

כיצד מברכין

דף ל"ה ע"א

בירך אינו חוזר ומברך לא בתחילה ולא בסוף, מפני שהן מדברי סופרים. ע"כ. הרב ז"ל גילה דעתו דגם הך דכרם דכתיב ביה קדש הלולים לא הוי אלא מדברי סופרים, וקרא אסמכתא בעלמא.

גמרא אלא סברא הוא וכו'. איכא פנים למימר דכל ברכות חוץ מברכת מזון סברא הוא דהווא [מז], ואפילו ברכת שבעת המינים, ואפילו דכרם, וזהו ד'קדש הלולים' (ויקרא יט, כו) אסמכתא בעלמא וכמו שכתבו התוס' (ד"ה אלא) [מח]. ואיכא פנים למימר דדוקא דבר שאינו נזרע כגון בשר וכו' הוא דמייתי ליה מסברא², אבל כל גידולי קרקע³, ולפחות שבעת המינים מיהא דאורייתא⁴.

הברכה על
בעת המינים
אי הוי
מדאורייתא
אוצר החכמה

והרמב"ם ז"ל כתב בפרק א' מהלכות ברכות (ה"א) וז"ל: מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר (דברים ח, י) 'ואכלת ושבעת' וכו'. ובפרק ח' מהלכות ברכות אחר שכתב דין ברכות פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל ושאר ברכות הפירות, כתב לבסוף (ה"ב) וז"ל: כל הברכות האלו אם נסתפק לו אם בירך אם לא

תוס' 1294567

דעת הרמב"ם
בברכת על
המחיה

אלא דנראה לי בדעת הרמב"ם דגם אם אכל דבר שברכתו בתחילה מזונות ולבסוף על המחיה, ברכתו לבסוף היא מדאורייתא, מדלא דייק לומר בפרק א' מצות עשה לברך על הפת או על הלחם, ואמר 'אכילת מזון', משמע כל אכילה שבאה מחמשת המינים בכלל, דהא מזון נקראת, וכדאיתא במסכת עירובין (כו, ב) וז"ל המשנה: הנודר מן המזון מותר במים ובמלח, ופריך הש"ס (שם ל, א) מים ומלח הוא דלא איקרי מזון⁵, לימא תהוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי תרווייהו אין מברכין בורא מיני מזונות אלא על חמשת המינים בלבד וכו',

א. והוא מדרבנן. וראה מילואים. ב. דקושיית הגמרא היא רק על דבר שאינו נזרע, ועל כך משני סברא היא. [ועיין תוס' (ד"ה דבר), ובמה שביאר בו רבינו בספרו חפץ ה' כאן, אי ירקות ושאר גידולי קרקע הוו נמי בכלל קושיית הגמרא]. ג. ראה ברבינו חננאל שכתב וז"ל: ואסיקנא למאן דתני כרם רבעי שבעת המינים טעונין ברכה לפנייהם ולאחרייהם, לאחריהם מן התורה ולפניהם מק"ו, ולמאן דתני נטע רבעי כל גדולי קרקע טעונין ברכה מה"ת, ושאר דברים סברא הוא שאסור לטעום כלום קודם שיברך. ד. כן כתבו להדיא הרשב"א (ד"ה הכי) והרמב"ן (להלן מט, ב ד"ה ר"מ) והרא"ש (סימן טז) דשבעת המינים חיובו מדאורייתא. ה. אבל שאר

פת, והוא הלחם שאמר הפסוק (שם פסוק ט) 'תאכל בזה לחם'.

ולמיקם עלה דמלתא יש לשאול אמאי תקון מעין שלש בחמשת המינים, כיון דלא אמרה תורה שלשה ברכות אלא בלחם. ואולי דתקון כעין ברכת התורה לשבח פירות שנשתבחה בהן ארץ ישראל.

ולכא לאוכחי ממאי דאמרינן בסוגיין (לה, א) אלא דגמר משבעת המינים, דמשמע דהלכה כרבן גמליאל. דהא כולה סוגיא לא קיימא, ואין הכי נמי דהוה מהדר הש"ס למפרך הניחא לרבן גמליאל אי הוה קיימא סוגיא, והכי נמי כתבו מהאחרונים דלא דייקנין מידי מהאי סוגיא ט.

ומהשתא לא נתבררו דברי הרמב"ם אמאי כתב 'ברכת המזון' ולא כתב 'ברכת הפת', כיון דבתיבת מזון נכלל בה אפילו דייסא דהוי מחמשת המינים. והגם דאיכא לשנויי דהרמב"ם נקט לישנא דמתניתין, (ד) דוחק הוא, דלא בא הרמב"ם לסתום כמתניתין.

אמר רב הונא באומר כל הזן עלי. ע"כ. ופירש רבינו בפירוש המשנה (עירובין פ"ג מ"א) וז"ל: אבל מי שנשבע שלא יאכל מזון אינו אסור עליו אלא מחמשת המינים. ע"כ. מעתה נתברר דמה שכתב רבינו בהלכות ברכות 'אחר אכילת מזון' היינו דבר הבא מחמשת המינים.

אלא דקשה לי ממאי דאמרינן לקמן בפרקין דף מ"ד (ע"א) משנה, אכל תאנים וענבים וכו' מברך אחריהם שלש ברכות דברי רבן גמליאל, וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש, ואמרינן עלה בש"ס מאי טעמא דרבן גמליאל דכתיב (דברים ח, ח) 'ארץ חטה' וכו' וכתיב (שם פסוק י) 'ואכלת ושבעת וברכת', ורבנן 'ארץ' הפסיק הענין. ע"כ. ממאי דקא משני תלמודא לסברת רבנן ארץ הפסיק הענין, ולהאי טעמא הוא דאמור דמברכין מעין שלש, דוק מינה דברכת מעין שלש אינה 'וברכת' דאמר קרא, ומינה דגם ברכת [מעין] שלש דמברכין על חמשת מיני דגן לבד מפת לאו דאורייתא, ולא הוי דאורייתא אלא

מוכח שמכאן
מעין שלוש אינה
מדאורייתא

מילי איקרי מזון. ו. וכ"כ הכסף משנה (ברכות פ"א ה"ב) יעו"ש. ז. וכן הקשה הרשב"א שם (מד, א ד"ה ורבנן) לשיטתו דשבעת המינים הוא מדאורייתא וא"כ לרבנן מנלן דמברכים מעין ג' על שבעת המינים. ותירץ וז"ל: ונ"ל דלרבנן מדאדכרינהו רחמנא הכא להני וכתב בתרייהו 'ואכלת ושבעת וברכת' שמע מינה שאף הן טעונין ברכה ואי לאו דאתא תאכל בזה לחם ואפסקיה הוה מברכין עליה ג' ממש כרבן גמליאל, השתא דאדכרינהו ואפסקיה לענייניה בלחם שמעינן דלא מברכין ברכה גמורה אלא אלחם לחד ואשאר מברכין ברכת הלחם דהיינו מעין ג'. וכן תירץ התוספות הרא"ש שם (מד, א ד"ה ורבנן). ח. דברכת שבעת המינים הוי מדאורייתא, ומברכים עליהם לבסוף ג' ברכות. ט. ראה רשב"א ושיטה מקובצת בסוגיין, וראה פרי חדש (או"ח סימן רט ס"ג) ומעשה רקח על הרמב"ם (שם). י. לכאורה כוונת רבינו על המשנה לעיל (ב, ב) שאמרו 'ועל המזון מברך לאחריו'. וכן כתב לבאר

וישב המעב
שאף דהיא
מדאורייתא
זכרים מעין
שלש

ונראה דלעולם ברכת המחיה דאורייתא
הוי, ומאי דעבוד רבנן בה מעין
שלש ולא שלש הוא משום דאין דרך
אכילתם של חמשת המינים הכי, ודרך
אכילתם המעולה הוא פת, ולהכי עבוד
בהו רבנן ברכה מעין שלש, ומאי דקא
יהיב תלמודא טעמא למעין שלש
דשבעת המינים משום דאיפסיק ארץ,
לפי דשבעת המינים הגם דאכלי להו
דרך אכילתם לא מברכי עלייהו אלא
מעין שלש, ואי לאו דאיפסיק ארץ הוינא
מברכין עלייהו שלש, והשתא הושוו
שבעת המינים דרך אכילתם לחמשת
המינים שלא כדרך אכילתן, ואיכא
בינייהו הא מדרבנן הא מדאורייתא.

ואפשר דמהאי טעמא כתב הרי"ף
בערבי פסחים (כ, א מדפי הרי"ף)
דדברים הטעונים ברכה במקומן כגון
פת ומיני דגן, ודברים שאינם טעונים
ברכה במקומן כגון יין ושאר מיני
פירות. ע"כ. הרי דמשה מיני דגן לפת,
והם במדרגה יותר משבעת המינים,
ואפשר שהוא מטעם שכתבנו, ואין אנו
צריכין למה שכתב הרי"ף (שם ד"ה לא)
דהוי מטעם דדרך לעשות קביעות
באכילתן. ולדבריו, יאמי לא עסקינן
שאכל פת הבאה בכסנין ודברים שאינן
מעשה קדרה שדרך לאוכלן עראי, ואף
על פי כן כתב הרי"ף [ד]טעונין ברכה

ביאור שיטת
הרי"ף בגד
זרים הטעונים
רכה במקומם

במקומן, ולדרכינו איכא טעמא יב. אלא
לדברי הרמב"ם אשכחן ליה בפרק ד'
מהלכות ברכות (ה"א) דמשה כל שבעת
המינים בדין זה דבעי ברכה במקומן
ומיזשב י.

ולכא לאקשווי, כיון דאין כן דרך
אכילת חמשת המינים, אם כן
מאי דאמרה תורה לחם לא הוי אלא
חמשת המינים דרך אכילתן. הא לא
קשיא, לעולם לחם דאמר רחמנא אפילו
דייסא ומעשה קדרה לחם מיקרי, אלא
כיון דמקרא לא משתמע להדיא דבעי
ברוכי שלשה ברכות, ד'וברכת' אמר
רחמנא אכולה מלתא קאי, אלא דהתורה
מסרה הדבר לחכמים, במקום שנראה
להם לתקן אחת מעין שלש יתקנו,
ובמקום שנראה להם לתקן שלש יתקנו,
להכי תקנו כסדר הזה י.

ותדע דהא 'לחם' דכתב רחמנא לאו
פת ממש קאמר, מדפריך הש"ס
לקמן (עמוד ב) בפסקת חוץ מן היין, אי
הכי נברך עלויה שלש ברכות, פירוש
על היין, ומשני לא קבעי אינשי
סעודתייהו עלויה, הרי דלחם דאמר
רחמנא לאו פת לבד הוא, אלא מידי
דזיין וסעיד טו[ט], ולהכי פריך אמאי לא
מברכין שלש על היין, ומשני דלא
קבעי. ודייסא ומיני מזונות דלאו פת

מוכיה דלחם
דכתיב בקרא לאו
דוקא פת הוא

דעת הרמב"ם במגילת ספר על הסמ"ג (עשין כז). יא. קשה. יב. וכן כתב המאירי
(פסחים ק, ב ד"ה כבר ביארנו בשינוי) לבאר דעת הרי"ף. יג. וכלומר, דאע"ג
דנתבאר בדעתו דיש חילוק ביניהם, מכל מקום לא ראה הרמב"ם לחלק ביניהם
לענין שינוי מקום, אבל בדעת הרי"ף יש לפרש כן. יד. ראה בדברי רבינו להלן
(מח, א) ובמילואים שם. טו. וכן כתב רש"י על הפסוק (בראשית לא, נד) 'ונתן לי

נינהו, הגם דקבעי אינשי סעודתייהו עלייהו וסעדי לב, כיון שאין דרך המשובח בחמשת המינים אלא פת, תקינו בהו רבנן מעין שלש.

ומהשתא ברכת מעין שלש דחמשת המינים לפום דאסיקנא לדעת הרמב"ם דהוי מדאורייתא דלחם מיקרי אפילו מעשה קדרה וכדומה, אם בירך שלש ברכות במקום מעין שלש מסתבר לומר דיצא. אבל אם בירך על הפת מעין שלש לא יצא ודאי, דשלש חייב לא מעין שלש^ט, אבל מעין שלש ישנה בשלש. אבל אם בירך על שבעת המינים שלש ברכות נראה דלא יצא, דהא לאו עיקרייהו מ'וברכת' דכתיב בתורה, דלאו לחם מיקרו, ודוקא יין דקאמר תלמודא דדמי לפת דמסעד סעיד כדאמר בשלהי סוגיין (לקמן עמוד ב), לזה אם בירך עליו שלש יצא, דבכלל לחם דאמרה תורה הוא^י. והוא הדין תמרי נמי דקאמר תלמודא בהך בעיא דסוף פרק קמא דברכות (יב, א) דאם אכל תמרי וקסבר נהמא ופתח בנהמא וסיים בתמרי יצא, דאי נמי סיים בדנהמא יצא, משום דתמרי נמי מין זיני. ע"כ. הרי דאם בירך אתמרי ברכת מזון דיצא, אבל ענבים ותאנים ורמונים וכדומה אם בירך עליהם שלש ברכות לא יצא, דלא הוו בכלל לחם שאמרה תורה.

בירך שלש ברכות על מין דגן ועל שבעת המינים

אלא דקשה לי בדברי הרמב"ם אמאי השמיט דין אם בירך אתמרי דנהמא יצא כדקאמר תלמודא, וכן אם בירך על היין ברכת המזון יצא, ומדלא כתבה משמע דהוי בכלל מה שכתב רבינו בפרק א' מהלכות קריאת שמע (ה"ז) דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות הרי זה טועה וחוזר ומברך. ונראה לומר דסובר דמאי דקאמר תלמודא דאי נמי סיים בדנהמא יצא, פירושו הוא כך, בדין הוא דיצא, דהא מין זיין, אלא דרבנן קבעו לו ברכה בפני עצמה, ואהני לן הא מלתא להיכא דהתחיל אדעתא דנהמא וסיים בדתמרי יצא^י. ועיין מה שכתבתי בסוף פרק קמא (יב, א ד"ה שוב ראיתי) בהך בעיא בפירוש שאלת חכמי לונל להרמב"ם ותשובתו להם, ואתה תחזה דמהני האי מלתא דמישך שייך לענין טעות התחלת הברכה, הגם דלא מהני אי הוה מברך בדרך שהתחיל, ולעולם כל מינא ומינא בברכתו הוא דבעי לברוכי, ודוקא ברכת שהכל אם אמרה על הכל הוא דיצא כדקתני במתניתין (לקמן מ, א), והא פסקה הרמב"ם ז"ל בפרק ח' מהלכות ברכות (ה"י).

וטעמו דהרמב"ם דמפרש הכי בסוגיא, משום דהוקשה ליה מהך דרב ושמואל דאמרי (לקמן לו, ב) אין מברכין

מקור דברי הרמב"ם

לחם לאכול שכל דבר מאכל קרוי לחם. וראה עוד בספר השרשים לרד"ק (שורש לחם). טז. וכ"כ רבינו בחפץ ה' (לקמן לז, א ד"ה עד מתי). יז. וכן הוכיח רבינו יונה (כט, ב מדפי הרי"ף ד"ה לאחר הסעודה), הביאו רבינו לקמן. יח. דלא נימא דבמה שחשב לסיים בדנהמא גרע, אבל אם סיים בדנהמא ובירך ברכת המזון לא

בורא מיני מזונות אלא על חמשת המינים בלבד, ואי תימא דאם בירך ברכת המזון אתמרי דיצא, הוא הדין נמי דאם בירך בורא מיני מזונות בתחילה דיצא. וליכא למימר דמאי דאמרי רב ושמואל דאין מברכין וכו' אינו אלא לכתחילה, אבל בדיעבד אין הכי נמי דיצא, אם כן מאי פריך תלמודא בעירובין (ל, א) אדרב ושמואל ממתניתין דהנודר מן המזון, דילמא דלא קאמרי רב ושמואל אלא לכתחילה, אבל דיעבד יצא דמיון דייני, אלא ודאי דדברי רב ושמואל אפילו דיעבד משתמע [ד] אין מברכין, ואם כן הדרא קושיין לדוכתה. והגם דאידחו דברי רב ושמואל, לא אידחו אלא באורז, אבל חוץ מאורז כוותיהו הוי הלכתא, כדמוכח מדברי הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"י) ורבוותא"ם. [ו] כיון דמדברי רב ושמואל מוכח דלא מברכין בורא מיני מזונות אלא לחמשת המינים, מעתה בהכרח לפרושי הך דקאמר תלמודא דאם בירך אתמרי בדנהמא וכו' על דרך האמור.

ומעתה אם בירך ברכת המזון אתמרי לא יצא, והוא הדין בורא מיני מזונות בתחילה דלא יצא. והוא הדין בחמרא דאם בירך ברכת המזון דלא יצא, ואפילו בדייסא וכל מעשה חמשת המינים דלאו פת, הגם דאסיקנא לדעת

הרמב"ם דהוי דאורייתא, אם בירך ברכת המזון לא יצא, דהא שינה ממטבע שטבעו חכמים.

ובירושלמי (ברכות פ"ו ה"ה) כתב וז"ל: רב הונא אכל תמרי עם (דסתיה) [פיסתיה], אמר ליה רב חייא בר אשי שובקן בתר מזונך ותברך עליהו תחילה וסוף. ע"כ. הרי דתמרי לא מפטרי בברכת המזון. ויש מי שרצה לדחות דלכתחילה הוא דלא מיפטרי, ואנן בדיעבד קאמינא. ולאו דיחויא הוא, דהא כיון דעייליה אמאי מחייבין ליה כ"א.

ומהשתא נימא דהיינו טעמא דהשמיט הרמב"ם דין הנודר מן המזון, דהא כבר גילה דעתו הרמב"ם (ברכות פ"ג) דלא מיקרי מזון אלא חמשת המינים ואורז כשמואל, ואם כן הנודר מן המזון אינו אסור אלא בחמשת המינים ובאורז. והנודר מן כל דזיין נמי פשיטא דאסור בכל מין אוכל וכל מידי דזיין, ולא איצטריך הרמב"ם להעלותו על ספר, דהא מתניתין נמי דקתני לה בעירובין (כו, ב) באגב הוא דאייתה. והראיה, דלא סדרה רבינו הקדוש במסכת נדרים, דפשיטא דמים ומלח לית בהו שום מזון לגוף, ואינם נכללים תחת מאמר כל דזיין.

טעם שהשמיט
הרמב"ם דין
הנודר מן המזון

יצא אפילו דיעבד. יט. ראה תוספות (לקמן לז, א ד"ה תיובתא). כ. כן דחה הבית יוסף (או"ח סימן רח ד"ה כתב ה"ר יונה). כא. פירוש דמאחר דברכת המזון פוטרת תמרים בדיעבד, מדוע חייבו להוציאם מסעודתו לאחר שכבר הכניסם והרי זה כבדיעבד.

שיטות הראשונים
בביאור דברי
הגמרא לענין
דברים הבאים
מחמת סעודה
לאחר הסעודה

אלא שראיתי לעמוד על עיקר דין זה
אל זה אביט בעיקרן של דברים.
גרסינן לקמן בפרקין דף מ"א (ע"ב) אמר
רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת
הסעודה בתוך הסעודה [וכו']. [לאחר
הסעודה] טעונים ברכה לפנייהם
ולאחריהם. ע"כ. ופירש רש"י מחמת
הסעודה ללפת בהם את הפת וכו', יעויין
בדבריו כ"ב. ולדבריו מוכח דדברים דזיני
הגם דברכתן מעין שלש ואפילו ברכתן
בורא נפשות רבות ברכת המזון פוטרתן,
הגם דלית להו שייכות עם הפת כל
עיקר. ואפשר לומר מהכא דאם בריך
ברכת המזון אחריהן הגם דאכלן דרך
עצמן דיצא.

והתוס' (ד"ה הלכתא) והרא"ש (סימן כו)
פירשו, דמאי דאמר רב פפא
לאחר הסעודה טעונה ברכה לפנייהם
ולאחריהם מיירי אפילו בדייסא וכדומה,
כל שלא בא בתוך הסעודה יתחייב
ברכה לפניו ולאחריו, ולדבריהם יצא
להם דברכת שלש אינה פוטרת מעין
שלש, ואין צריך לומר מידי דזיין דאין
ברכתו מעין שלש שכתב רש"י כ"ג. ומכח
הך פירוש דחה הרא"ש מה שפירש
רשב"ם בפסחים דף ק"ג (ע"ב ד"ה אסור)
שכתב (ו) וז"ל: ואף על גב דשמעין

מהכא דברכת המזון אפסוקי סעודתא
היא, לא בעי ברוכי על היין לאחריו
מקמי דברין ברכת מזון, לפי שברכת
מזון פוטרת[ן], דהשתא אחת מעין שלש
סגי ליה כל שכן שלש ברכות עצמן,
ובהלכות גדולות כתב דלא בעי ברוכי
ברכת היין לאחריו עד לאחר ברכת
מזון. עכ"ל רשב"ם. וכתב עליו הרא"ש
ז"ל בפירקין וז"ל: וקל וחומר פריכא
הוא, דדברים הבאים לאחר הסעודה
יוכיחו דטעונין ברכה לאחריהן ואין
ברכת המזון פוטרתן וכו', יעו"ש. דוק
מינה דלא דחה להך קל וחומר אלא
לפירושו ז"ל בדברי רב פפא, אבל
לפירוש רש"י דהך דדברים דאחר
הסעודה מיירי בפירות ולא בדייסא
ודברים שברכתן מעין שלש דברי רשב"ם
ז"ל קיימי בקיומיהו, והגם שנאמר
דרשב"ם אינו מפרש כדעת רש"י, עם
כל זה מצי לאוקומי הך דקאמר טעונין
ברכה לאחריהם במינים דאין ברכתן
מעין שלש.

ובה"ג (הלכות ברכות פ"ו) כתב וז"ל:
הלכתא דברים הבאים מחמת
הסעודה בתוך וכו' כגון בשרא וכוור
דדרכיהו למיכל בהו ריפתא וכו' יע"ש
בדבריו כ"ד. שיטת הגאון בסוגיא דרב

כב. וז"ל רש"י שם, דברים הבאים מחמת הסעודה - ללפת בהן את הפת, אין טעונין
ברכה דהו להו טפלה, הלכך כל מידי בין מזון בין פירות, שהביאו ללפתן אין בו
ברכה לא לפניו ולא לאחריו. שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה - כגון דייסא,
וכן כרוב ותרדין, שאינן לפתן ובאין למזון ולשובע. טעונין ברכה לפנייהן - דלאו
טפלה נינהו, ואינן בכלל לחם דנפטר בברכת המוציא. ולא לאחריהן - דמיני מזון
נינהו, וברכת המזון פוטרתן. עכ"ל. כג. דלדבריהם ודאי דברכת המזון אינה פוטרת
מידי דזיין שאין מברכים עליו מעין שלש, ודלא כפי המבואר בדעת רש"י. כד. וז"ל

פפא היא כשיטת רש"י ודלא כהתוס', אלא דלדידיה לא מפטרי בברכת המזון אלא מין מזון, ודבר שברכתו מעין שלשה, ומדמיצט תמרי משמע דהגם דזייני עם כל זה לאו מזון נינהו כחביצא ומעשה קדרה.

ויש להסתפק לדעת בה"ג אם בירך ברכת המזון על היין אם יצא, כיון דקאמר תלמודא דחמרא זיין ומשמח טפי מלחם. וממה שכתב רשב"ם משמו דלא בעי לברוכי ברכת היין לאחריו עד לאחר ברכת המזון, ליכא למשמע מידי, דיש לפרשה דקאי אברכת היין דברכת המזון, והכי דייק מלתיא דקאמר 'עד לאחר ברכת המזון', דמשמע דלאחר ברכת המזון אז הוא מברך, דאם כוונתו לומר דברכת המזון פוטרת לאו הכי הוי ליה למימר, אלא 'דברכת המזון פוטרת'.

וחיפשתי בדברי בה"ג ומצאתי שכתב בדף ח' (הלכות ברכות פ"ו) וז"ל: בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון מקמי ברכת

ברכת המזון
על יין לדעת
הבה"ג

המזון, אבל כוס של ברכת המזון בעי ברכה. ע"כ. הנה ממה שסיים 'אבל כוס של ברכת המזון בעי ברכה' מוכח דלא מברכין על היין ברכה אחרונה בתוך המזון, דהא מאי דקאמר 'אבל כוס של ברכת המזון' וכו' בדבירך על היין שקודם המזון איירי, דאי לא תימא הכי ולא קדמה ברכת היין מאי קא משמע לן, אלא ודאי בשבירך על היין לפניו, וקא משמע לן דברכת המזון מפסקת. ומעתה בשלמא אי אמרינן דאין מברכין בתוך המזון ברכה אחרונה של יין שפיר, אלא אי אמרינן דמברכין ברכה אחרונה על היין תוך המזון מאי קא משמע לן בה"ג דמברכין על כוס של ברכת המזון, פשיטא כיון דבירך על היין ששתה קודם ברכה אחרונה מהיכא תיתי דפוטרי כוס של ברכת המזון במה שבירך קודם, והוא כבר בירך עליו ברכה אחרונה, אלא ודאי דאינו מברך על היין בתוך הסעודה ברכה אחרונה כל עיקר, והוברר ספיקין בדברי בה"ג, דמן הסתם לא שנא איכא כוס של ברכת המזון לא

הבה"ג שם, אמר רב פפא הלכתא דברים הבאין מחמת הסעודה בתוך הסעודה, כגון בישראל וכוארי וכל מיני בישולי דדרכיהו למיכל בהו ריפתא וירקי ובוציני, אין טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם. דברים הבאין שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון חביצא ודיסא טעונין ברכה לפנייהם ואין טעונין ברכה לאחריהם. דברים הבאין לאחר סעודה ונאכלין לאחר סעודה כגון תמרי ורומני ושאר מגדי, ואיתנין וקא אכיל להון בתוך סעודה, טעונין ברכה בין לפנייהם ובין לאחריהם. חביצא דקאכיל ליה בתוך הסעודה מאי טעמא לא צריך ברכה אחרי דכיון דמין מזון הוא מיפטר בברכת המזון, אבל תמרי ורומני ושאר מגדי, דלאו מין מזון הוא לא מיפטרי בברכת המזון. עכ"ל. כה. דהבה"ג כתב דברים הבאין שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון חביצא ודייסא, והנהו מברכין עלייהו מזונות, ואילו רש"י כתב כגון דייסא וכן כרוב ולפתן, ונמצא שאין להוכיח מדברי הבה"ג דברכת המזון פוטרת מידי דזיין אלא כגון חביצא ודייסא.

שנא ליכא אין מברכין על היין ברכה
אחרונה בתוך המזון כו.

סיכות השיטות

נמצינו אומרים ג' שיטות בדבר: לדעת
רש"י, כל מידי דזיין ואפילו
כרוב ותורדין פוטרין ברכת שלש.
ולרשב"ם, כל שברכתן מעין שלש
פוטרין ברכת המזון. ולבה"ג, דוקא
דייסא או חביצא והוא הדין פת הבאה
בכסנין כו, והיין למאי דפירשתי בדבריו,
אבל כל שאר הדברים שברכתן מעין
שלש לא. וסברא רביעית החולקת על
כל השלשה סברות הנזכרות היא דעת
הרא"ש והתוס' דסוברים דאפילו דייסא
אין ברכת המזון פוטרתה.

ונקוט האי כללא בידך, כל דמפרש
סוגיא דרב פפא כפירוש בה"ג
ורש"י סובר דברכת המזון פוטרת מעין
שלש, או דייסא לבד או כל דברכתו
מעין שלש וכל מידי דזיין, הא מיהא
דייסא לכולי עלמא פוטרת. וכל דמפרש
הסוגיא כדעת התוס' והרא"ש, אם כן
אפילו דייסא לא מיפטר בברכת המזון.

שיטת הרמב"ם

ולפי מה שדייקנו בהך סוגיא שבדף
מ"ב (ע"ב ד"ה אבעיא להו בית שמאי)
דהרמב"ם אינו מפרש הסוגיא כדעת
התוס' והרא"ש, ממילא ליכא הוכחה
מסוגית רב פפא לומר דברכת שלש
אינה פוטרת מעין שלש. ומעתה הרווחנו
לדעת הרמב"ם שהשמיט דין זה, דמצינן

למימר דסובר כדעת בה"ג ורש"י
דדייסא מיפטר בברכת המזון כיון
דמיזן זיין וברכתה מעין שלש, ודוקא
דייסא משום דזיין, אבל שאר שבעת
המינים כיון דלאו מזון ניהו לא
מברכין עליהו ברכת המזון, ולא
אצטריך הרמב"ם למכתב האי דינא
דקל וחומר הוא כמו שכתב רשב"ם,
ולא אהני האי קל וחומר אלא למלתא
דברכתא דידה מזונות, אבל מלתא
דלאו ברכתא דידה מזונות היכי מצי
ברוכי ברכת הזן, ורשב"ם גופיה לא
אמרה למלתיה אלא ביין דאמרו בש"ס
דמסעד סעיד לבא כפת, ואומר אני
דהכי נמי יסבור הרמב"ם, וכמו שכתבתי
לדברי בה"ג.

בירך מזונות
היין

והגם דהוכחנו לעיל דלא איקרי מזון
אלא חמשת המינים כדעת רב
ושמואל, וכל דלאו מחמשת המינים לא,
ואפילו תמרי דאמר הש"ס מיזן זייני
דיעבד נמי לא יצא אם בירך עליהו
ברכת המזון וכמו שכתבתי לעיל, ואם
כן יין נמי נתמעט במלתייהו דרב
ושמואל, הא ליתא, דלא מיעטו רב
ושמואל היין, דהא ברכת היין חשובה
יותר מברכת מיני מזונות, דהא הוא
פרטית טפי, ואם בירך על היין בורא
מיני מזונות לא יצא, משום דגריעא
להיותה ברכה כללית מברכת בורא פרי
הגפן דהויא ברכה פרטית, אי לאו

כו. וכן כתב הבעל המאור (פסחים כד, ב מדפי הרי"ף) בשם הגאונים יעו"ש.
כז. וכן כתבו בחידושי הרא"ה (לקמן מד, א) ובהשגות הראב"ד על הבעל המאור
(פסחים כד, ב מדפי הרי"ף) ובהלכות ברכות להריטב"א (פרק ב אות יז), יעו"ש.

דאטינא עלה מדין בירך על פרי העץ
פרי האדמה יצא דיעבדכח[ג].

והמתעקש בסברא זו מלהאמין בה
אוכחנו מהש"ס (לקמן עמוד
ב), דפריך אמאי לא מברכין עליה ברכת
המזון, ומשני משום דלא קבעי אינשי
עילויה. ע"כ. וקשה דתינח לגבי ברכת
המזון, אבל לגבי ברכת מיני מזונות
ישנה אפילו לאכילת עראי, אם כן הוי
ליה להקשות אמאי לא מברכין עליו
בורא מיני מזונות, אלא ודאי דבורא פרי
הגפן חשיבא מבורא מיני מזונות
כדכתיבנא. ומעתה נתמעט היין גם כן
בדברי רב ושמאל דלאו מזון הוא,
ושפיר יוצא בברכת המזון כדייסא
ומעשה קדרה.

ומהשתא קיימי בה"ג והרמב"ם
ורשב"ם ז"ל בסברא חדא,
דדייסא כט ויין מיפטרי בברכת שלש.
ורש"י ז"ל מוסיף עלייהו מילי דזייני
הגם דאינן מחמשת המינים ולא משבעת
המינים.

וראיתי להוכיח דלא כהתוס' מהך
דאמרינן בסוף פרק קמא (לעיל
יב, א) גבי הך בעיא היכא דנקט כסא
דשכרא בידיה וקסבר דחמרא וכו',
דקאמר הש"ס כגון דאכל תמרי וקסבר
נהמא אכל ופתח בדנהמא וכו' דאפילו
סיים בדנהמא יצא, מאי טעמא תמרי
נמי מיזן זייני. ע"כ. הרי דאפילו תמרי
אם בירך שלש יצא, ומכל שכן דייסא

דלא כדעת
התוס'

דאנן סהדי דזיין טפי מהתמרים, והיכי
מציינן לדיוקי מהלכתא דרב פפא היפך
תלמודא, אלא ודאי דליתא לדברי
התוס' וסייעתייהו. אם לא שנאמר, דגם
התוס' סוברים לפרש הך דתמרי כמו
שכתבתי לדעת הרמב"ם, אלא אם
מפרשי פירוש זה בגמרא הוי להו
התוס' לפרושיה בגמרא.

ולכא למידק לדעת רשב"ם דאמר
דקל וחומר הוא, מעין שלש
פוטרת שלש לא כל שכן, לדבריו אמאי
קא נגע בה תלמודא בתמרי משום
דזייני, הוי ליה למימר משום דקל וחומר
הוא כדברי רשב"ם, בשלמא לדברי
רש"י דנגע בה מחמת זיונא שפיר, הגם
דתלמודא לא קאמר אלא תמרי דאית
בה תרתי זיונא וברכתא מעין שלש,
ולרש"י אפילו כרוב ותרדין, עם כל זה
מצי לאישתמוטי דתלמודא לא נגע בה
אלא מטעם מיזן זייני, אלא לרשב"ם
הא ליתא, דכבר אסיקנא דלא אמר
רשב"ם אלא יין דזיין, דמצי לחיולי
ברכתא דמזון, אבל מידי דלא זיין לא
מצי ברוכי על הארץ ועל המזון.

וראיתי לרבינו יונה (כט, ב מדפי הרי"ף
ד"ה לאחר הסעודה) שכתב גבי דין
דברים הבאים לאחר הסעודה טעונים
ברכה לפניהם ולאחריהם, וז"ל: ואמרו
רבני צרפת דמהכא שמעינן דברכת שלש
אינה פוטרת מעין שלש, ואם אכל דייסא
וכיוצא בו אחר המזון אף על פי

שיטת רבינו יונה
בבירך ברכת
המזון על יין ועל
דייסא

שהברכה שלו היא מעין ברכת המזון כו', דאם איתא דפוטרת לא היה לו לומר שיברך אחריו. מיהו נראה דדוקא בשאר דברים, אבל בין פוטרת ברכת המזון מעין שלש [וכו']. ויש סיוע לזה מהש"ס (לקמן עמוד ב) דאמרינן חמרא מיסעד וכו' אי הכי נברך עליה שלש ברכות, ומהדרינן לא קבעי וכו', וכיון דאי לאו דלא קבעי היינו מברכין עליה שלש ברכות כמו על הפת, דין הוא שיהיה לו זאת המעלה יותר משאר מינים דברכת שלש תפטור אותו. ע"כ לא.

ולפי דבריו, דייסא דרך בני אדם לקבוע עליה ואפילו הכי אין מברכין ברכת שלש, ולזה היינו טעמא דאין ברכת המזון פוטרתן, דאי גם בדייסא הוה אמרינן דאין דרך קביעות עליה כמו שאנו אומרים בין היינו מורין כן גם בדייסא. וראיתי להרב ר"מ רבקש ז"ל שכתב באורח חיים סימן ר"ח (סי"ז בבאר הגולה) על דברי רבינו יונה, דלאו דוקא יין קאמר אלא הוא הדין דייסא, ולא אמר יין אלא להוציא שאר דברים. ע"כ. וקשה לי על דבריו ז"ל דהא כל דבריו של רבינו יונה על הדייסא בדיוק באו, וזהו עיקר פלגותיהו דרש"י ותוס', דענבים ותאנים ורמונים מודה רש"י וסיעתו דאין ברכת המזון פוטרתן.

נמצינו אומרים דגם לדעת התוס' מודים בין דברכת המזון פוטרתו. ומתוך דברי הרא"ש (סימן כו) שדחה דברי רשב"ם בדין היין, דאין ברכת המזון פוטרתו אלא מטעם דהוי כדברים הבאים תוך הסעודה מחמת הסעודה, נראה דסובר היפך דברי רבינו יונה. וקשה לי טובא לדעת הרא"ש היכי מצי לישב ההיא דקאמר תלמודא אתמרי דאם בירך ברכת המזון יצא מטעם דמיון זיני, ופשיטא דלא עדיפי מיין, וכמו שכתב איהו גופיה בשלהי פרק קמא (סימן יד) כשהביא הך דרבינו יונה. ותו דהתם לא משמע מיניה דפליג עליה דרבינו יונה במה שחלק בין ודייסא לב, והיכי הדר הכא בפרקין ואמר דלא מיפטר היין בברכת המזון אלא מטעם היותו דברים הבאים מחמת הסעודה. והגם דשערי התשובה לא ננעלו ויש לישב, עם כל זה דברי הרא"ש מוקשים הם מסוגית שלהי פרק קמא למאי דפירש בסוגיין בהלכתא דרב פפא, ודבריו מוקשים ידיה אדידיה. וליכא לשנויי הך דתמרי לדעת הרא"ש כי היכי דיישכנו לדעת הרמב"ם ובה"ג, דהא גילה דעתו דלאו הכי סבור בפירושה.

ויהי מה, לענין הלכה, יין ודייסא אם בירך עליהו ברכת המזון יצא לג

פסק הלכה

ל. לא יצא. לא. וראה גם בסוף סדר ליל פסח לרבינו יונה שכתב שברכת המזון פוטרת על הגפן יעו"ש. לב. ר"ל: בין יין לדייסא. לג. ומכריע כן רבינו להלכה דברכת המזון מהני בדייסא, דלא כמו שפסק השו"ע (או"ח סימן רח סי"ז), וכדברי רבינו כתבו גם עוד פוסקים הבאנו דבריהם בפסקי הלכות יעו"ש.

כדעת רש"י^ל ובה"ג ורשב"ם ורי"ז^ל, ואפילו לדעת התוס' לסברת רבינו יונה, ביין מיהא מודים. וכל בר מן דין לא יצא ואפילו שבעת המינים, דהא גם יין לסברת רשב"ם בדברי בה"ג לא יצא, ואפילו תמרילי. ולסברת רשב"ם נמי לא ממעט אלא יין כדכתיבנא, משום דאית ביה תרתי, זיין וברכתו מעין שלש, אבל זיין לבד לא, ודלא כרש"י דהוי יחידאה בהא מלתא דכרוב וכיוצא בו וכו'.

צריך לבד
אחר יין של
קידוש

דאכיל בסעודה, ותוך הסעודה ומחמת סעודה קרינן ביה, וכמו שכתב הטור (או"ח) בסוף סימן רע"ב^א. והגם דרב עמרם (סדר שבתות) שהביא דבריו הטור שם, סובר דאין ברכת המזון פוטרת ברכה אחרונה של יין ששתה בקידוש^ל, סברא זו לא עמדנו על טעמה ועל פירושה^{לט}.

ומה שנדחק הטור ליישב דבריו^מ, אחר ישובו הדברים תמוהים, חדא היכי מצי לצאת ידי חובת ברכה אחרונה שעל כוס ברכת המזון בברכת המזון שכבר בירך, דאחרונה שאמרו היא אחר שנהנה^{מא}. ותו הבא לחוש לדברי רב עמרם^{מב} לא מצי לברוכי אכוס בברכת המזון כדעת רב עמרם, דאי תימא

ויין שקודם הסעודה צורך הסעודה הוא, ומודה אפילו הרא"ש דברכת המזון פוטר^לו, ומה גם יין של קידוש דצרכי סעודה הוי, בין מצד חיובא דסעודה, בין מצד דהוי הכנה למה

לד. אך בתוס' (פסחים קג, א ד"ה אנא) כתבו דרש"י כתב בתשובה דצריך לברך על היין לאחריו ולא מפטר בברכת המזון. לה. הוא הריא"ז הובא בשלטי הגבורים (כט, ב מדפי הרי"ף) וכן כתבו הר"ן (פסחים כד, ב מדפי הרי"ף) בשם הגאונים ובחידושי רבינו דוד (פסחים קט, ב ד"ה ולענין על הגפן) שדייסא נפטרת בברכת המזון. לו. רבינו נקט להלכה כדעת הבה"ג דבתמרי לא יצא בדיעבד בברכת המזון וזהו דלא כמבואר בשו"ע (או"ח סימן רח ס"ז). לז. וכן כתב הרא"ש להדיא (פסחים פ"י סימן כד) ונפסק כן להלכה בשו"ע (או"ח סימן קעד ס"ו). לח. וז"ל שם: כתב רב עמרם כוס של קידוש כל זמן שלא בירך ברכת המזון חייב לברך עליו ברכה אחרונה, והני מילי שאין לו כוס לברכת המזון, אבל אם יש לו כוס לברכת המזון כיון דאכתי לא אסח דעתיה דהא אית ליה כוס של ברכה, לא בעו לברוכי אחר כוס של קידוש, שנפטר בברכה של שלש. לט. וכמו שהקשה הטור שמאחר שכתב שברכת המזון פוטרת את היין של הקידוש, א"כ אפילו כשאין לו כוס נמי מיפטר דהא בודאי יברך לבסוף ברכת המזון. מ. דס"ל לרב עמרם דברכת המזון אינה פוטרת את היין של קידוש, אך היא פוטרת את היין שלאחר ברכת המזון שהיא מצרכי הסעודה, ואגב שפוטרת את הברכה שלאחר היין שלאחר ברכת המזון פוטרת נמי את הברכה של היין של קידוש, אולם כשאינו מברך על הכוס לאחר ברכת המזון אין ברכת המזון פוטרת את היין של קידוש וצריך לברך אחריו. וראה בטור ובב"י באריכות בביאור לשונו של רב עמרם. מא. וכלומר שכל מהות ברכה אחרונה היא הודאה על כך שנהנה, וממילא לא שייך שתפטר ברכה זו בברכת המזון שקדמה לשתיית הכוס ועדיין לא נהנה. מב. שלא לברך מעין שלש לאחר

דמברכין עליה בורא פרי הגפן^{מג}, היכי מצי אמר דברכת המזון פוטרתו מברכה אחרונה, דאם כן נמצאת ברכה אחרונה קדמה לברכה ראשונה.

ופשיטא לי דלא חיישין להך סברא, חדא דלא מתפרשא לן מילתיה, ותו דהא איכא גאונים וגדולי רבוותא דפליגי עליה כדדייקין לעיל, ותלמודא אזדא כוותיהו.

אלא רוב רביעית, ואנן דמצרכין למשתי רביעית הוא משום ספיקא אי מברכין אכזית מהיין^{מז}, ובה"ג סובר דדוקא רביעית הוא דבעי ברוכי. וליכא לפרש דטעם בה"ג הוא משום דברכת המזון פוטרת ברכה אחרונה^{מח}, דאם כן למה כתב שצריך לברך ברכה ראשונה וכדכתיבנא בסמוך^{נב}].

דף ל"ה ע"ב

ומה שכתב הרא"ש (פסחים פ"י סימן י) דבה"ג סובר דאין מברכין על כוס של ברכת המזון ברכה אחרונה, לא נמצאת סברא זו בבה"ג, ונראה שטעות סופר הוא, וכן מצאתי שכתב בספר הסמ"ג (עשין כז). שוב בא לידי הענין בדברי בה"ג בפרק שלשה שאכלו (הלכות ברכות פ"ז) דף י' ע"א וז"ל: וכוס של ברכת המזון מברך עליה בורא פרי הגפן, ולא צריך לברוכי בתריה ברכה אחת מעין שלש. ע"כ. ונראה לפרש דבריו ז"ל דכונתו לומר דלא בעי למשתי רביעית דלבעי לברוכי עלויה מעין שלש בכוס דברכת המזון, הגם דבעי שיעור רביעית, לא בעי למשתי

דעת הרמב"ן
דהשונה שם
לבדו מברך
שהכל

גמרא אמר רב יהודה אמר שמואל וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ, היכי דמי אי דשתי ליה משתא אוזוקי מזיק ליה. ע"כ. משמע דכיון דאזיק ליה לא מברכין עלויה^{מז}. והרמב"ם בפרק ח' מהלכות ברכות (ה"ב) כתב וז"ל: אבל שתה השמן לבדו או שלא היה חושש בגרונו מברך עליו שהכל נהיה בדברו. ע"כ^{מז}. וכבר השיגוהו הראשונים^{מח}. ואני אומר דאין ראייה מהש"ס היפך הרמב"ם, דהא מאי דקא מותיב תלמודא אדרבי יוחנן אוזוקי מזיק ומוכיח (ממתניתין) [ממתניתא]

כוס של ברכת המזון. מג. כמבואר בסדור רב עמרם גאון בסדר שבתות שם וז"ל: ואי קשיא לך ואם כן למה מברך על כוס של ברכת המזון בורא פרי הגפן, משום דאיפסיק בברכת המזון וכו'. עכ"ל. מד. כמבואר בשו"ע (או"ח סימן קצ ס"ג). מה. כן כתב הבית יוסף (או"ח סימן קצ ד"ה ויברך) לבאר דברי הבה"ג. מז. וכן כתבו להדיא ברש"י (ד"ה אוזוקי) ורשב"א (ל, א ד"ה הכא) בשם רב האי גאון, והרי"ף (כה, א מדפי הרי"ף) ורבינו יונה (שם ד"ה ואי שתי) והרא"ש (פ"ו סימן ב) והרא"ה (ד"ה וכתב רבינו) דמה שאמרו בגמרא 'אילימא דקא שתי ליה משתה אוזוקי מזיק ליה' פירושו שאינו מברך כלל. מז. וכן הוא דעת הבה"ג (הל' ברכות פ"ו ד"ה זית) והמאירי (ד"ה השותה). מח. כן הקשה הטור (או"ח סימן רב) ממשמעות

דתרומה (פ"ז ה"א) מט לא הוי אלא דלא לברוכי עליה בורא פרי העץ, אבל לא דלא לברוכי עליה כל עיקר, ומה דלא מחייב ליה חומשא, התורה מיעטה כל כי האי גוונא מן החומש, דכתיב (ויקרא כב, יד) 'כי יאכל' פרט למזיק.

ותדע שכתב הראב"ד בפרק י' מהלכות תרומות (ה"ז) בהשגתו לדברי הרמב"ם שכתב דזר שאוכל חטה של תרומה משלם קרן וחומש, וכתב עליו הוא וז"ל: ורבי היא, וקיימא לן כרבנן, ואף על גב דמברכין עליה בורא פרי האדמה^{נא}, אפשר דלגבי תרומה מזיק הוא, עכ"ל. הרי דסובר להדיא הגם דלגבי תרומה מחשיב מזיק ולא מחייב חומש לא מפטר מברכה. והגם דאין דבריו ז"ל נראים בהא דחטה דמברכין עליה בורא פרי האדמה כברכתה מכח תלמודא דידן כמו שיתבאר בס"ד, הא מיהא גילה דעתיה דלא גמרין דין ברכה מדין חיוב חומש בתרומה.

1 דשאני דיני
2 מדיני חיוב
מש בתרומה

ופירוש דסוגיא הכא דקא מייתי מהשותה שמן של תרומה, הכי קאמר כיון דאזוקי מזיק כדמשמע מההיא דהשותה שמן של תרומה, אם

ביאור הסוגיא
ע"ת הרמב"ם

כן אין דרך אכילתו בכך, ולא מברכין עלויה ברכה הראויה, אבל לעולם יברך עליו שהכל נהיה בדברו, דהאוכל דבר דאית ביה קצת זיונא הגם דמזיק באופן אחר לא מפטר מברכת שהכל, ומפטר מחומש בתרומה. ותדע, דזר הכוסס שעורים של תרומה פטור מן החומש (יומא פא, א), ולענין ברכה מברך שהכל, כדמשמע מדברי הרשב"א^{נב} והאחרונים^{נג} ופסקו רמ"א (או"ח סימן רח ס"ד) בהג"ה.

ואם תאמר השתא דמאי דקא מוכח תלמודא מההיא דשותה שמן של תרומה לא הוי אלא לאחותיה מברכה הראויה לו, אם כן ליברך בורא פרי האדמה. יש לומר כיון דתלמודא לא אדכר בהדיא דמברכין עליה בורא פרי האדמה, איכא למיחש דילמא דמזיק כולי האי שיעור דלא הוי ראוי אפילו לבורא פרי האדמה, ולהכי פסק דמברכין עליה שהכל, ועיין עוד בסמוך.

הטעם דאינו
מברך בורא פרי
האדמה

ואתינא עלה דההיא דכתב הראב"ד ז"ל ואף על גב דמברכין עליה בורא פרי האדמה אפשר דלגבי תרומה מזיק הוא. ע"כ. קשה לדבריו, מאי קא פריך תלמודא הכא אדרבי יוחנן דאמר

מקשה מסוגין
על שיטת
הראב"ד באוכל
חטה

הסוגיא. מט. דקתני התם השותה שמן של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש, ואלמא דשותה שמן חשיב כמזיק. נ. בירושלמי (תרומות פ"ו ה"א) איתא הכוסס את החטה של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש, רבי אומר אומר אני משלם קרן וחומש. נא. כמבואר להלן (לו, א). נב. כן דייק בדרכי משה (או"ח סימן רח סק"א) מדברי הרשב"א (ברכות לו, א ד"ה קימחא) שכתב דשעורים כחייטים לענין ברכה אחרונה, משמע דלענין ברכה ראשונה יש חילוק ביניהם, דהכוסס חייטים מברך בורא פרי האדמה, ואילו הכוסס שעורים מברך שהכל. נג. כו כתב הכל בו (סימו כד).

מאכילת יום הכיפורים, הכא נמי דכוותיה, ואמאי השותה חומץ ביום הכיפורים פטור והכא קתני דמברך עליה, ותירץ דמיירי בששתה עם מים^נ. ע"כ ורבינו יונה (כת, ב מדפי הר"ף ד"ה על החומץ) חלק באופן אחר, והוא, דהא משמע מהתם ביומא דטובא נהנה הוא וחייב ביום הכיפורים, וכיון דכן מברך ברכה ראשונה, דהנאה פורתא מיהא איכא^נ.

והרמב"ם כתב בפרק ב' מהלכות שביתת עשור (ה"ה) וז"ל: או ששתה משקין שאינן ראויין לשתיה כגון ציר ומורייס וחומץ חי אפילו אכל ושתה מהן הרבה הרי זה פטור וכו'. משמע מדברי הרמב"ם ז"ל דהגם דשתה טובא לא מחייב ביום הכיפורים, ואם כן לדעת הרמב"ם ליתא לראיתו^נ. ורבינו גילה דעתו דאינו סובר כדעת הרא"ש, ממה דבהלכות תרומות (פ"י ה"ז) כשכתב דין חומץ ובהלכות שביתת עשור (שם ה"ו) התנה בפירוש דלא מיחייב אלא דוקא על ידי תערובת, אבל חי פטור בין מחומש תרומה בין מחיוב עונש יום הכיפורים, ובהלכות ברכות (פ"ח ה"ח) כתב חומץ סתם, ולא

שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ דאזוקי מזיק מהך דתניא השותה שמן של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש, ע"כ. מאי קושיא, דלמא הגם דלגבי תרומה מזיק הוא אף על פי כן מברך עלויה בורא פרי העץ, מידי דהוה (הכוסס) [אכוסס] חטה דאינו משלם החומש ומברכין בורא פרי האדמה כדברי הראב"ד. וליכא למימר דשאני שמן דנפיש הזיקא ידיה, הא ליתא דאם כן אמאי הוצרך תלמודא למפרך אדרכי יוחנן מכח הך מתניתין דאינו משלם את החומש, אלא ודאי דמינה הוא דמוכח דמזיק^נ, ולדברי הראב"ד ז"ל ליכא הוכחה, אלא ודאי דדברי הראב"ד ליתא^נ.

וראיתי להרא"ש (ברכות פ"ו סימן כג) שכתב גבי ההיא דקתני (לקמן מ, ב) על החומץ וכו' מברך שהכל, (הקשה) [דקשה] מההיא דאמרו בפרק בתרא דיומא (פא, ב) דאם שתה החומץ ביום הכיפורים פטור, ובמסכתין (לקמן לו, ב) אמרה גבי הך דכס פלפלא דרבא אמר אין מברכין עליו כלום, ואזדא רבא לטעמיה דאמר כס פלפלי ביום הכיפורים פטור. ע"כ. הרי דגמרינן

ישוב הראשונים
בסתירת סוגיות
הש"ס לענין
שותה חומץ

נד. וזולת ראייה זו לא ידעינן דשמן מזיק, וא"כ בעי הוכחה גמורה, וקשיא להראב"ד. נה. ובשועות מלכו על הרמב"ם שם תירץ דעת הראב"ד וז"ל: ולק"מ דדוקא לענין ברכת בורא פרי העץ דבעינן אישתני לעלויא אבל לענין בורא פרי האדמה שפיר יש לחלק. עכ"ל. וראה עוד ביד אפרים (סימן רח על המג"א סק"ו) מה שתירץ. נו. דמבואר בגמרא יומא שם, דחומץ המזוג במים חייב עליו ביום הכיפורים, א"כ שפיר מברכים עליו שהכל. נז. והיינו שבשתיית חומץ בשיעור רביעית נהנה ממנו פורתא ופטור בשותה ביוה"כ, ואעפ"כ לא יצא מתורת אוכל לגבי ברכה. נח. פירוש: דהרמב"ם אינו יכול לתרץ הקושיא כהרבינו יונה כיון דפסק להדיא דאפילו שתה

מוכח דהרמ
לא ס"ל כזו

התנה בו, משמע אפילו חניט, ובזה גילה דעתו דאינו סובר כהרא"ש^ס. ותדע דחומץ סתם הוא חי, מההיא דרב גידל דיומא יע"ש^{סא}.

ומעתה נבא לישוב קושית הרא"ש לדעת הרמב"ם, ונראה דאי מפרשין הך דקאמר תלמודא (לקמן לו, ב) 'ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא כס פלפלין ביום הכיפורים פטור' על זה הדרך לא קשה, והוא, דמאי דאמר רבא הכא אין מברכין הוא למאי דסבר גבי יום הכיפורים דפטור, דאי הוה סביר ביום הכיפורים דחייב לא הוה אמר אין מברכין, לדרך זה ליתא לקושיית הרא"ש דלעולם (ד)משכחת לה דפטור ביום הכיפורים וחייב בברכה, והיינו ההיא דחומץ, אבל לא משכחת לה שיהיה חייב ביום הכיפורים ולא יהיה חייב בברכה. אלא אי מפרשין 'ואזדא רבא' כהאי גוונא והוא דטעמא דהוצרך לומר פטור הוא לפי שסובר דפטור ביום הכפורים, וכיון דפטור ביום הכפורים לאו בר ברכה הוא, כפי זה דייק שפיר הרא"ש ז"ל בדין החומץ דפטור ביום הכיפורים אמאי מברכין עלויה.

מב"ם מחלק
ין כס פלפלי
לשותה חומץ

הרמב"ם

וי"ל דלעולם שאני יום הכיפורים דאמר רחמנא (ויקרא כג, כט) 'אשר לא תעונה', ודרשין ביומא (פ, ב) פרט למזיק, וכל דמזיק הגם דנהנה קצת פטור, אבל ברכת הנהנין דקיימא לן (שו"ע או"ח סימן רי ס"א) דלית ליה שיעור, ואפילו כל שהוא מברכים, כל מידי דאכיל איניש בעי ברוכי, ואפשר דגם האוכל אכילה גסה מברך שהכל^{סב}, וחומץ הגם דמזיק בענין אחד אית ביה זיונא קצת ודאי ומברכין עליה. ותדע, דהא רבי סובר דמחייב עליה ביום הכיפורים משום דזיין^{סג}, והגם דפליגי עליה רבנן, לאו דחולקין במציאות דלית ביה זיונא, אלא משום דהגם דזיין כיון דמזיק והתורה מיעטה מזיק לא מיחייב.

ומאי דקאמר תלמודא גבי הך דרבא דכס פלפלין 'ואזדא לטעמיה דאמר ביום הכיפורים' וכו' כמאי דדקדק הרמב"ם ואמר שם בפרק ח' מהלכות ברכות (ה"ז) וז"ל: הפלפלין והזנגביל וכו' יבשים אין טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם מפני שהן תבלין ואינן אוכל. ע"כ. פירוש דטעמא דאנו אומרים [ד]אין מברכין עליהו לאו משום דאזוקי

הרבה חומץ לא מיחייב. אולם בבית יוסף הביא דעת הרא"ש ודעת רבינו יונה, ולא הזכיר כלל את הרמב"ם, ומשמע דס"ל דאינו חולק בדין זה. נט. וכ"כ הב"ח (סימן רב ד"ה ומ"ש בשם הרמב"ם) בדעת הרמב"ם. ס. דהרי לדעת הרא"ש בחומץ חי אינו מברך עליו שהכל. סא. דדרש אין הלכה כרבי דאמר חומץ משיב את הנפש וחייב, נפקי כולי עלמא מזוגו ושתו, הקפיד ואמר אימור דאמרי אנא חי מזוג מי אמרי, הרי שסתם דחומץ היינו חי. סב. עיין שלטי הגבורים (ברכות לה, ב מדפי הרי"ף אות ב) בשם ריא"ז ומגן אברהם (סימן קצו ס"ק יב) ומשנה ברורה (שם ס"ק כח), יעו"ש. סג. כדאמר שם דחומץ משיב את הנפש.

מזקי, אלא מטעם דלאו אוכל נינהו, אבל אזוקי לא מזקי. ומהשתא בהאי פרטא דדינא דאין אנו מברכין עליה משום דלאו אוכל הם - שוים הם דין ברכות ודין יום הכיפורים, דהא לא נשתנו אלא בדבר דמזיק, דרחמנא פטריה ביום הכיפורים, ורבנן הצריכו ברכה ראשונה אפילו מזיק, כמו שאמרו בכוסס שעורים^{סד} וכדומה לזה, אבל דבר שאינו מזיק אם יהיה פטור ביום הכיפורים תתחייב לפטור נמי מברכה, והיינו דאמר הש"ס ואזדא לטעמיה, ופסק הרמב"ם עיקר^{סה}.

שוב באה לידי תוספתא (ברכות פ"ד ה"ב) דקתני דבש תמרים ויין תפוחים מברכין עליהם כדרך שמברכין על המורייס. ע"כ. והא מורייס ביום הכיפורים קתני מתניתין (יומא פא, א) דפטור ואף על פי כן מברכין עליו.

ומאי דמשמע מהך דרב גידל דטובא מחייב עליה ביום הכיפורים^{סו}, דמינה מוכח רבינו יונה. הסוגיא התם ביומא דף פ"א (ע"ב) משנה שתה מציר

ביאור הסוגיא
ביומא לדעת
הרמב"ם

סד. כנראה כוונתו לאוכל קמחא דשערי, וכדאיתא בגמרא (להלן לו, א) אבל קמחא דשערי הואיל וקשה לקוקיאני [תולעים שבמעיים (רש"י ד"ה קוקיאני)] לא לברך עליה כלל, קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי. **סה.** וכדברי רבינו מבואר במאירי (לו, ב ד"ה ומה שהזכרה) וז"ל: ומאחר שאכילתן ביום הכפורים אינה מחייבת אף הוא אינו מברך כלום, ואף על פי שהשותה חומץ פטור ואעפ"כ מברכין עליו שהכל בין חי בין מזוג לדעתנו, בזו מה שהוא פטור הוא מפני שאינו משיב את הנפש, אבל פלפלין וזנגביל אינו אלא מפני שאינם קרויים מאכל. עכ"ל. **סו.** וכלומר, דשותה חומץ טובא ביוה"כ חייב. **סז.** כעין סברת רבינו כאן כתב גם ביד המלך על הרמב"ם שם וז"ל: דודאי אין כוונת רב גידל בהא דחילק להם בין פורתא לטובא משום דבחומץ טובא קיימינן דהלכה כרבי דמשיב את הנפש, והוי שתיה ראויה להתחייב עליה, דלענין משיב נפש איזה חילוק יש בין טובא

'אימור דאמרי אנא דייעבד ופורתא וחי',
דלשתמע דאם חסר חד מהתנאים לא,
ואז לשחמע שפיר כרבינו יונה דאם
שתה הרבה חייב.

אלא ודאי דמאי דאמר רב גדל 'אימור
דאמרי אנא פורתא' הוא דאפילו
לכתחילה שרי, 'טובא' פירוש רוב
רביעית 'לא', כיון דדכותה בשאר משקין
חייב עליה^{סח}, מה שאין כן פחות מרוב
רביעית דדכותה בשאר משקים דראוים
לשתיה לא מחייב עלה, לא אסרינן
לכתחילה. וכפי זה היינו טעמא דאמר
רב גידל האי חלוקא דפורתא בפני
עצמו, דלאו בדיעבד קאמר לה^{סט}, ולא
בתנאי דייעבד, ולא דמיא גם כן לחילוק
חי ומזוג, דהך בדיעבד קא מפליג^ע.

ולהכי פירש הרמב"ם באיסור
לכתחילה דמכין מכת מרדות
משמע מדבריו דדוקא הרבה דהיינו
שיעור שמתחייב עליו בשאר משקין^{עא}
הוא דמכין עליו מכת מרדות, שכתב

(פ"ב ה"ה) וז"ל: ציר או מורייס או חומץ
חי אפילו אכל ושתה מהן הרבה הרי
זה פטור מן הכרת, אבל מכין אותו
מכת מרדות. עכ"ל. משמע דוקא ששתה
הרבה, דאי לא תימא הכי הוי ליה
למימר הכי 'בין שתה ממנו מעט או
הרבה', כי היכי דתהוי קאי על המועט
גם כן 'מכין אותו מכת מרדות'.

ואי לא דייקנן דברי הרמב"ם ז"ל הכי
ואמרינן דמכין אותו מכת מרדות
גם על פחות משיעור, אמרינן דרב גידל
דאמר דלכתחילה מעט שרי היינו לסברת
הטועים בדבריו, ואי הוו טועים
דלכתחילה קאמר^{עב} עם כל זה לא הוי
טועים דיתיר טובא דדכוותיה חייבים
עליו בשאר משקין.

ומהשתא דברי רב גידל מדויקים יפה,
ולעולם לסברת רב גידל
אפילו שתה ביום הכיפורים מהחומץ
חי ארבעה לוגין לא מחייב כרת אלא
מרדות מדרבנן.

לפורתא, ואנו מצינו (ברכות לה, ב) בשתיית יין בערבי פסחים לחלק בין טובא
לפורתא דטובא מיגרר גריר פורתא מסעד סעיד, אבל לא לחלק בחילוק עצום כזה
דחומץ פורתא הוי שתיה שאינה ראוי כלל, וחומץ טובא יחשב למשיב נפש. עכ"ל.
וראה עוד במג"א (סימן תריב סק"ה). סח. כדאיתא במשנה (עג, ב) וכל המשקין
מצטרפין למלוא לוגמיו, וכתב הרמב"ם (פ"ב ה"א) ושיעור זה באדם בינוני פחות
מרביעית. סט. דאילו בדיעבד אין חייב אפילו בשתה טובא, אלא לכתחילה קאמר
דשרי פחות מרוב רביעית. ע. דבחומץ מזוג חייב אפילו בדיעבד וכמבואר ברמב"ם
שם (ה"ו) דאם שתה חומץ מזוג במים חייב. עא. ר"ל: רוב רביעית כנ"ל.
עב. כדברי רבינו מבואר במאירי שם וז"ל: אבל חומץ חי הרי הוא בכלל הדברים
שאינם ראויים ופטור אפילו שתה הרבה מהם, שכל שאינו ראוי אינו מישב את
הדעת אף בשיעור גדול, ומה שנאמר כאן טובא מי אמרי, לרווחא דמילתא נאמר,
כלומר אפילו הייתי בא להתיר לכתחילה, טובא מי אמרי, דכל שכן שאף בשיעור
מועט לכתחילה אסור ווראה גם בלחם משנה על הרמב"ם שם ובט"ז (סימן תריב

אסיקנא דאינו מתחייב^ע בשתיית
חומץ חי אפילו שתה הרבה
כדעת הרמב"ם ועיקר, ולא כרבינו יונה.

דף ל"ו ע"א

גמרא קמחא דחיטי רב יהודה אמר
בזרא פרי האדמה רב נחמן
אמר **שהכל נהיה בדברו**. הרמב"ם בפרק
ג' מהלכות ברכות (ה"ב) כתב וז"ל: אכל
דגן שלוק כמות שהוא מברך עליו בורא
פרי האדמה וכו' אבל^{עד} קמח מברך
לפניו שהכל נהיה בדברו. ע"כ. ממה
שכתב 'דגן שלוק' משמע אבל חי אינו
מברך עליו אלא שהכל נהיה בדברו^ע.
וממאי דסיים 'אבל קמח' וכו' משמע
הגם דלאו חי הוא אלא כגון שטחן
חטים קליות, דאי חי קאמר מאי איריאי
קמח אפילו חטה שלימה, אלא ודאי
דפסק כרב נחמן אפילו בקמחא דקלו
חטי וטחנום.

טוביה שמחלוקת
רב יהודה ורב
נחמן היא אף
בקמח קלוי

וכמו כן פירש בה"ג (הלכות ברכות פ"ו)
וז"ל: ורב נחמן אמר שהכל, כיון
דאישתני אישתני, ולגריעותא אישתני,
דחטי מתעבדן כסייאני ומתאכלן, וקמחא
בעיניה לא אכלי אינשי, והלכתא כרב
נחמן. ע"כ. פירוש^ע מתעבדן כסייאני
שקולין אותן על ידי האש וכדומה

בתנור, ובזה מתעבדן כסייאני, אבל קמח
הגם דאיתעביד מחטי כסייאני לא אכלי
אינשי, וכדדייקין בדברי הרמב"ם.
וממה דדייק בה"ג במלתיא ואמר
הלכתא כרב נחמן שמע מינה דבהכי
פליגי, והכי נמי משמע בדברי הרי"ף
(כה, א מדפי הרי"ף) ודלא כרבינו יונה (שם
ד"ה ור"נ אמר) יעויין שם דבריו^ע. וסוגיין
נמי הכי מוכחא כמו שכתבו התוס' (ד"ה
קמחא) דפלוגתייהו דרב יהודה ורב נחמן
בקמחא דחזי קצת לאכילה, כגון קמח
שעושים משכולת שועל, דאי בשאר
קמח פשיטא דלא פליג רב יהודה
להצריך בורא פרי האדמה. עכ"ל.

ברכת שעורים
ששלקם

ומאי דכתב הרמב"ם 'קמח מברך עליו
שהכל' פירוש בין קמח העשוי
משבולין שמיכשין בתנור בין בקמח
דעלמא, בין דחטי בין דשערי^ע,
וכדאמרינן בסוגיין קמחא דשערי מברכין
עליה שהכל. גם מאי דכתב ברישא 'דגן
שלוק כמות שהוא' וכו' משמע דאכל
חמשת המינים קאי, כדכתב ברישא (שם
ה"א) וחמשת המינים אלו וכו' נקראים
דגן, ואם כן הוא הדין אם שלק שערי
ובעי לאכלן בעי ברוכי בורא פרי
האדמה. ואיכא לאוכוחי הכי ממה דאמר
שמואל אקרא וקמחא דשערי שהכל,
משמע דוקא קמחא, אבל שערי עצמן

סק"א) ובפרי חדש (שם אות ט). עג. ביוהכ"פ. עד. וכן כתב רבינו מנוח שם,
ובספר המאורות (לקמן לו, א) בדעת הרמב"ם. עה. ברמב"ם: אבל. עו. רבינו
יונה (ד"ה ורב נחמן) הקשה דנראה מהגמרא דהלכתא כרב יהודה, מדאמר ליה רבא
לרב נחמן לא תפלוג עליה דרב יהודה, והלכתא כרבא דהוא בתראה, ועוד דרב
נחמן גופיה שפירש החילוק בין שמן זית לקמחא דשערי, לא פירש דמברכין על
הקמח שהכל כיון דאין דרך בני אדם לאוכלו. עז. וכן כתב הכסף משנה דלהכי

בורא פרי האדמה^ע, פירוש היכא דשלקינהו, ואין הכי נמי ע"א יבשינהו עד דחזו לכוס יברך בורא פרי האדמה.

אלא דקשה לסברת הרמב"ם, אם כן אמאי לא מחייב חומש זר האוכל שעורים של תרומה^פ, על כן נראה דמאי דנקט קמחא דשערי לומר אפילו קמח דקשה לקוקייאני, ואין צריך לומר שערי עצמן אם בשלן או יבשן בתנור וכסס הגם דלא קשו לקוקייאני דמברך שהכל מפני שאין דרך בני אדם לאכול שעורין. והרמב"ם שכתב סתם לא חש למטעי בשערי כמות שהם^{פא}, ואין הכי נמי אי קליף להו ומבשל להו או קלי להו ואכלן דמחייב עליהו חומש^{פב}.

אי נמי אפשר דהרמב"ם ז"ל כייל נמי שערי כמות שהם, אבל דוקא ששלקן, דבזה מתרככין וחזו לאכילה, אבל אם יבשן בתנור לא, ואי אכיל זר שערי דתרומה בכהאי גוונא מחייב חומש, דנקוט האי כללא בידך כל דלא

מחייב עליו זר בתרומה חומש אין מברכין עליו ברכה הראויה לו, דהרי אין דרך אכילתו בכך.

ואי אכיל זר קמחא דשערי דתרומה לא מחייב חומש, דהא קשה לקוקייאני וקרינן ביה פרט למזיק. ואפילו רב יהודה דסבר דמברכין אקמחא דחטי בורא פרי האדמה מודה דאקמחא דשערי מברכין שהכל, כדמשמע מתלמודא דמחלק ביניהו^{פג}. ולמאן דאמר קמחא דחטי שהכל נהיה בדברו, אם כן קמחא דשערי דמזיק דקאי בברכתו, היינו לפי דלית ברכה אחרינא דלקבע עילויה, דהא ברכת שהכל היא ברכה הכללית שבכל הברכות, ולא ליברך עליה כלל^{פד}, הא בעי ברוכי אמאי דמתהני, כדכתיבנא לדעת הרמב"ם לעיל בד"ה גופא.

אלא דפש גבן ליתובי דעתא לפום מאי דכתיבנא דחטי דמברכין עלייהו בורא פרי האדמה דוקא בשלקן או

כתב הרמב"ם קמח סתם, לומר שעל כל הקמחים מחמשת מיני דגן מברכים עליהם שהכל. **עח.** וכן דייק הלחם משנה מדברי הגמרא, וכתב כן בדעת הרמב"ם. והביא דעת הכלבו דמברך על שעורה שהכל כיון שהוא מאכל קשה ואין דרך לאכלו, ואילו האבודרהם כתב שאינו מברך כל עיקר לפי שהוא מאכל בהמה. עיי"ש אריכות בזה. **עט.** דהוא הדין נמי. **פ.** כדאיתא ביומא (פא, א) דחשיב מזיק באכילתו. ונפסק ברמב"ם (תרומות פ"י ה"ח) וכן הכוסס את השעורים פטור מן החומש מפני שהזיק את עצמו. **פא.** כלומר, דנראה מדסתם הרמב"ם דגן שלוק כמות שהוא, לא חש שיטעו בדבריו לפרש דאפילו אכל שעורים חיים מברך עליהם בורא פרי האדמה. **פב.** וכן נראה מדברי המג"א (סימן רח סק"ב) שלמד כן בדעת הרמב"ם. **פג.** דהקשו על רב נחמן דס"ל דמברך אקמחא דחטי שהכל הואיל ואית ליה עילויא אחרינא בפת, מהא דא"ר זירא אמר רב מתנא אמר שמואל אקרא חיה וקמחא דשערי מברכין עליהו שהכל נהיה בדברו, מאי לאו דחטי בורא פרי האדמה. ומבואר דלרב יהודה שאני קמחא דחטי מדשערי. וכן כתב הרשב"א (ד"ה קימחא). **פד.** כלומר, דליכא למימר דלא לברך כלל כיון דמזיק.

חיים חיים לענין
תרומה ולענין
ברכה

קלאן, אבל חיים לא, וקשה מהך דפסק בפרק י' מהלכות תרומות (ה"ז) גבי זר שאכל את התרומה וז"ל: או שכסס את החטים וכו' הרי זה משלם קרן וחומש. ע"כ. והיה נראה לומר דמיירי דוקא בקלאן או שלקן אבל חיים לא, אלא דלא מייתבא דעתא בהכי, דסתם קאמר הרמב"ם, ואפילו (הכי) חזין במשמע.

על כן נראה דלעולם תרומה אפילו חזין משלם חומש, אבל לגבי ברכות דוקא שלוק או קלוי. והגם דתלמודא (לעיל לה, ב) משהו דין תרומה לדין ברכות, כדמשמע מההיא דפריך לרבי יוחנן דאמר שמן זית מברך בורא פרי העץ מההיא דשותה שמן של תרומה דאין משלם חומש, היינו לומר דכל דאין משלם חומש בתרומה אין דרך אכילתו בכך ואינו מברך עליו ברכה הראויה כדפריך^{פה} לעיל, אבל לא לומר שכל שחייב עליו חומש יברך עליו ברכה הראויה לו, דאיכא מאי דמחייב עליו חומש ואינו מברך עליו ברכה הראויה לו, כגון האוכל פרי שאין דרכו לאכול אלא מבושל ואכלו חי, בתרומה ישלם חומש, ובברכה לא יברך עליו אלא שהכל^{פו}, וזה ברור^[ג].

ומצאתי לבה"ג שכתב בדף ח' (הלכות ברכות פ"ו) וז"ל: כל מיני קטניות כגון חמצי טלופחי ובקילי כו' כד רטיבי מברך עליהו בורא פרי האדמה, יבשן ואכלן בחיותיהו שהכל,

בשלינון וקלינון בורא פרי האדמה. ע"כ. הרי שאפילו קטניות דלפעמים אכלי להו אינשי חזין קאמר דלא מברך עליהו בחיותיהו אלא שהכל, ומכל שכן חטי ושערי דליכא מאן דאכיל להו בחיותיהו כל עיקר^{פי}.

הטעם דלמס
הגמרא מברך
שהכל אקורא

גמרא קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה, אוכלא הוא, ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו, הואיל וסופו להקשות, אמר ליה שמואל לרב יהודה כוותך מסתברא, דהא צנון סופו להקשות ומברכין בורא פרי האדמה, ולא היא, צנון נטעי ליה אינשי וכו', ע"כ. הרמב"ם ז"ל בפרק ח' מהלכות ברכות (ה"ו) פסק בקורא שהכל, ולא הביא בהלכותיו הא דצנון, נראה דפשיטא ליה דמברכין בורא פרי האדמה.

ופירושא דסוגיא הכי הוא, דשמואל לא סלקא דעתיה לחלק אלא בעתיד להתקשות, ולא שנא נטעי אינשי אדעתא ידידה לא שנא לא נטעי אינשי וכו', ולהכי סתר הוא טעמיה מההיא דפוגלא, דהגם דעתיד להתקשות ואף על פי כן מברכין עליה בורא פרי האדמה. ודחי תלמודא שאני פוגלא דנטעי אינשי אדעתא דפוגלא, יש בזה שני דרכים, אחד על זה הדרך - וכיון דנטעי אדעתא דפוגלא הגם דסופו להתקשות מברכין בורא פרי האדמה,

פה. צ"ל: כדפרישית לעיל. פו. כמבואר בשו"ע (או"ח סימן רב ס"ב). פז. אולם בשו"ע (או"ח סי' רח ס"ד) פסק דעל חיטה חי מברך בורא פרי האדמה. וראה עוד

ואחד על זה הדרך - כיון דנטעי אינשי אדעתא ידידה לא שנא עתיד להתקשות לא שנא וכו' פ"ח. וראשון נראה עיקר, דתלמודא משמע דלא פליג אמאי דמחלק שמואל בסופו להתקשות אלא דמאי דמדמי פוגלא לקורא, ודחה (דפוגלא) [דצנון] נטעי אינשי אדעתא (דצנון) [דפוגלא].

ז"אור קושיית
הגמרא מצלף

וסבר סתמא דתלמודא דכונת אומר ו'נטעי אינשי אדעתא דפוגלא' פירוש דוקא אדעתא ידידה, אבל קורא הגם דנטעי נמי אינשי אדעתא ידידה, כיון דלא הוי כפוגלא דלא נטעי אינשי אלא אדעתא ידידה, לאו מידי הוא, ולהכי פריך מקפריסי צלף וכו' דהגם דלאו עיקר הפרי ולא נטעי אינשי אדעתא ידידה ואף על פי כן מברכין בורא פרי האדמה פ"ט. ומשני דלא שנא עיקר הפרי לא שנא שאר דברים כל מידי (דדמי) [דחזי] לאכילה אמרין דנטעי אינשי אדעתא למיכל כל מאי דנפיק מיניה דחזי למיכל, אבל קורא לא נטעי כל עיקר,

וניחא להו דלא למיכל אלא להתקשות ולהוסיף באילן מה דרבא אילנא ותקיף, ואי אכיל להו אכחיש אילנא, וכמו שכתב רש"י ז"ל (ד"ה דקלא).

ואין הכי נמי דהוה מצי תלמודא לשנויי שאני קורא מצלף דקורא סופו להתקשות, וכיון דסופו להתקשות [ו]לאו עיקר הפרי דעליה נטעי אילנא לא מברכין עליה בורא פרי האדמה, מה שאין כן שאר מיני צלף הגם דלאו עיקר פירא נינהו כיון דלאו סופייהו להתקשות מברכין עליה^ז, אלא דעדיפא מינה אמר דעיקרא דדינא לא דמו לשותא דצלף אפילו מקמי דליקשי, ואין הכי נמי אי דמו לשותא דצלף מפלגינן בסופו להתקשות^{צא}.

הדינים העולים
למסקנת הגמרא

נמצינו אומרים דעיקר הפרי הגם דסופו להתקשות מברכין כברכתו, והיינו פוגלא. דבר דלאו עיקר הפרי כהך דעלין ותמרות וכו' בצלף כיון דאדעתא דהכי נמי נטעי להו אינשי למכלינהו [מברכין] בורא פרי האדמה,

מה שכתב בזה רבינו לקמן (לז, א ד"ה הכוסס את האורז) ובהערות ומילואים שם. פ"ח. וכלומר, דלמסקנת הגמרא הטעם דמברכין שהכל על קורא אינו משום שעתיד להתקשות, אלא משום דלא נטעי אדעתא דקורא, אבל צנון מברכין אפוגלא האדמה כיון דנטעא אדעתא ידידה, ובהא תליא הברכה ולא שאני לן אי עתיד להתקשות אי לאו. פ"ט. לכאורה צ"ל: בורא פרי העץ, כמבואר בגמרא כאן. אולם יתכן דבדוקא כתב רבינו בורא פרי האדמה, דהגם דבגמ' כאן איתא דמברך על הקפריסין בפ"ה ע, מ"מ כתב רבינו בפ"ה א שכן הוא לפי האמת כמבואר ברי"ף ורמב"ם דכיון דהלכה כר"ע שוב הוי קפריסין כתמרות, ואין בצלף פרי זולת האביונות. צ. קושיא זו היא אך לפי הדרך הראשון שכתב רבינו בביאור דברי הגמרא, דלמסקנא מברכין אקורא שהכל כיון דעתיד להתקשות, ועל כך כתב רבינו דאין הכי נמי דמצי לתרוצי דצלף אין סופו להתקשות. אכן לפי הדרך השני שהברכה תלויה בדעתו בנטיעה, א"כ לא מצי לתרוצי דצלף אין סופו להתקשות, דהא לא נטעי אדעתא דשאר מיני צלף. אלא שכבר כתב שראשון נראה עיקר. צ"א. וכ"כ בפני יהושע. ומבואר דס"ל דצלף

ודוקא דלא מקשו בסופא, אבל אי מקשו בסופא גריעי ולא מברכינן אלא שהכל. ואי לא נטעי אינשי אדעתא למכלינהו כהך דקורא דלאו לאכילה קיימי [מברכינן] שהכל, הגם דלא הוי מקשו בסופא, דאי מקשו אפילו דנטעי אינשי אדעתא דידהו נמי לא מברכינן אלא שהכל, וכגון לולבי הגפנים שעתידין להקשות^[נד] ואינשי נטעי אדעתא דידהו כשותא דצלף דלא מימעט האילן.

ולפום האי פירושא קיימא מלתיה דשמואל דמפליג בין סופו להקשות לאין סופו להקשות^[נה], ולהכי לא דחי תלמודא להך מלתא דמחלק שמואל בין סופו להקשות אלא למאי דדחה מצנון, גם לא אותביה דמצריך בקורא טעמא דסופו להקשות, ולסכרת הש"ס הגם דאין סופו להקשות לא מברכינן אלא שהכל מטעם דלא נטעי וכו', משום דאיכא למימר דשמואל חדא ועוד קאמר.

דף ל"ז ע"א

גמרא והתניא הביאו לפניו פת אורז וכו'. בתוך הסעודה מיירי צב,

ברכת אורז
דוחן למסקנא

וקא משמע לן דלא מפטרי בברכת המוציא ולא בברכת המזון כמעשה קדירה^[ט], ודחויא דקאמר 'ואלו הכא בתחלה מברך שהכל' וכו' לא מיתקומא הא מלתא במסקנא הכי, אלא דעל האורז מברך תחלה בורא מיני מזונות, מכח הך מתניתא דמייתי בסמוך, ודוחן קאי כדעת רב ושמואל בתחלה שהכל צי, ולפום האי צי, פירושא דמתניתין דקתני הביאו לפניו פת אורז ודוחן וכו' מברך וכו', פירוש לא תימא דלא מברך עלייהו בתוך הסעודה, אלא מברך תחלה וסוף, ולא מיפטרי בברכת המזון, וכל חד בברכה הראויה לו, אורז מזונות, דוחן שהכל, והכי פסק הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"י), ועיין מה שאבאר בס"ד בדף מ"א ע"ב.

ומה שמצאתי בחיבורי חפץ ה' (לו, א בתור"ה תיובתא) שהטתי להשוות דוחן לאורז מההיא דרבן גמליאל (לקמן עמוד ב), דקתני פת אורז ודוחן רבן גמליאל אומר ברכה אחת מעין שלש, ע"כ, ומדמברך מעין שלש וכו' שמע מינה דבתחלה מברך מיני מזונות, דהא לבסוף מברך המחיה וכו', ולא אשכחן

מוכיח מדברי
גמליאל דדוחן
ברכתו מזונות

אין סופו להקשות, אמנם המאירי (ד"ה חריות) כתב שסופו להקשות. **צב.** 'דאי לא תימא הכי לימא על הפת אורז ודוחן מברך וכו', אלא ודאי דבתוך הסעודה קאמר, פירוש אחר שגמר הסעודה וקודם שבירך ברכת המזון' (כך ביאר רבינו להלן). **צג.** ועיין בתוס' (ד"ה תיובתא) שכתבו תיובתא דרב ושמואל באורז, אבל אדוחן לא הוי תיובתא וכו'. **צד.** כלומר, דאי אמרינן דלמסקנא אידחו דברי רב ושמואל לגמרי, בין באורז ובין בדוחן, אם כן פירושא דברייתא דהביאו לפניו הוא כפשטיה שמברך עליהם מזונות כמעשה קדירה, שמסתבר יותר לפרש כן וכמו שהאריך ברבינו יונה (כו, א מדפי הרי"ף ד"ה ופת), אך מאחר דמפרש רבינו דלא אידחו דברי רב

תנא דמפליג להו וקא משה צ"ה דוחן לאורז, הוכחה שמה הוכחה צ"ה, ואיכא מהגאונים דסברי הכין צ"ה, ועיין בדברי רבינו יונה (כו, א מדפי הרי"ף ד"ה ופת דוחן) צ"ה, אלא דכדעת הרמב"ם ז"ל חזי לי צ"ט.

והך הוכחה דמדברי רבן גמליאל במאי דנוקי על עומק הסוגיא לאו הוכחה היא. (ואיכא) [דאיכא] למידק בהא מלתא אמאי לא משני תלמודא אהך פירכא דלעיל דהביאו לפניו פת אורז ודוחן מברך עליו וכו' כמעשה קדירה וכו', ע"כ, לישני הא מני רבן גמליאל. ולזה יש להשיב דאין הכי נמי, אלא דלפום משמעות הברייא דקתני 'הביאו לפניו' וכו' דמשמע דבתוך הסעודה קאי - דאי לא תימא הכי לימא על הפת אורז ודוחן מברך וכו', אלא ודאי דבתוך הסעודה קאמר, פירוש אחר שגמר הסעודה וקודם שבירך ברכת המזון - ובדין חיוב הברכה קא תני, ולא בדין מין הברכה, וכיון דכן בחר הש"ס לאוקומה למתניא כהלכתא ולא כרבן גמליאל. אלא למאי דמשני

זה הוכחה
תוך השקלא
מריא שבגמ'

תלמודא להך רומיא דרמי אמתניא דקתני 'ולבסוף ברכה מעין שלש' מההיא דקתני 'לבסוף ולא כלום' ומשני הא רבן גמליאל הא רבנן, לפום האי שינוי אמאי אתותב רב ושמואל מהך מתניא, ולימא הא מני רבן גמליאל אבל לרבנן אין מברכים בורא מיני מזונות אלא על חמשת המינים. והגם דכפי האמת לא מתוקמא הא שנויא דהאי מתניא כרבן גמליאל, עם כל זה מקמי דידע תלמודא הך דיוקא דמניה מוכח דהוי דלא כרבן גמליאל, ומתניא כמות שהיא מקמי דמשבש לה קאי לימא הא מני רבן גמליאל. ותו אמאי לא אוקי דלרב ושמואל לא מצי תהוי תיובתייהו ממתניא, דלימא ליה מתניא רבן גמליאל, וכי תימא השתא (אורז) [אכותבות ואדייסא] וכו' אין פרוסות קיימות מיבעיא, כדפריך לקמן, לימא ליה אלא מאי רבנן, אימא סיפא 'לבסוף מעין שלש' והתניא 'ולא כלום', אלא סמי מכאן הך מתניא ולא יתותבו רב ושמואל מינה.

ושמואל לגבי דוחן, א"כ בהכרח לפרש בדברי הברייא כמעשה קדרה היינו דמברך עליו תחילה וסוף. צה. אולי צ"ל: ולא קא משה. צו. וכן הוכיח בספר ההשלמה (ד"ה הכוסט). וראה גם בתוס' (ד"ה הכוסט) שכתבו דלא אשכחן ברכת על המחיה ועל הכלכלה אלא היכא דברין עלייהו ברישא קודם אכילה בורא מיני מזונות. צו. כן הוא דעת הראב"ד (הו"ד ברשב"א ד"ה ולענין) והרא"ה (ד"ה וכתב רבינו) ומאירי (ד"ה אורז) והאשכול (אלבק דף מב, ב) והאור זרוע (סימן קסה) בשם ר"י שירליאון, ושיבולי הלקט (סימן קנט) בשם רש"י, והגהות מיימוניות (ברכות פ"ג ה"י) בשם מורי, והרוקח (סימן שמא) והאבודרהם (הל' ברכות שער שני), והרא"ש (סימן ח). צח. שבתחילה הביא דעת הרי"ף לחלק בין אורז ודוחן, ולבסוף הביא דעת גאון אחד המוכיח שאורז ודוחן ברכתם שוה. צט. ונפסק כן בשו"ע (או"ח סימן רח ס"ח). ק. כמבואר לקמן עמוד ב'. קא. היינו למסקנת הגמרא בעמוד ב דמתניא כרבנן ותני גבי אורז ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום.

אלא נראה לומר מכח זה דברכת מעין שלש דאמר רבן גמליאל לאו על המחיה, אלא כמו ברכת מעין שלש דשבעת המינים שהיא על העץ כו' הכי נמי לימא על פת אורז ודוחן 'על האדמה ועל פירות האדמה' וכו' ק, ולא יאמר על המחיה.

ואם תאמר סוף סוף אמאי ידחה הש"ס דברי רב ושמואל מכח מתניתא משבשתא, יש לומר לפום מאי דמסיקנא השתא דבמאי דמשבש למתניתא לא הוי במלתא דשייכא מישיך למלתא דרב ושמואל שפיר, דבין אי מוקמינן ברייתא כרבן גמליאל בין כרבנן קשה לרב ושמואל, דהא לא אפליגו רבן גמליאל ורבנן בברכה ראשונה כל עיקר.

ומהשתא אזדא ראיא שהבאתי בספר חפץ ה' מהך דמשה לון רבן גמליאל, והדרי בי, ה' יטיב אחריתינו מראשיתנו לעבודתו.

וחדא מלתא פש גבן ליתובי בה, אי דינא דארוזא כיון דקיימא דינא בתחלה בורא מיני מזונות והוי בכלל דינא דחמשת המינים, אמאי לא מברכינן נמי אתערובתייהו מיני מזונות כחמשת המינים ק, וראיתי להרי"ף (כו, א מדפי

ברכת אורז
שמעורב בו מין
אחר

הרי"ף) שכתב דלא אידחי דרב ושמואל אלא בדינא דכל שהוא, אבל לא בדינא דכל שיש בו חמשת המינים, ודבריו חיים וקיימים דלא דמי למעלת חמשת המינים דאמרי רב ושמואל, אלא נראה דעל כל פנים דוקא בהיכא דתערובת מרובה ועיקר הוא דאמרינן [ד]אורז לא שוה לחמשת מיני דגן דחדית בהו דינא רב ושמואל דמברכינן עלייהו מיני מזונות, אבל כל דאין תערובתו עיקר ואין צריך לומר אם הוא עיקר דינא יתיב דמברכינן עליו בורא מיני מזונות ק.

וראיתי להרמב"ם בפרק ג' מהלכות ברכות דין י' שכתב וז"ל: אורז שבשלו או שעשה ממנו פת בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות רבות, ובלבד שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא אורז לבדו. ע"כ. משמע דדוקא אורז בלא שום תערובת הוא דמברך מיני מזונות, אבל כל שנתערב בכל גוונא לא מברך אלא שהכל. ונראה דדעת הרמב"ם ז"ל הוא

כיון דרב ושמואל מעטינהו מברכת בורא מיני מזונות אפילו באנפי נפשייהו, ולא נדחו דבריהם אלא מכח הך ברייתא דפת אורז^[ט], מנא לן לומר דחשיב מזון לברך עליו אפילו נתערב, דילמא אם נתערב לא חשיב, ומוקמינן דיניה כרב

קב. אך עיין בתוס' (ד"ה הכוסס) לגבי ברכה אחרונה בכוסס חטה, שהביאו שרבינו תם כתב בתחילה שמברך על האדמה ועל פרי האדמה, וחזר בו דלא אשכחן בשום מקום הך ברכה. קג. כנפסק בשו"ע (או"ח סימן רח ס"ז). קד. וכן כתב הרא"ש (סימן ח) דמה שכתב הרי"ף דאורז על ידי תערובת אינו מברך עליו בורא מיני מזונות היינו כשהרוב ממין אחר, אבל אם רובו אורז אף על פי שהוא מעורב עם מין אחר מברך בורא מיני מזונות.

ושמואל, ודברי הרי"ף יכולים גם כן לסבול דרך זה קה.

גמרא טחנה אפאה בשלה בזמן שהפרוסות קיימות תחלה מברך עליהם המוציא ולבסוף שלש ברכות, ע"כ. פירוש 'פרוסות קיימות' ניכרות כי הם פרוסות הלחם, והיינו דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא. גם קיימות שלא נימוחו ועדיין הם חתיכות, ואין חתיכה פחותה מכזית, ועיין מה שאכתוב בס"ד (לקמן עמוד ב) במימרת רב ששת בדין חביצא קי.

דר 'פרוסות קיימות'

גמרא הכוסס את האורז וכו'. הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"י) השמיט דין הכוסס את האורז, וטעמא משום דסמך על מאי דכתב בריש פרק ח' (ה"א) על פירות הארץ והירקות מברכין בתחלה בורא פרי האדמה ולבסוף בורא נפשות רבות. ע"כ. ואורז הוא פרי הארץ.

אורז הי

ודוקא שקלאו ואכלו או ששלקו והגרענין שלימות, אבל חי אינו מברך אלא שהכל, שאינו נאכל כמות שהוא חי. וכן מאי דתני לעיל הכוסס את החטה מברך עליה בורא פרי האדמה דוקא מבושלת או קלי, אבל

חי מברך שהכל, וכמו שמסר כללא דדינא הרמב"ם שם בהך פרק הלכה ג' וז"ל: וירקות שדרכן לאכול שלוקין [כגון כרוב] כו' [אם אכלן] חיינ מברך עליהן בתחלה שהכל כו' (כגון כרוב כו'), בשלן או שלקן מברך בורא פרי האדמה. ע"כ. הרי חידותא דדינא אפילו כרוב וכו' דמשכחת לה שיהיו נאכלים על ידי הדחק לרעב, אף על פי כן כיון שדרכן ליאכל מבושלין ברכתן תחלה שהכל. ודייק הרמב"ם לישניה במה שאמר שדרכן ליאכל מבושלין, ולא אמר שאין דרכן ליאכל אלא מבושלין ודו"ק. ומכאן אתה למד דקל וחומר הוא לאורז וחטים דאין דרכן ליאכל חי כל עיקר, דלא מברכנין עליו חי אלא שהכל, ושם עיניך וראה מה שכתבתי בזה (לעיל לו, א) בד"ה קמחא דחטי.

וראיתי להרא"ש (סימן ט) והתוס' (ד"ה הכוסס) שסוברין דהוא הדין חטין חיים דמברכין עליהם בורא פרי האדמה, ופסקה מרן בשלחנו הטהור (או"ח סימן רח ס"ד) ולא הביא בבית יוסף סברת חולק בזה, ולא ידענא טעמייהו. גם מדברי גאון קי משמע דדוקא בחטי קלי הוא דמברכנין בורא פרי האדמה, כמו שהוכחנו למעלה [טז].

קה. וכן כתב בספר המכתם בדעת הרי"ף והרמב"ם, וכן כתב ה"טז (או"ח סימן רח סק"ט) דהרי"ף ס"ל כהרמב"ם. ועיין מג"א שם (ס"ק יא) שכתב להיפך דגם הרמב"ם סבירא ליה כפירוש הרא"ש בהרי"ף, וראה עוד בשער הציון שם (ס"ק לד). קו. וראה מה שביאר רבינו דברי התוס' (ד"ה אם הפרוסות) בספרו חפץ ה' כאן. קז. היינו הגאון הבה"ג (הל' ברכות פ"ו), דלעיל בסוף דין קמחא דחטי (לו, א) הביא רבינו להוכיח כן מדבריו.

אורו שבשלו

ובענין ברכת האורז אם בשלו דמברכין בורא מיני מזונות, שראיתי מסתפקין אם הגרעינין שלמים לברך בורא פרי האדמה^ק, אומר אני דכל שגרעיני האורז מופרדין אחת אחת והאוכלן לועסן מברך בורא פרי האדמה, כדרך שמברך על החטים מבושלים, דלא עדיף אורז מחטים. ואם הגרעינין דבוקים אחת אל אחת ומבושלין הרבה עד שהבא לאוכלן אינו צריך ללועסן וכולען כמות שהן, היינו מעשה קדירה שמברך בורא מיני מזונות הגם שהם שלמים קט.

ביאור טענת ר"ג לר"ע

גמרא אמר לו רבן גמליאל עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין וכו'. קשה וכי אם היה מברך שלש ברכות לא היה מכניס ראשו בין המחלוקות^ק. והיה נראה לומר דטעמו הוא דאם בריך שלש יצא גם לרבנן קא, דשלש פוטרת מעין שלש, אבל מעין שלש אינה פוטרת שלש קי. אלא למאי דכתיבנא בריש פרקין (לה, א) דשלש אינה פוטרת מעין שלש בשבעת המינים,

ואין צריך לומר לסברת רבותינו הצרפתים דמשמע דאין שלש פוטרת מעין שלש בשום גוונא ואפילו בחמשת המינים [ליכא למימר הכין]. וצריך לומר דטעם הקפדתו דרבן גמליאל היא שלא שאל מה יברך, ופסק הלכתא כדעתו קי, ובהכי מתדייק שפיר מאי דקאמר 'קפץ וברך' קפיצה זו למה, כיון דרבן גמליאל נתן לו רשות לא הוה צריך לקפץ, אלא הכונה היא לומר שלא שאל דין מה יברך וקפץ מעצמו, להכי אמר ליה עד מתי אתה מכניס ראשך וכו', ותירץ לו שלא היה צריך לשאול על הדבר, ולא פסק מעצמו, אלא דכבר ידיעא מלתא יחיד ורבים וכו', ואולי דהודיעו בזה דכולהו רבנן דלא כותיה וקבל תשובתו.

דף ל"ז ע"ב

גמרא אמר רבא האי ריהטא וכו' דמחזא דלא מפשי כו' דובשא עיקר והדר ביה רבא כו', ע"כ. מהכא מוכח הגם דמפשי דובשא ודובשא עיקר

ביאור דין נ
שיש בו מו
המינין מבר
עליו בורא
מזונות

קח. דרבינו יונה (כו, א מדפי הרי"ף ד"ה והפת) כתב שאף שמברכים על הדוחן מזונות, אך חלוק מאורז, שעל האורז שבישלו מברך במ"מ אפילו כשהוא שלם, ועל הדוחן אינו מברך כשהוא שלם. ונסתפק הבית יוסף (או"ח סימן רח ד"ה האוכל אורז) בכונתו, האם שלם היינו שאינו כתוש אך איירי בנתמעך קצת, ואי לאו הכי מברך עליו ב"פ האדמה, או שאפילו כשהוא שלם לגמרי מברך מזונות שכן הוא דרך בישולו. וראה גם בב"ח שם וט"ז (סק"ח) ומגן אברהם (סק"י) מה שכתבו לדון בדברי הבית יוסף. קט. ראה פסקי הלכות מה שהבאנו בזה. קי. וראה בביאור הגר"א (סימן רב ס"ק יח) ובשער הציון (סימן קסח ס"ק עא) מה שכתבו עוד ליישב קושיא זו. קיא. וכלומר, שהיה רבי עקיבא יכול לברך ולצאת ידי שניהם. אך בתוס' (ד"ה נתן) כתב שרבן גמליאל היה סבור שיברך ר"ע ג' ברכות כמו שהיה סובר. קיב. כן כתב רבינו בספרו חפץ ה'. קיג. כלומר כדעת עצמו דס"ל כחכמים.

לא מברכין אלא (א) מזונות. ורמב"ם בפרק ג' מהלכות ברכות (הלכה ד-ה) כתב וז"ל: קמח של חמשת המינים שבשלו בקדירה, בין שערכו עם דברים אחרים כו' מברך בורא מיני מזונות, במה דברים אמורים כשהיה המין הזה חשוב אצלו כו' אבל אם היה אחד מחמשת המינים שערב טפילה כו' אינו מברך אלא על העיקר כו'. ע"כ. לכאורה דברי רמב"ם הפך הנשמע מסוגיין.

והגם דגמר אומר רמב"ם ז"ל (שם ה"ו) וז"ל: כיצד היא הטפילה המעורבת, כגון לפת כו' שערב בו קמח של אחד מחמשת המינים כדי לדבקו אינו מברך כו'. ע"כ. הרי גילה דעתו דלא חשיבי חמשת המינים טפילה אלא הדבקו וכדומה, אבל לטעמה, חמשת המינים עיקר הגם דתערובתם מרובה, עם כל זה אמאי כתב בתחלת דבריו דברים דמשמע הפך דברי הש"ס.

אלא טעם רבינו לומר דמה דאמרין 'כל שיש בו מחמשת המינים מברכין בורא מיני מזונות' אין הכונה לומר הגם דתערובתם עיקר, כדמשמע מפשטא דסוגיין דקאמר (רב ששת) [רבא] בדין ריהטא דמחוזא דובשא עיקר, ואף על פי כן מברך בורא מיני מזונות, דאם דובשא עיקר לא מצינן לברוכי על הטפל, דמשנה ערוכה היא (לקמן מד, א) כל שהוא עיקר ועמו טפילה

מברך על העיקר, ואפילו בחמשת המינים, כדקתני מתניתין מברך על המליח ופוסט את הפת, אלא היינו טעמא דמברכין בריהטא דמחוזא בורא מיני מזונות משום דסמידא נמי עיקר, ומאי דאמר 'דובשא עיקר' פירוש נמי עיקר, אבל כל דאיתיה בתערובת אחד מחמשת המינים לעולם עיקר נמי הוא, והיינו חידותא דדינא דקא משמע לן רב ושמואל^[נ]. והיינו מה שכתב רמב"ם ז"ל בסוף דבריו וז"ל: אבל אם ערב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר. ע"כ. פירוש דאפילו בשיעור נתינת טעם אם לכך נתכוין בתערובתו הוא מחשיב עיקר. אבל בהיכא דמפרידי חמשת המינים וקא חמינא להו דלא אכלי להו אלא טפל, כההיא דמליח ופת עמו, דמנכרא מלתא להדיא דודאי טפל, מברך על המליח ופוסט.

גמרא אמר רב יוסף האי חביצא דאית בה פירורין כזית בתחילה מברך המוציא לחם מן הארץ וכו' דלית בה פירורין וכו' מנא אמינא לה דתניא וכו'. ע"כ. הגם דההיא דמנחות אין המצות מבושלות קיד, לא מייתי ראייה אלא דלא ירדי מברכתייהו פירורי כזית להיותם פירורין. וכן פירש רש"י (ד"ה מנא) וז"ל: מנא אמינא לה דאפירורין כזית מברכין המוציא. ע"כ. הרי דלא מייתי ראייה למבושלים, והגם דאיהו בחביצא קאמר, סובר דהגם שנתבשלו

ביאור הוכחת
הגמ' ממנחות
לחביצא

קיד. וכמו שהקשו התוס' (ד"ה חביצא) על שיטת רש"י דחביצא היינו 'כעין שלנייקו' שמפריין בתוך האלפס לחם, דא"כ מאי מייתי ראייה ממנחות דאינם מבושלים.

במלתייהו קיימי. ומה שכתבו התוספות (ד"ה חביצא) בהך דמנחות כיון דנטגנין בשמן כנתבשלו דמי וכו'. ע"כ. לא ירדתי לסוף דעתם, דהא שמן דיהבי במנחות מקמי לישא הוא, ומאי דיהבי בהו בתר דהוו מצות לא מנחי להו תו על האש. גם מאי דהעלו בפירושא דחביצא הוא פירורין הנדבקין יחד על ידי מרק סוף סוף לא דמי למנחות קטן, ואפשר לישב, ומאי דאתחזור קמן הוא פירוש רש"י.

ואם תאמר תינח דכזית מברכין המוציא לחם מן הארץ מדקתני פותתן בכזית, אלא מאי דקאמר רב יוסף פחות מכזית אין מברכין המוציא מנא ליה. והוה נראה לומר דמסברא קאמר ליה, דהא כזית גופא אי לאו דתני לה במתניתא דמנחות לא הוה אמר דמברכין המוציא. שוב ראיתי דמדיוקא דמתניתא קאמר לה, והוא מדאצטריך למיתני במנחות נטלן לאוכלן מברך המוציא לחם, ואיכא למידק פשיטא מאי קא משמע לן, אלא ודאי דמלתא אגב אורחין קא משמע לן תנא הכא דפירור כזית איתיה בברכת המוציא לחם מן הארץ, ומינה אתה למד דוקא כזית ולא פחות מכאן.

ואית לן למיקם עלה דמלתא אי דוקא דאיכא תוריתא דנהמא הוא

מנל דבליכא
כזית אין מברך
המוציא

מוכח דלדעת רב
יוסף בעינן נמי
תוריתא דנהמא

דמברכין, או לא שנא כל דאיכא כזית מברכין המוציא וכו' קטן, הן אמת כיון דעיקר הוכחתו דרב יוסף דמברכין על פירורי כזית היא ממנחות, ומנחות איכא תוריתא דנהמא, דהא לא מבשלי להו אלא מפתת להו, אם כן מנא לן דאפילו ליכא תוריתא דנהמא. ואי מדקאמר חביצא דאפילו מבושל, עם כל זה לא מלתא פסיקתא דחביצא ליכא תוריתא, ואדרבה ממה דקאמר רב ששת בסמוך חביצא אפילו פחות מכזית מברך המוציא ומפרש לה רבא בדאיכא תוריתא, משמע דאדרבה סתם חביצא איכא תוריתא, דהא רבא לא פליג אדרב ששת, אלא מפרש למילתיה, והיינו דלא קאמר 'רבא אמר', ואם כן מכרעא מלתא למימר דבאיכא תוריתא קאמר.

ותו מוכחינן הכי מדקתני במתניתא לעיל (עמוד א) בזמן שהפרוסות קיימות וכו', במאי מוקי לה רב יוסף, אי 'קיימות' בכזית 'אין קיימות' פחות מכזית, פשיטא דאם אין קיימות אין מברך עליהם המוציא, דהא אפילו בלא בישול הא אמר רב יוסף דאפילו בלא בישול נמי פחות מכזית אינו מברך המוציא. וכי תימא (בהאי) [דהאין] דינא גופיה קא משמע לן תנא, אם כן העיקר חסר [ו]הוי ליה למיתני 'בזמן דאיכא כזית ובזמן דליכא כזית', אלא ודאי

קטן. וראה בפני יהושע (בתוס' ד"ה חביצא, בא"ד) שהקשה ביותר, דמשמע מלשונם דדוקא בנדבקים ביחד, אבל פירורי לחם בעין בלא משקה בכל ענין מברך המוציא, וא"כ מאי מייתי ראיה ממנחות שאינם נדבקים ביחד, ונשאר בצע"ג. קטן. לדעת רב יוסף.

דמפרש הברייטא הכי 'בזמן שהפרוסות קיימות' פירוש איכא תוריתא דנהמא, ו'אין הפרוסות קיימות' היינו אין קיומן ניכר היותן לחם, וכמו שפירשתי באחד מן השני דרכים למעלה במקומו (ד"ה טחנה), וכן הביא הרשב"א (כאן ד"ה אמר רב יוסף) שני הדרכים ק"י, ומהשתא כיון דתנא הצריך תוריתא דנהמא, ומהך דמנחות דייק רב יוסף דאפילו בלחם בלא בישול לא מברכינן המוציא אלא בפירור כזית, שמע מינה דתרתיה בעינן. והגם דלא קיימא מילתיה דרב יוסף אלא כרב ששת דאפילו פחות מכזית מברך המוציא, עם כל זה בהא מלתא אי בעינן תוריתא דנהמא אי לא בעינן לא אשכחן דפליגי עליה דרב יוסף, ומדרב יוסף נשמע לרב ששת בהא.

אוצר החכמה

וחמיתיה לגאון בעל הלכות גדולות (הל' ברכות פ"ו) דכתב וז"ל: אם ק"י רמו פת בקדירה הוי ליה כלי ראשון כיון דמבשלא, אף על גב דאיתיה בעיניה נפקא ליה מתורת לחם ומברכינן עליה בורא מיני מזונות, דקתני גבי מצה (פסחים מא, א) יוצאין ברקיקין כו' ובמבושל שלא נימוח דברי רבי מאיר, רבי יוסי אומר יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל, ואף על פי שלא

יטת הבה"ג
ותבשל ולא
טלה צורתו

נימוח, והלכה כרבי יוסי. ע"כ. משמע דאפילו איכא כזית^[5] והגם דלא אבדה תוריתא דנהמא כל שנתבשל בישול גמור בקדירה מברך בורא מיני מזונות, וזה מסכים לדברינו, אלא בהא מלתא ק"ט דלא נשתנית צורת הפת, הגם דדייקנו ממתניתא דקתני פרוסות קיימות דאי איכא תוריתא דנהמא מברך המוציא, מתניתא דקתני הכא אתיא כרבי מאיר קכ, והגאון פסק כרבי יוסי דהגם דקיימות אין מברך המוציא.

אמרי"ל 1234567

אי נמי לעולם יודה בה"ג דאם לא נטלה צורתו הגם דנתבשל יברך עליו המוציא, ומאי דקאמר 'אף על גב דאיתיה בעיניה' היינו שלא נימוח לגמרי, גם מאי דקאמר במלתיה דרבי יוסי 'ואף על גב דלא נימוח' פירושו אבל נפסדה תוריתא דנהמא, אלא דלא נימוח לגמרי, אבל אם ניכר תוריתא דנהמא הגם דנתבשל אפשר דיודה רבי יוסי, ודרך זה קצת דחוק.

אלא דקשה לי לדברי גאון דהא בסוגיין דף ל"ח ע"ב קאמר תלמודא וז"ל: עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא, אבל הכא אפילו רבי יוסי מודה. ע"כ.

דעת רבי יוסי
במצה מבושלת
לענין ברכה

ק"י. אלא דהרשב"א כתב דנחלקו בזה רב יוסף ורב ששת, ורבינו מבאר כאן דרב יוסף נמי מפרשה גבי תוריתא דנהמא. ק"י. וז"ל שם: ופת צנומה בקערה וכו' מברך עליה המוציא וכו' ודוקא צנומה בקערה דכיון דשארי רותחין עלה הוה ליה כלי שני, אבל אם רמו וכו'. ק"י. דמשמע מבה"ג דאפילו לא נשתנה צורת הפת יצא מכלל לחם בנתבשל. קכ. כן כתבו הרמב"ן (לט, א) בדעת הבה"ג דהר"ש משאנץ והרא"ש (חלה פ"א מ"ה) דמתניתא דהפרוסות קיימות אתיא כרבי מאיר ופליג רבי יוסי עלה.

הרי דלענין ברכה לא אישתני בהכי, ואולי דהך דחויא לא קיימא ממה דמייתי תלמודא בתר הכי פלוגתא בשלקות, שמע מינה דבדרך דחוי קאמר, והגם דטעמיה דרבי יוסי משום דבעינן טעם מצה כדדחי הש"ס בדף ל"ת, ומינה נמי לענין ברכה דאין מברכין המוציא דהא אינו לחם, אלא דהש"ס דחי דילמא דלענין ברכה לא ירד מכבודו, ולא קיימא הך דחויא כדמשמע התם. והגם דקיימא לן לענין שלקות דבברכתייהו קיימי קא, שאני פת דאין מברכין עליה המוציא אלא על פת גמור, אבל כל דאישתני קצת ואין תוארו תואר לחם מברכין עליה בורא מיני מזונות, כפת הבאה בכיסנין וכו', אבל שלקות ברכתם ברכה כללית היא, ולא תשתנה ברכתן הגם שנשלקו קכ. ואפשר לומר דגם לסברת הדוחה הכין הוא בפת דאשתני לברכה, אלא דעדיפא מינה קאמר.

תו נראה לדייק כן ממה דדייק הש"ס בלישניה כד דחי להך דרבי יוסי ואמר וז"ל: עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא, אבל הכא אפילו רבי יוסי מודה. ע"כ. פירוש 'הכא' בשלקות, הנה ממה דלא מחלק ברקיק עצמו דביה משתעי רבי יוסי בלענין ברכה במלתיה, והדבר

מובן דנפלה סברתו (דרכן גמליאל) [דבר נחמן] דסבר דשלקות במחלוקת שנוייה ואזל ליה לשלקות, שמע מינה דאינו סובר ברקיק דלא אישתני לברכתו, ולא קשה לדברי גאון מהש"ס, וכבר קדם לנו שכל דברי גאונים דברי קבלה קכ. והא דקאמרי אמוראי רב יוסף ורב ששת ורבא חביצא מברכין עליה המוציא מפרשה גאון כפירוש התוספות (ד"ה חביצא) קכד.

ביאור שיט
הרמב"ם

אלא דראיתי לרבן דרבוותא הוא הרמב"ם שכתב בפרק ג' מהלכות ברכות (ה"ח) וז"ל: הפת שפתת אותה פתים ובשלה בקדירה או לשה במרק, אם יש בפתייתין כזית או שניכר שהם פת ולא נשתנה צורתה מברך עליה בתחלה המוציא, ואם אין בהם כזית או שעברה צורת הפת בבישול מברך וכו' בורא מיני מזונות. ע"כ. מסיום דברי הרמב"ם ז"ל דכתב ואם אין בהם כזית או שעברה צורת פת, מוכח כדברינו דעל כל פנים בעינן צורת פת גם בכזית, דמלתא דרבא דקאמר 'זהו דאיכא תוריתא דנהמא' אכולא מלתא קאי, וכפשטא דסוגיא כדכתיבנא, אלא דמתחילת דבריו אם יש בפתייתין וכו' או שניכר וכו' מוכח להפך, וכבר העירו על לשון זה הראשונים קכה.

קכא. ראה בשו"ע (סימן רה ס"א) פרטי הדינים בירקות שבישולם. קכב. וכעין זה כתב הרמב"ם (לט, א) לבאר דברי הבה"ג עיי"ש. קכג. כן כתבו התוספות (חולין מד, א ד"ה כדי תפיסת) והרא"ש (לעיל פ"ד סימן יד). קכד. דלא מייירי בבשול. קכה. עיין ברבינו מנוח שם ובכסף משנה שם בשם מהריב"ש ור"י נכד הרמב"ם

ונראה ליישב דברי הרמב"ם, וקודם נדקדק דברי רמב"ם מה שכתב הפת שפתתה ובשלה, אמר 'פתתה' להעירך כי אין שום פיתות מורידה מדין ברכת המוציא אלא אם 'בשלה', אבל בלא בישול לא, וכדמשמע מהך ברייתא דמנחות דמייתי אביי דפורכן עד דמחזירן לסולתן, ואף על פי כן סובר דמברך עליהן המוציא. ומה שאמר תיבת 'בקדירה' לומר דלא מיקרי בישול אלא דוקא בקדירה, אבל אם עירה עליהן, הגם דהוי ככלי ראשון^{קכ}, להא מלתא לא חשבינן ליה נתבשל, וכמו שדייקנו בדברי בה"ג^{קכ}. ופירוש אומרו 'או לשה במרק' פירוש שעשאה כעיסה אחת הפך הפירורין, שמעכה במרק, ואפילו היה המרק רותח, אלא שלא בשל בקדירה.

ואומרו 'אם יש בפירורין' וכו', פירוש, חוזר לשני החלוקות, בין לנתבשל בין ללשה, כל דאיכא כזית הזית הוא ההיכר דאיכא תוריתא דנהמא, בין בלשה, ואפילו בבשלה מן הסתם כזית הוא מכירה כי היא נהמא, וכמו שכתב המרדכי בפירקין דין קי"ט וז"ל: תוריתא דנהמא תואר לחם, כלומר צריך שיהיה בו מראה לחם, כלומר שלא יהיה נימוח לגמרי אלא ניכר וכו'. ע"כ. הרי דבשלא נימוחו לגמרי נקרא דאית ליה

תוריתא דנהמא, ומן הסתם הוי כזית, דעל ידי שנשארו הפירורין כזית נקרא דאית ליה תוריתא. ואומרו 'או שניכר שהן פת' פירוש אפילו ליכא כזית שם (הם) [אם] ניכרים הפירורים כי הם לחם. ואומרו 'ואם אין בהם כזית', פירוש שעל ידה הוא היכר הפת, ואין צריך לומר שאין בו היכר צורת הפת להדיא. ואומרו 'או שעברה צורת הפת' וכו' בזה גילה דעתו דמאי דאמר בתחלת דבריו אם יש בפירורין כזית לא הוי מלתא פסיקתא בהשוואה בין בבשלה בין בלשה, אלא דבבישול משכחת לה דאפילו אית ביה כזית שנאבדה לה צורת הפת לגמרי ואין לה דין פת, והוא אומרו 'או שעברה צורת הפת בבישול', פירוש, דאפילו אית ביה כזית אם נאבדה צורתו. ודבר זה יהיה דוקא בבשול משכחת לה שיהיה כזית וליכא תוריתא דנהמא, וכגון שנתבשל כל כך דהגם דאיכא כזית נעשית בו צורה אחרת ממש שאינה צורת לחם, אבל בלשה במרק הוי דבר מוחלט דכל דאיכא כזית ודאי דהוי בו דין תואר לחם.

ומאי דכילל הרמב"ם בתחלת דבריו כיילא חדא דכזית מהני אפילו בבישול, משום דמן הסתם אפילו בבישול כל דאיכא כזית איכא תוריתא

ומהרי"פ בשם גדולי ספרד ובהסכמת מהר"י אברבנאל ומהר"י בירב, ועיין גם בבית יוסף וב"ח (או"ח סימן קסח) וט"ז שם (ס"ק ח) ובשו"ת תומת ישרים (סימן כח) ובמעשה רוקח על הרמב"ם שם. קכו. ראה מגיד משנה (שבת פכ"ב ה"ו) שכתב כן בדעת הרמב"ם, והביא מחלוקת הראשונים בדין עירוי מכלי ראשון. קכז. הנה בה"ג קאמר לה בהדיא, ולא מצינו בהנדפס שדייק רבינו כן, גם לעיל בהעתקת לשון בה"ג השמיט רבינו דבריו גבי עירוי, ואולי צ"ל כאן: כמו שדייק

דנהמא, וכמו שכתבו התוספות בדיבור המתחיל [אמר] רבא. והגם שאין דרכינו לדחוק בדברי הרמב"ם ז"ל כדרך שאנו דוחקים בדברי הש"ס והמתניתות, עם כל זה הכא סמך רמב"ם עלינו שנפרש כן בדבריו, מכח סיום דבריו וכתב דאפילו כזית משכחת לה שיאבד צורתו בבישול.

נמצינו אומרים כפי דקדוק דברי רמב"ם שכתב בסדר זה, דכל דאיכא כזית מסתמא איכא תוריתא דנהמא אפילו בנתבשלו, אבל אם עברה להדיא צורת הלחם ואבדה בבישול מברך בורא מיני מזונות, ובלשה במרק כל דאיכא כזית על כל פנים מיקרי דאיכא תוריתא דנהמא בכל גוונא. ובהיכא דליכא כזית בעינן דאיכא תוריתא דנהמא ניכר בין בבשלה בין בלשה. וכפי זה כשאנו באים לעמוד על כלל הדין עיקרא דדינא הוי תוריתא דנהמא, ואין שיעור כזית מועיל אלא דעל ידי כן הוא מכיר הפת וזהו צורתו, אם לא שנתהפכה צורתו על ידי בישול כדכתיבנא לעיל.

וראיתי להרב בעל כסף משנה שכתב וישב דברי הרמב"ם והוא דחלוקת 'אם יש בפתיחתן כזית או שניכר' וכו' מיירי בלשה, וחלוקת השלילה ד'ואם אין בהם' וכו' כזית מיירי בבשלה, ודבריו דחוקים ע"ש.

גמרא טרוקנין חייבין בחלה וכו'. מהכא משמע דהגם דחייב בחלה אין לדון מינה לברך המוציא כפת גמור, דהא מפרש אביי טרוקנין כובא דארעא, ובסמוך (לח). בעי אביי מרב יוסף כובא דארעא מאי מברך, ואמר ליה מיני מזונות, ולא גמר מדין חלה לברך המוציא קכח. ואפילו אם (קבול) [קבע] עליה אפשר דאין למידין מדין חלה, דהא אי לאו הך דמר זוטרא הוה אמינא דאפילו קבע לא מברך המוציא. אי נמי בתר דחדית מר זוטרא דינא דקבע אמרינן כל דחייב בחלה אין לך דבר שאין מברך עליה המוציא בקבע מיהא קכט.

והא נמי דאדם יוצא ידי חובת מצה בפסח לא גמרינן מינה לברך המוציא, ותדע מדקאמר בסמוך מר בר רב אשי עלה דכובא דארעא וז"ל: 'ואדם יוצא ידי חובתו בהן בפסח, מאי טעמא לחם עוני קרינן ביה', הרי דנפיק ביה ידי חובת מצה ומברכין עליה בורא מיני מזונות אם לא קבע עילויה מיהא [סא].

וקשה מהשתא מה פריך אביי בסוגיא דחביצא מברייטא דמנחות דרבי ישמעאל דאמר פורכן עד שמחזירן לסולתן, ותניא אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, מאי קושיא, לעולם דלא מברכין

האם חייב
שוה לברך
המוציא

הברכה על
שאדם יוצא
בפסח

בה"ג. קכח. וכן הביא ראייה זו במהר"ם חלאוה (ד"ה ת"ר הסופגנין). קכט. וכן כתב בספר האשכול (הלכות סעודה סוף אות יז) וז"ל: וכל שחייבין בחלה אי קבע סעודתיה עליהם מברך המוציא וג' ברכות.

המוציא אלא לפרורי כזית, אבל פחות מברכין בורא מיני מזונות, ואף על פי כן יוצא ידי חובת מצה בהן, מידי דהוה כובא דארעא, ומידי דהוה פת שנילושה בשמן וכדבש, והיינו פת הבאה בכיסנין לרמב"ם (ברכות פ"ג ה"ט) דמברכין עלה מיני מזונות, ולא אמרינן דלא נפק בה ידי מצה אלא מטעמא ד'לחם עוני' אמר רחמנא, והאי לחם עושר (פסחים לה, א), אבל בלאו הכי נפק בה שפיר ידי חובת מצה בפסח.

ויש לומר דשאני כזית מצה בליל פסח דחשיבא, והגם דליכא אלא כזית הוה ליה כקבע דאמרינן אם קבע מברך עליו המוציא ושלש ברכות. והגם דאמרינן (לקמן מב, א) כל שדרך בני אדם לקבוע וכו', הכא דרכן של ישראל לקבוע אכזית דמצה, דאחשבה להו קרא קל[סב]. ושפיר פריך (ל)אביי מדקאמר דנפק בה ידי חובת מצה, אלמא מברך עלה המוציא, ולרב יוסף

אפילו אכל מהפירורים עשרה זיתים משמע דאין מברך אלא מיני מזונות.

ומהכא משמע לי דיוצאין בכזית מצה עשויה כביסקוג'ו קלא, שהוא אחד מן הפירורים שהובאו בפירוש פת הבאה בכיסנין קלב, דהא מצה עשירה לא הויא, ומברך עלה המוציא הגם דלא בעי למיכל אלא זית זו של מצה, דמצותה קובעת לה סעודה.

ובהיכא דהוי מין לחם דאין דינו לברך עליו המוציא אפילו בקביעות קלג מוכח מכח פירכת אביי קלד דאין יוצאין בו ידי חובת מצה בפסח. ולענין חלה כל דאין מברכין המוציא בקביעות אין חייבת עיסתו בחלה, וכגון הדובשנין וכו' (חלה פ"א מ"ד) קלה.

והרמב"ם כתב בפרק ג' דברכות (ה"ט) דעת הרמב"ם בדיון טריתא וז"ל: עיסה שנאפית בקרקע, כמו שהערביים שוכני מדברות אופים, הואיל ואין עליה צורת פת מברך

קל. דכתיב (שמות יב, יח) 'בערב תאכלו מצות' ואין אכילה פחותה מכזית. קלא. ובלשון ערבי נקראת בישקוני"ש, והיא הנעשית מחמשת מיני דגן ומים בלבד, אך באפיינתם נעשים יבשים כל כך עד שנפרכים, ואין דרך בני אדם לאכול מזה הרבה, לכן אין לו דין פת. קלב. זהו דעת הערוך (ערך כסן) בשם רבינו האי, והיא הדעה השלישית בשו"ע (או"ח סימן קסח ס"ז). קלג. כטרייתא דסוגיין דפסק השו"ע (או"ח סימן קסח סט"ו) דאפילו קבע סעודתו עליו ברכתו במ"מ. קלד. בסוגיא דחביצא וכו"ל. קלה. וראה במאירי (פסחים לז, א) שכתב וז"ל: ושלשה דינין אלו, ר"ל חיוב חלה וברכת המוציא עם טעינת נטילת ידים וברכת המזון ויציאת חובה בפסח בכל שאין שם סרך מצה עשירה, כולם דין אחד להם מה שנקרא לחם לזה נקרא לחם לחברתה וההפך להפך, אלא שלקצת דברים צריך לענין המוציא קביעות סעודה. וכ"כ במנחת חינוך (מצוה י אות ה). וראה אבן העזר (סימן קסח) ושו"ע הרב (סימן קסח קונטרס אחרון ס"ק ד) ומגן גיבורים שם (ס"ק י) ושו"ת זרע אמת (ח"א סימן כז).

וכו' בורא מיני מזונות וכו'. ע"כ. ובפרק ו' מהלכות חמץ ומצה (ה"ה) כתב דיוצאין בה ידי חובת מצה, בדבר שברכתו מיני מזונות אם לא קבע. אלא דאיכא לספוקי בדברי רמב"ם בהך דקאמר דעושים הערביים אם היינו כובא דארעא דקאמר תלמודא ק"ל, אלא דאינו מפרש בה כפירוש רש"י ז"ל (ד"ה כובא) שפירש עושה מקום חלל בכירה, אלא מפרש שמניחים העיסה על הקרקע ק"ל, או אפשר דמאי דכתב הרמב"ם הוא מאי דקאמר תלמודא גביל מרתח, דגרסינן בסמוך וז"ל: אמר אביי טריתא פטורה מן החלה, מאי טריתא, איכא דאמרי גביל מרתח, איכא דאמרי נהמא דהנדקא, ואיכא דאמרי לחם העשוי לכותח. ע"כ. ופירש רש"י (ד"ה גביל) גביל מרתח, נותנין מים וקמח בכלי ובוחשין בכף ושופכים על הכירה כשהיא נסקת. ע"כ. והוא מה שכתב רמב"ם כדרך שעושים הערביים.

אלא דקשה למה לא כתב רמב"ם ז"ל דין טרוקנין, דהא טרוקנין חשיב טפי מגביל מרתח, דאלו טרוקנין חייב בחלה, ואלו גביל מרתח פטור מן

החלה, ומדלא כתב אלא גביל מרתח משמע דטרוקנין מברך המוציא אפילו לא קבע קלח^[סג]. תו קשה לי בדברי רמב"ם לפי מאי דאמינא דגביל מרתח קאמר, אם כן פסק כהך לישנא קמא דפרושא (דטוריתא) [דטרייתא], ואשכחן ליה נמי דפסק בפרק ו' דביכורים (ה"ד) כהך לישנא בתרא דלחם שעושים לכותח חייב בחלה, ואמאי השמיט דין זה לענין ברכה, וכמו כן לחמא דהנדקא דקאמרי איכא דאמרי בתרא. ואולי דהרמב"ם כלל כל זה במה שכתב הואיל ואין עליה צורת הפת, גם לא ביאר דמיירי בגביל מרתח, ודבריו סובלין בין גביל מרתח בין כובא דארעא, ונתן טעם דאין עליהם צורת פת, וכמו כן לחמא דהנדקא קלט.

גמרא איכא דאמרי לחם העשוי לכותח. פירש רש"י (ד"ה לחם) וז"ל: לחם העשוי לכותח אין אופין אותו בתנור אלא בחמה. ע"כ. ורמב"ם כתב בפרק ו' מהלכות ביכורים הלכה י"ב וז"ל: אבל העושה עיסה ליבשה בחמה וכו' פטורה מן החלה, שאין מעשה החמה לחם. ע"כ. ובהלכה י"ד

גדר 'לחם ד
לפתח' לדע
הרמב"ם

קלו. וכן פירשו רבינו מנוח ובספ משנה שם והבית יוסף (או"ח סימן קסח ד"ה טרוקנין) בדברי הרמב"ם. קלו. וכן פירשו הרשב"א (לקמן לח, א ד"ה האי כובא) בשם רב האי גאון, ורבינו חננאל ובערוך (ערך טרוקנין). קלח. וכן כתב הב"ח (או"ח סימן קסח ד"ה טרוקנין) בדעת הרמב"ם, וכן כתבו בחידושי הרא"ה (ד"ה אמר אביי) והמאירי (ד"ה מי שנתן) דעל טרוקנין דהיינו כובא דארעא, מברכים המוציא אף אם לא קבע עליו סעודה, ומה דאיתא בגמרא דמר זוטרא קבע עליו סעודה ובירך עליו המוציא, הוא הדין גם אם לא קבע, והגמרא לרווחא דמלתא הביאה זה לראיה שזהו לחם חשוב ושומר זוטרא אף היה קובע סעודתו עליו יעו"ש. קלט. עיין מאמר מרדכי (סימן קסח סוף ס"ק כט).

כתב לחם העשוי לכותח מעשיה מוכיחים עליה, עשאה (כענין) [כעכין] וכו' ע"כ. לדברי רמב"ם אין פירוש לחם העשוי לכותח שמיבשין אותו בחמה כמו שכתב רש"י, שאותה של חמה לית בה תנאה בין עשאה (כענין) [כעכין] וכו', והוא מה שהחליט הרמב"ם לומר אין מעשה החמה לחם. ולמד רבינו דין זה ממה שאמרו בפרק כל שעה (פסחים לו, א) בפירוש דברייתא דקתני וחלת המשרת פטורה מן החלה, דמפרש לה רבי יוחנן שעשאו בחמה, וממה דלא מפליג התם שמע מינה דכל שעשאו בחמה אינו חייב בחלה.

ומעתה צריך לפרש מהו לחם העשוי לכותח דאין חייב בחלה אם עשאו כלימודים. ונראה דלחם זה לחם גמור, אלא כיון דלא עשאו לאכילה אלא לשוחקו ולערבו בכותח אינו לחם, דאמר קרא (במדבר טו, יט) 'באכלכם מלחם הארץ', וכמו שדייק רמב"ם (פירוש המשניות חלה פ"א מ"ח) בטעם משנת עיסת

הכלבים שאינה חייבת בחלה, יעויין שם דבריו קמ'. ומדברי רבינו שמשון נראה דפליג בפירוש המשנה שם על הרמב"ם, שכתב וז"ל: עיסת הכלבים מפרש בירושלמי (חלה פ"א ה"ה) כל שערב בה מורסן, ופעמים מתערב כל כך עד דלא חזיא לרועים. ע"כ. משמע דמפרש בזמן שהרועים אוכלים ממנה פירוש ראויה לאכול ממנה הרועים. אבל דברי הרמב"ם מוכיחים דאפילו עשאה גלוסקין, שהרי כתב בפרק (ז') [ו'] מהלכות ביכורים הלכה ח' וז"ל: העושה עיסה להאכיל הפת שלה לבהמה או לחיה פטורה קמא. ומאי דמפליג בעיסת הכלבים קמב הוא לומר הגם דנעשית עיקרה לכלבים, בזמן שהרועים אוכלים קצת ממנה נעשית אכילת הרועים עיקר ואכילת הכלבים טפילה, דאין אדם טפל לכלב אפילו באכילה מועטת.

ודברי רבינו בנויים על ברייתא דספרי (זוטא טו, כא) דמיעט כל שאינה למאכל אדם קמג, ולהכי כלל הרמב"ם

קמ. וכן ביארו דעת הרמב"ם ברדב"ז ומהר"י קורקוס שם. קמא. משמע דעת הרמב"ם דאפילו עיסה הראויה לבני אדם אם עשאה לבעלי חיים שוב פטורה מן החלה, ודלא כר"ש, וכן ביאורו הכסף משנה והירידב"ז (שם). ומה שכתב בפירוש המשניות שם שעיסת הכלבים היא עיסה שלשין אותה במורסנה כתב שם הרדב"ז שלשון זה לאו דוקא ורק אורחא דמילתא לעשותה כן, אבל הפטור מחלה אינו תלוי בזה יעו"ש. וכן דעת הרמב"ן בהלכות חלה (כו, ב), וראה גם רבינו יונה (כו, ב מדפי הרי"ף ד"ה ואיכא דאמרי). קמב. דקשה א"כ למה מחלק התנא [וכן הוא ברמב"ם] בעיסת הכלבים אם עומדת לאכילת בני אדם, הו"ל לחלק בכל עיסה, ובשלמא להר"ש אתי שפיר דדוקא בעיסת הכלבים שאינה ראויה לרועה הוא דפטורה מן החלה, לכך מיישב רבינו דמה דמפליג בעיסת הכלבים הוא לומר וכו'. קמג. דאיתא שם: 'מראשית עריסותיכם', אם ללמד שלכם חייבת בשל גוים אינה חייבת כבר לימד, הא מה אני מקיים ראשית עריסותיכם, 'שלכם' חייבת. 'של חיה'

(שם) בסוף הלכה י"ב וז"ל: שאין חייבת אלא עיסה שסופה להאפות לחם למאכל אדם. ע"כ. והוא מטעם עצמו בלחם העשוי לכותח דלאו לאכילה קאי אלא לכותח, ואין בו כזית בכדי אכילת פרס קמח. וכל זה בעשאו כלימודים, אבל אם עשאו כעבים - מעשיה מוכיחות דאם יצטרך יאכל ממנו קמח, ונכלל בכלל לחם האמור בכתוב 'באכלכם מלחם הארץ'.

אדם יוצא ידי חובתו בעיסת הכלבים שאין זו משומרת לשם מצה.

ולענין ברכה קמו בין לחם העשוי לכותח קמו ואפילו כלימודים, בין עיסת הכלבים - בין בזמן שהרועים אוכלין, בין בזמן שאין הרועים אוכלין - מברך על כזית מהם המוציא לחם מן הארץ קמח [סד].

ולחם העשוי בחמה אפילו אכל שיעור שקובעים עליו אינו מברך אלא בורא מיני מזונות קמח, אלא דלדעת רש"י ז"ל דפירוש העשוי לכותח הוא העשוי בחמה, איכא לספוקי בעשאה בחמה לענין ברכה אם קבע אי גמרינן מדין חיוב חלה קי. ולענין הלכה דברי

ולענין מצה בפסח, אם אכל ממנה אדם יוצא בה ידי חובתו, הגם דעשאה לכותח, אם היא משומרת לשם מצה, דהא הרמב"ם כתב בפרק ו' מהלכות חמץ ומצה (ה"ה) דטעמא דאין

אינה חייבת, מכאן אמרו עיסת כלבים שהרועים אוכלין ממנה חייבת בחלה וכו', ואם אין הרועים אוכלין ממנה אינה חייבת בחלה וכו'. הרי דלאו דוקא עיסת כלבים, אלא דוגמא נקט לחלק בין עומד לאכילתכם או לאכילת חיה. קמח. כמבואר בפסחים (מד, א) הנח לכותח הבבלי דלית ביה כזית כדי אכילת פרס וכו' יעו"ש. קמח. וכ"כ הרדב"ז שם (הי"ד). קמו. לכאורה מיירי רבינו באכילת כזית מצה בליל ראשון של פסח, וכמו שהארכנו במילואים. קמח. מיירי בלחם גמור שאין עומד לאכילה אלא לשוחקו ולאוכלו בכותח, כדפירש רבינו אליבא דהרמב"ם. קמח. לכאורה מדנקט רבינו המוציא בכזית [והרי אין שיעור לברכה ראשונה] נראה דמיירי במאי דסליק מיניה לענין כזית מצה, [אבל בעלמא ודאי ברכת הטרייתא במ"מ - עכ"פ בלא קבע, ולית מאן דפליג בהא], ואזיל לשיטתו לעיל בדיבור הקודם דהמצוה מחשבי לה כקבע סעודתו עלה, ובקבע אית ליה דמברך המוציא אף בטרייתא, ובפשטות דברי הטור בסימן קסח, וכמו שביאר דעת הרמב"ם לעיל דמיירי בטרייתא ומחלק אי קבע. וראה עוד במילואים. קמח. וזה גרע מטרייתא לדעת הרמב"ם, ונמצא דיש כאן ג' חלוקות, בטרקנין מברך המוציא אפילו לא קבע, ובטרייתא [הכולל גם לחם העשוי לכותח] מברך המוציא בקבע, [וכזית מצה בליל ראשון אפילו לא קבע כמי שקבע דמין], ולחם העשוי בחמה אליבא דהרמב"ם אפילו בקבע אין מברך עליו המוציא. קנ. אולי כוונת רבינו למח דחייב בחלה בעשאה כעבים, והספק הוא כמו שכתב רבינו לעיל (ד"ה טרוקנין) דיש להסתפק בכל מקום דחייב בחלה אי מוכרח מזה דעכ"פ בקבע עליו יברך המוציא. והא דנסתפק רבינו בדעת רש"י טפי מבדעת הרמב"ם, משום דהרמב"ם גילה דעתו לחלק בטרייתא לענין

רמב"ם עיקר, דרש"י ז"ל לאו להלכתא נתכוון בפירושו.

דף ל"ח ע"א

גמרא אמר מר בר רב אשי האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו מאי טעמא זינא בעלמא הוא, כמאן כהאי תנא כו'. והא דלא קאמר מר בר רב אשי הלכה כרבי יהושע, משום דטעמו דרבי יהושע דפטר דבש תמרים הוא מטעם דון מינה ואוקי באתרה, כדאמרינן בהעור והרוטב דף (ק"ב) (חולין ק"כ ע"ב) דרבי יהושע קסבר דון מינה ואוקי באתרה, דמשקה דתרומה ילפינן מביכורים דאם קרא שם עלייהו ודרכן והוציא מהן משקין אסורים, וסבר אוקי באתרה, דדוקא הנך משקין דכתיבי בהו תרומה, שהם תירוש ויצהר, אבל שאר משקין דלא כתיבא בהו תרומה, אפילו כתיבא בפירות עצמן, לא, ולהכי משקה תמרים של תרומה אין בו דין תרומה, ולאו מטעם זינא, ולענין ברכה אימא דמברך בורא פרי העץ, להכי אתא מר בר רב אשי ואמר דינא דברכה דמברך עליו שהכל. וקאמר תלמודא דלא מתוקמא מלתא דמר בר רב אשי אלא כרבי יהושע, דלרבי אליעזר חשיבי כפרי עצמו, ובעי ברוכי בורא פרי העץ, אבל לרבי יהושע

לא קאמר ר בר אשי זלכה כרבי יהושע

דסבר דוקא תירוש ויצהר, אי הוה חשיב למשקין של שאר פירות כפרי עצמו, לו יהיה דדון מינה ואוקי באתרה, מה נשתנו שאר משקין מתירוש ויצהר, וגמרינן מינייהו כל שאר משקין, אלא ודאי דאין שאר משקין של שאר פירות חשיבי כפרי עצמו, והיינו דאשמועינן מר בר רב אשי.

גמרא שתיתא רב אמר שהכל ושמואל אמר בורא מיני מזונות, ולא פליגי הא ברכה הא בעבה, עבה לאכילה עבדי לה, רכה לרפואה קא עבדי לה, ע"כ. למאי דמסיק דרכה נמי לאכילה, מדקא מתיר ליה בשבת שמע מינה דחזיא לשתייה, ובהיכא דשתי לה שלא לרפואה נמי כתב הרמב"ם דמברך שהכל, וזה לשונו פרק ג' מהלכות ברכות (ה"ג): קמח של אחד מחמשת המינים ששלקוהו וערבוהו במים או בשאר משקין, אם היה עבה כדי שיהא ראוי לאכילה וללועסו מברך וכו' בורא מיני מזונות ולבסוף על המחיה וכו', ואם היה רך כדי שיהיה ראוי לשתייה מברך תחלה שהכל וכו'. ע"כ.

ואם תאמר מאי שנא מההיא דאמרינן בדף ט"ל (ע"א) וז"ל: מיא דסילקא כסילקא, מיא דלפתא כלפתא, מיא דכלהו שלקי ככולהו שלקי. אמאי

הטעם דשתיתא רכה שאני ממי ירקות

ברכת המוציא אי קבע [לפי מה דפירש בו רבינו דמיירי בטרייתא], משא"כ רש"י דלא גילה דעתו אולי סובר בטרייתא דאפילו קבע מברך במ"מ, [כדעת רוב הפוסקים], וא"כ סובר רש"י כהרמב"ם בלחם העשוי בחמה, ולאו מטעמיה, דלהרמב"ם גרע מטרייתא, ולרש"י גם בטרייתא הדיו כו'.

גרע האי שתיתא דלא מברך על מיא דידיה בורא פרי האדמה, שגופו של פרי האדמה מעריב ביה. וי"ל דהא כיון דקמח גופיה לא מברך עליה בורא פרי האדמה קנא, הגם דשלק ליה במיא, במלתיה קאי, דלא נשתנה בדרך בישול זה לקבוע עליו ברכת מיני מזונות, זולת אי בשיל ליה עב דחשיב כמעשה קדירה.

ואי בשיל חטי בעינייהו לא חשיב מיא דידהו לברך עליה בורא פרי האדמה, משום דקשייתא לא נפק טעמייהו כירקות קנא.

ואי עביד מהבצק כמין גרעינין קטנים עגולים או ארוכים קצת ובשיל להו בשולי במים בקדירה, הגם דמעשיהו רך ואין אדם לועסן, אומר אני דמברך עליהם בורא מיני מזונות, חדא דראוי ללועסן, אלא אגב קוטנייהו הגרון מקבלן בלא לעיסה, ולא דמי לקמח עם מים, ותו דדוקא קמח כיון דהוא אשתני לגריעותא בגריעותיה קאי הגם דעביד ליה שתיתא. ואם לשו במים ועשאו

דפוסים דקים כבר עלה מברכתו וקאי הכי קנא, ואי בשיל הך בצק ואכלו מברך עליו בורא מיני מזונות, ולא גרע אי בשיל ליה במים רבים קנא ומברך עליו בורא מיני מזונות.

דף ל"ח ע"ב

ל"ח ע"ב

גמרא בר מן דין וכו' (אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן שלקות בורא פרי האדמה) דההוא תורמוסא וכו' ושאלו לרבי יוחנן ואמר מברכין בורא פרי האדמה, ועוד אמר רבי חייא בר אבא אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל כזית מלית ובירך עליה תחלה וסוף וכו', ע"כ. אמר הגי תרתי עובדי חד דתורמוסא וחד דזיתא, דתורמוסא הוא לומר דכל דבר שאין דרכו לאכול חי ואכלו מבושל מברך עליו בבשול כברכתו, ודזיתא לומר הגם דדרכו ליאכל בלא מליחה, דהוי בישולו, כיון שדרכו לאכול נמי בבישול מברך עליו מלוח גם כן, אבל דבר שדרכו לאכול חי ואין דרכו לאכול מבושל מודה דמברך שהכל.

קנא. אלא שהכל כדאמר רב נחמן לעיל (לו, א), ופסק כן הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"ב) והשו"ע (או"ח סימן רח ס"ה). קנא. דדוקא בירקות מי שליקתן כמותן דהבישול מוציא טעם הירק ונכנס במים, משא"כ בחיטין דמחמת קשיותן לא נפיק טעמם, לפיכך מברך על מי שליקת החיטין שהכל. וראה במג"א (סימן רה ס"ק ו) בשם שבולי הלקט ומה שכתבנו בזה בפסקי הלכות שם. קנא. אולי כוונת רבינו דהבצק עלה מברכת שהכל דקמח, אולם אינו ראוי ואין דרך לאכלו כן לפיכך ברכתו תלוי ועומד. קנא. לכאורה נראה כוונת רבינו שאפילו אם בשלו במים רבים עד שאינו ראוי לאכלו אלא רק לגומעו יחד עם המים מ"מ מברך עליהם בורא מיני מזונות דאינם בטלים להמים כמו בשתיתא רכה, ראה מג"א (סימן רה ס"ק ו) וסימן רח ס"ק ז).

רב חסדא
גרים שדרכן
להאכל חיין
ומבושלין

והרמב"ם כתב בפרק ח' מהלכות
ברכות (ה"ג) וז"ל: דברים
שדרכן להאכל חיין ומבושלין אכלן
בין חיין בין מבושלין מברך עליהן
תחלה ברכה הראויה להן. ע"כ. וכן
כתבו התוספות הכא בסוגיין בדבור
המתחיל משכחת לה וכו'. וקשיא לי
מנא להו למימר הכי, הגם דהסברא
מסכמת לומר כן, מכל מקום מדברי
רב חסדא, דכותיה קיימא לן קנה, משמע
דאין לך פרי דברכתו שוה חי כמבושל,
אלא דוקא אם נאמר ברכתו חי בורא
פרי האדמה, מבושל מברך שהכל, ואם
ברכתו מבושל בורא פרי האדמה, חי
שהכל, ממה שאמר 'ואני אומר כל
שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו
שהכל, וכל שתחלתו שהכל שלקו בורא
פרי האדמה', ע"כ, הרי דכייל כיייל
חדא דאין לך דבר שברכתו שוה בחי
כמו בשלוק. וטעמא משום דעל כל

פנים בחד הוי משובח מאידך, ומאן
דבעי לומר דמשכחת לה תחלה בורא
פרי האדמה ושלקו בורא פרי האדמה
פלוג אדרב חסדא, ולדברי התוספות
והרמב"ם ז"ל לא ידענא היך מיישבי
דברי רב חסדא.

והרשב"א (בהלכותיו) [בחידושו]
(ד"ה ואני אומר) כתב (וז"ל)
דדברי רב חסדא לאו דוקא, והוכיח
ממאמר (רב הונא) [רב חסדא] במסכת
פסחים (קיד, ב) דמברכין אמרור חי
בורא פרי האדמה קני, ובסוף דבריו
כתב דהראב"ד כתב דלרב חסדא אפילו
לא פגים להו כיון דאשתני מפרי
האדמה מברך עליה שהכל. ע"כ.
ודברינו הם דברי הראב"ד. והצצתי
בטעמו דהרשב"א שכתב מההיא
דפסחים דמרור חי, קשה נמי יאמר
דמברכין עליו שלוק בורא פרי האדמה
ולא שהכל נהיה בדברו קני.

קנה. כמבואר ברא"ש (סימן טו) ורבינו יונה (כו, א מדפי הרי"ף ד"ה אפילו) בשם
רבני צרפת, ובבית יוסף (או"ח סימן רה ד"ה ומ"ש אפילו) שכן נראה גם דעת התוס'
(ד"ה משכחת) והרמב"ם (ברכות פ"ח ה"ג), ודלא כדעת הרי"ף שהובא בתוס' דפסק
כרב נחמן. קנו. הרשב"א הוכיח דאין לפרש דברי רב חסדא ד'כל שתחילתו בורא
פרי האדמה שלקו שהכל' היינו אפילו בירקות שדרכם בשליקה, דא"כ מהו שאמרו
'אלא כל שתחילתו בפה"א שלקו שהכל היכי משכחת לה, א"ר נחמן בר יצחק
משכחת לה בתומי וברתי, ומאי קושיא נהיכי משכחת לה, והלא כל הירקות מברכים
עליהם בתחילתן בפה"א, ורב חסדא גופיה אמר דמברכין על מרור חי בפה"א, אלא
ודאי דרב חסדא איירי אך בדברים שדרכם להאכל חי ולא בשליקה כיון שנפגמים
בשליקה, ועל כך הקשו היכי משכחת לה ותירצו בתומי וברתי. קנו. נראה דצ"ל:
קשה דמי יאמר דמברכין עליו שלוק בורא פרי האדמה ולא שהכל נהיה בדברו
וכו'. וכוונת רבינו להקשות על הרשב"א מנליה דמברכין על מרור חי ושלוק בפה"א,
דשפיר י"ל דמברכין על שלוק שהכל, ואה"נ הוי מצי למימר דמשכחת לה במרור.
וואף דהרשב"א כתב 'אלמא אפילו אמרור מברכין בפה"א בתחילתו, דמשמע דכ"ש

על כן נראה דלרב חסדא ודאי דכל שלקות דמברכין עליהו בורא פרי האדמה, מברכין עליהן חיין שהכל, וכן להפך, אלא ודאי דלית הלכתא כהאי דרב חסדא בהאי כללא דכייל ואמר וכו'. ומאי דפסק(ו) הרמב"ם בדין שלקות בורא פרי האדמה הוא כרבי חייא בר אבא דאמר שלקות בורא פרי האדמה, ומהך דאכל רבי יוחנן זית מליח דמשמע דלא אשתני מברכתו ראשונה, ואפילו אתמחו ונפסדת צורתן, וכדאמר בדף ט"ל (ע"א) מיא דסלקא כסלקא וכו', ופסקו הרמב"ם בפ"ח מהלכות ברכות (ה"ד). ותו מהך דרבי זירא דאמר בסמוך וז"ל: אמר רבי זירא כי הוינא בי רב הונא אמר לן הני גרגלידי דלפתא פרמינהו פרימא רבא בורא פרי האדמה וכו', אידי ואידי בורא פרי האדמה. ע"כ. ובתור הכי מייתי תלמודא מימרא דרב פפא דאמר מיא דלפתא כלפתא. ע"כ. הרי דמברכין אלפתא חייא ואמייא דילה מבושלת ומכל שכן ליפתא עצמה, ודלא כרב פפא קנא, והיינו פסקא דהרמב"ם ז"ל.

מלתא היא, דכיון דמייתי בתר הא מלתא כמה אימוראי בתראי דסברי דאפילו לא מנכרי בבישול בורא פרי האדמה, חדא דרב אשי אמר כי הוינא בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסלקא וכו' בורא פרי האדמה, ואידך דרב פפא דאמר מיא דסלקא כסלקא, מעתה לא חש דנשמע מדאמר 'כולי עלמא שהכל' דהכין סביר. אלא דהכי קאמר דאפילו אי בעינא למימר דכולי עלמא שהכל, מצינא למימר לאוקומי פלוגתייהו בכהאי גונא, ומכל שכן דמצינן לאוקומי דכולי עלמא בורא פרי האדמה, והמברך אפרגיות סבר כיון דחביב אצלו פרגיות, הגם דשלקות בורא פרי האדמה יברך על הפרגיות, ומשנה שלמה היא (לקמן מ, ב) וחכמים אומרים יברך על איזה מהן שירצה, ועיין בסמוך (לט, א בגמרא ד"ה מלגלג) ובפירוש המשנה (לקמן מ, ב).

דף ט"ל ע"א

גמרא מלגלג סבר שלקות בורא פרי האדמה וכו' הלכך פירא עדיף וכו'. מכולה סוגיית משמע דהיכא דברכתו בורא פרי האדמה אית לה עדיפות להקדימה לברכת שהכל נהיה בדברו קט. והא מיהא בהיכא דשויים לגבי ידיה ואין דבר שברכתו שהכל חביב טפי, שברכת בורא פרי האדמה קודם קט. ואם כן אמאי לא פסקה

דבר שברכת האדמה ודכו שברכתו שה חביב

ומאי דקאמר תלמודא לקמן (לט, א) בהך ברייתא דתרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא וכו' וז"ל: דכולי עלמא שלקות ופרגיות שהכל נהיה בדברו. ע"כ. הרי דסתמא דתלמודא קסבר דלכולי עלמא שלקות שהכל. לאו

מקשה מסתמא דגמרא לחלן דלכו"ע שלקות שהכל ומיישב

לאחר שליקתו, אך הא גופא מנליה לרשב"א. קנא. אולי צ"ל: 'דלא כרב הונא' דמחלק גבי גרגלידא דליפתא, וס"ל דאי פרמינהו פרימא זוטא מברך שהכל, ויותר נראה לומר 'דלא כרב חסדא'. קנט. וכמבואר בתוס' (ד"ה חביב). קס. וכלומר

הרמב"ם בפרק ח' מהלכות ברכות (ה"ג), שכתב וז"ל: אם ברכותיהם שוות מברך על אחד ופוטר השאר, ואם אין ברכותיהן שוות מברך וכו' ואיזה מהן שירצה יקדים, ואם אינו רוצה בזה יותר מזה אם יש ביניהם אחד משבעת המינים עליו הוא מברך תחילה. ע"כ. אמאי לא כתב שאם הוא דבר שברכתו בורא פרי האדמה ודבר שברכתו שהכל יקדים ברכת בורא פרי האדמה. וגם כן אם היה דבר שברכתו בורא פרי האדמה ודבר שברכתו בורא פרי העץ יקדים ברכת בורא פרי העץ, כיון דאינו חפץ בזה יותר מזה, דזיל בתר טעמא.

שוב ראיתי להגאון בעל הלכות גדולות (הלכות ברכות פ"ו) שכתב הני תרי חילוקי דכתיבנא, וז"ל: ובמקום דאיכא בורא פרי האדמה ובורא פרי העץ בורא פרי העץ קודם, בורא פרי האדמה ושהכל בורא פרי האדמה קודם, עכ"ל קסא.

ונראה דהרמב"ם ז"ל סובר (כהן) [בהן] סוגיא דמייתי תלמודא בהנהו תרי תלמידי, כדפרישית בסמוך (לעיל לח, ב) קסב, ומה גם דקיימא הלכתא דעל השלקות בורא פרי האדמה (רמב"ם ברכות פ"ח ה"ג), [לפיכך] מוקמינן לתרווייהו מברך כמלגלג, דסברי הכין, והמברך בירך אפרגיות משום שרצה לאוכלן קודם, והמלגלג סבר שצריך להקדים בורא פרי האדמה, וכמברך קיימא לן, דבר קפרא סבר כוותיה קסג, ומתניתין דהיו לפניו וכו' (לקמן מ, ב) מסייעא ליה קסד. וסובר הרמב"ם דהמברך בירך אפרגיות, הגם דלא הוו חביבי ליה טפי, אלא דרצה ובירך עליהן. והגם דבר קפרא יהיב טעמא משום חביבות בשר, לדידיה דמלגלג קאמר, והכי קאמר אפילו תימא דבעי לאקדומי בורא פרי האדמה כסברתך, עם כל זה הני מילי אם לא היה אחד חביב אלא שניהם שקולים, אבל אם חברו חביב אצלו פרגיות וכו' מה לו ללגלג, ולעולם

דבהו"א דגמרא נחלקו האם שלקות בורא פרי האדמה וקודם לפרגיות דחביב או ששלקות שהכל וא"כ חביב עדיף, ומשמע דלכו"ע האדמה קודם לחביב, וכן משמע דאי לא הפרגיות חביבי בודאי היה מברך על השלקות תחילה משום שברכתם בורא פרי האדמה, ואף למסקנת הגמ' דלכו"ע שלקות שהכל משמע דאי מברכין על שלקות האדמה הוי קודם לחביב. קסא. אולם ראה בשו"ע (סימן ריא ס"ג) שכתב וז"ל: ואם הביאו לפניו פרי העץ ופרי האדמה איזה מהן שירצה יקדים ויש אומרים שבורא פרי העץ קודם. ובמ"ב (ס"ק יח) כתב שהסכימו האחרונים דנכון לנהוג כיש אומרים אם שניהם שוים בחביבות. ועיין עוד בתוס' להלן (מא, א ד"ה אבל) שהביאו שיש מקום לומר דלא חשיב בורא פרי העץ כל כך מבורא פרי האדמה כמו שחשוב בורא פרי האדמה משהכל. קסב. דהוי מצי למימר דלכו"ע שלקות האדמה ונחלקו אי שלקות עדיף משום שברכתו האדמה או פרגיות עדיף דחביב. קסג. אולם בספר חפץ ה' בסוגיאין כתב רבינו דבר קפרא סבירא ליה כדעת המלגלג, עיי"ש. קסד. דמסתימת המשנה משמע דפליגי גם באין ברכותיהן שוות וקאמרי רבנן מברך

ביאור דעת
הרמב"ם

דיודה בר קפרא לסברת המברך דאפילו אינו חביב יברך על מה שירצה. ויש קצת ראייה גם כן ממה שלא שאל מהמברך אם הבשר חביב אצלו שבירך עליו תחילה, ועיין מה שאכתוב במתניתין דהיו לפניו (לקמן מ, ב) בס"ד.

גמרא אמר רבי זירא כי הוינא וכו' כי היכי דנמתיק טעמיה, ע"כ.

פרימא זוטא
בשאר ירקות

הגם דקיימא לן (שו"ע או"ח סימן רח ס"ה) דקמחא דחיטי שהכל, ההוא אשתני לגריעותא^{קס}, מה שאין כן הני גרגלידיקסו. ומשמע דבשאר ירקות אי פרמינהו פרימא זוטא ואכלינהו חיין דמברך עלייהו שהכל, דדוקא הני משום דנמתיק טעמייהו. והני מילי דאכלינהו חיין קסו, אבל אי בשלינהו בכל גוונא^{קסח} מברך ברכתייהו, מידי דהוה מיא דסלקא דקאמר בסמוך [סח].

ואי טחין ארוזא ואכליה שהכל, ואי בשיל ליה בתר דטחין ליה שהכל, ואי נמי בשיל ליה שלם מיא ידיה שהכל, ולא דמי למיא דסלקא, דדוקא ברכת בורא פרי האדמה הוא דאמרינן

הכי, אבל בורא מיני מזונות לא חשיב לברוכי אלא אארוזא גופיה, דאיהו גופיה חידותא דדינא הוי, ולברוכי עליה בורא פרי האדמה, הא אשתני, וכי היכי דלא מברך אשתיתא רכה דקמחא דחיטי אלא שהכל (לעיל לח, א), הכא נמי לא עדיף.

דף ט"ל ע"ב

גמרא אתמר הביאו לפנייהם פתיתין וכו'. כתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות ברכות (ה"ד) וז"ל: מצוה מן המובחר לבצוע ככר שלימה, אם היתה שם שלימה של שעורים ופרוסה של חטים מניח פרוסה תוך השלימה ובוצע משתיהן כדי שיבצע מחטים ומשלימה. ע"כ. שיטת רבינו דמאי דקאמר אבל פרוסה חטים ושלימה שעורים דברי הכל וכו', הם דברי הש"ס דסביר הכין, ומאי דקאמר 'זירא שמים' וכו' קאי אפרוסה של חטים ושלימה של שעורים קסט.

וסובר הרמב"ם דהעיקר הוי כדברי רבי ירמיה בר אבא דאמר דהך

דעת הרמב
כת"ק וכפין
רבי ירמיה
אבא

על איזה שירצה. קסה. עיין לעיל (לח, א). קסו. דהפרימה לתקנו ולהכשירו, עיין רא"ה ושיטה מקובצת. קסז. ונמצא דרבינו מפרש סוגיית הגמרא דמייירי באכלן חי, ודייק דבשאר ירקות מברך שהכל בשאכלן חי. וכן כתב רש"י (ד"ה פרימא זוטא) 'ובשאכלו חי קאי', ובטור (או"ח סוף סימן רה) הביא פלוגתת הגאונים דלרבינו האי גאון מברך אגרגלידי דליפתא בפה"א אך כשהם מבושלים אבל אכלם חי מברך שהכל, והסכים עמו הטור, ויש מהגאונים שכתבו בהיפך. קסח. ר"ל: אפילו פרמינהו פרימא זוטא בשאר ירקות. קסט. כדעת התוס' (ד"ה מניח) ורבינו יונה (כח, א מדפי הרי"ף ד"ה שלום) והרא"ש (סימן כא) שפרשו דמה שאמר רב נחמן בר יצחק דירא שמים יוצא ידי שניהם ומניח פרוסה בתוך שלימה קאי על פרוסה של חטים ושלימה של שעורים, ולא כדעת רש"י (ד"ה יוצא) והרשב"א (ד"ה פתיתין) בשם הראב"ד דקאי על דין פתיתין ושלמין דירא שמים יחוש לצאת ידי רב הונא ורבי

מלתא דפרוסה של חטים ושלימה שעורים קיימא כתנאי, ולא כדיחויא דקדחי תלמודא 'בדאיכא כהן כולי עלמא לא פליגי' וכו', וכמו שגילה דעתו ז"ל בפירוש המשנה (תרומות פ"ב מ"ה) שפירש כרבי ירמיה, וכן בפרק ה' מהלכות תרומות (ה"ב) [כתב ק"ע ז"ל]: תורמין בצל שלם אף על פי שהוא קטן, [אבל] לא חצי בצל אף על פי שהוא גדול בכל מקום. עכ"ל. הרי דפסק רבינו טעם דתנא קמא כדברי רבי ירמיה דטעמא דשלם הוי משום חשיבות, ולא משום מתקיים, מדכתב 'בכל מקום', פירוש בין איכא כהן או ליכא, וכן פירש הכסף משנה ז"ל. וטעמו הוא משום דדברי רבי ירמיה לאו במסתפק קאמר להו, אלא אוקמתא קאמר, ולהכי לא קאמר לימא כתנאי ק"ע, וכוותיה אודא פשטא דמתניתין. דאי תימא דפלוגתייהו דתנאי בדליכא כהן, הא איפליגו חדא זמנא במשנה דמקמי הך דבצל קטן (תרומות פ"ב מ"ד), ובהכרח לפרש מתניתין (שם מ"ה) דפרושי קא מפרש, היכי דמי יפה ומתקיים כגון קטן ושלם וכו', וזה רחוק מפשטא דמתניתין, וכדברי רבי ירמיה עיקר.

וכיון דהוו כתנאי, הגם דאמוראי פסקי [שיבצע] מפרוסה של חטים, הא איכא פלוגתא דתנאי, ומה גם לסברת

הרמב"ם דפסק כתנא קמא דתורמין בצל קטן שלם ולא חצי גדול. (קעבשכתב בפרק ה' תרומות (ה"ב) וזה לשונו תורמין בצל שלם אף על פי שהוא קטן, [אבל] לא חצי בצל אף על פי שהוא גדול בכל מקום עכ"ל, הרי דפסק רבינו טעם דתנא קמא כדברי רבי ירמיה דטעמא דשלם הוי משום חשיבות, ולא משום מתקיים, מדכתב 'בכל מקום', פירוש בין איכא כהן או ליכא, וכן פירש הכסף משנה ז"ל).

אלא דקשה אמאי פסק כתנא קמא כיון דאמוראי רב הונא ורבי יוחנן כרבי יהודה, כדמשמע מדברי רבי ירמיה, דכוותיה פסק הרמב"ם, מדכתב תורמין בצל קטן וכו' בכל מקום, והגם דקאמר הגמרא 'וירא שמים יוצא ידי שניהם' לא מוכחא מלתא דפסק הש"ס דלא כוותייהו, אלא 'בהיות טוב' כיון דמצי למעבד מלתא דהוי ככולי עלמא, אפילו כמאן דלית הלכתא כוותייהו, מה טוב ומה נעים.

ונראה דהרמב"ם סובר פירושא דסוגיא הכין, פתיתין ושלמין רב הונא אמר בוצע מן הפתיתין, פירוש אם רצה לבצוע תחילה מן הפתיתין יכול לבצוע, ולא איכפת לן מן השלמה, כיון שהוא חפץ לאכול תחילה ממנה, בין פתיתין

ביאור הסוגיא
לדעת הרמב"ם
והטעם דפסק
כת"ק

יוחנן. ק"ע. דברי רבינו אלו נדפסו בכל הדפוסים להלן בהמשך הדברים אולם אחרי העיון נראה שכאן מקומו הנכון, [ויתכן שקטע זה הוא הוספה מרבינו בכתב יד קדשו בגליון חידושו והמעתיק טעה והכניסם למקום הלא נכון]. ק"עא. אלא אמר 'כתנאי'. קעב. נראה דדברי רבינו אלו נשתרבבו לכאז בטעות ומקומו לעיל

גדולים או קטנים לא שנא קעג, ורבי יוחנן אומר מצוה לבצוע מן המובחר המונח לפניו. וסתמא דתלמודא קאמר דבפרוסה חטים וכו' כולי עלמא, וטעמוקע דמתניתין דתרומות, דקתני כל מקום שיש כהן [תורם] מן היפה וכו', לא פליגי אלא באין כהן, מר סבר תורם מן המתקיים, והיינו בצל (ו)קטן שלם דקתני בסיפא, וכדדחי תלמודא לדברי ירמיה, הרי דשלם אי לא חשיב לכולי עלמא גרע מפרוס וחשיב, ולהכי אמר הש"ס 'אבל פרוסה של חטים ושלמה של שעורים כולי עלמא מן הפרוסה', ופליגי רבי ירמיה ואמר דלאו מלתא דפשיטא היא, ובפלוגתא דתנאי קיימא, מר סבר דהגם דפרוסה חשיבא [שלימה חשיבא] מינה לצד שלימותה. ומעתה כיון דרבי ירמיה סובר דפלוגתא דתנאי היא אפילו איכא כהן, ופשטא דמתניתין כוותיה קיימא.

ומאי דקאמר הש"ס אבל פרוסה של חטים וכו' לא אתמר בדברי רב הונא ורבי יוחנן, לא היא, אלא דבני ישיבה סלקא דעתייהו למימר הכי לסברתם כפי משמעותא דהווי שמעי ממתניתין דתרומה, לזה פסקינן כרבי ירמיה, דהכי הוי פשטא דמתניתין. והגם דהדר תלמודא ושני לדברי רבי ירמיה, דהוא כי היכי דלא תיסק מלתא בקשיא,

כי כן דרך הש"ס לשנויי פירכי אפילו למאן דלא קיימין כוותיה.

ואם תאמר למאי דמפרשינן דברי רבי ירמיה דפליגי אמאי דקאמר תלמודא אבל פרוסה מן החטים וכו', אם כן הוי ליה למימר רבי ירמיה אמר, דהוה משמע דפליגי, לא היא, דכגון הני דיוקי לא סתרי דינא ולא בנו דינא.

ומעתה סליק פסקיה דהרמב"ם על נכון, דפסק כתנא קמא דבצל קטן בכללין דהלכה כתנא קמא בדין תרומת בצל קטן, (בכללין דהלכה כת"ק בדין תרומת בצל קטן), דרב הונא ורבי יוחנן לא אדכר הא במלתייהו, אלא סתמא דש"ס, ופליגי רבי ירמיה, וכבר כתבנו טעמו דהרמב"ם דפסק כרבי ירמיה, ואימוראי דפליגי לענין ברכת המוציא לא תליא פלוגתייהו כל עיקר בפלוגתא דתנאי, דיודה רב הונא דתורמין בצל קטן ושלם, אבל לענין ברכה יכרך על הפתיתין אם רצונו לאכול מהן קודם, הגם דחשיב השלם להיותו שלם, ורבי יוחנן סבר דמברכין על השלם לצד חשיבות, ופסק הרמב"ם כרבי יוחנן בהלכות ברכות, וכדדייק באומרו בתחילת דבריו בפרק ד' מהלכות ברכות (ה"ד) וז"ל: 'מצוה מן המובחר' לבצוע על ככר שלימה. ע"כ. והיינו דברי רבי

כפי שצוין לעיל. קעג. ודלא כרש"י (ד"ה פתיתין) דפירש בדעת רב הונא, דאם הפתיתין קטנים יכול לבצוע תחילה מהם אם ירצה, ואם הפתיתין גדולים מן השלמים צריך לברך עליהן, וכן דלא כתוס' (ד"ה מברך) שפירשו דרב הונא איירי בפתיתין גדולין, וקאמר מברך על הפתיתין אם ירצה, אבל אם הפתיתין קטנים מברך על השלמים. קעד. דסתמא דתלמודא.

יוחנן, ובתור הכי כתב דאי איכא פת שלימה שעורים ופרוסה חטים מניח וכו' מטעם 'מהיות טוב', ואי הוי מציאות דלא מצי לבצוע אלא מחד, בוצע מהשלימה, כדכתב בתחילת דבריו מלתא פסיקתא לבצוע מהשלימה.

דף מ' ע"א

גמרא אמר רבי זירא כו' אין הלכה כרבי יהודה ואמר רבי זירא וכו' מאי טעמא דרבי יהודה כו'. למאי דקיימא לן דאי אימורא מפרש מלתיה דתנא קאי כוותיה חש רבי זירא דלשתמע ממה דמפרש מלתיה דרבי יהודה דפסק כוותיה, להכי אצטריך למימר להדיא 'אין הלכה', הגם דמלתא דפשיטא דהלכה כתנא קמא, דהוי רביס לגבי יחידקעה.

ם שהוצרך זירא לומר דאין הלכה כרבי יהודה

גמרא מאן תנא דעיקר אילן ארעא היא [וכו'] דתנן וכו'. משמע דהלכה כרבי יהודה דהא סתם לן הכא רבי כוותיה קעו. והרמב"ם פסק פרק ח' מהלכות ברכות (ה"י) וז"ל: בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא קעו. ע"כ. הרי דפסק דעיקר אילן ארעא כרבי

האם קי"ל להלכה כרבי דה גבי יבש זמעיין ונקצץ האילן

יהודה דאמר מביא וקורא. ופרק ד' מהלכות ביכורים (ה"ב) כתב וז"ל: הפריש ביכוריו ויבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא, לפי שזה כמי שאין לו קרקע שהרי אבדה. ע"כ. הרי דפסק דלא כרבי יהודה, וקשה ידידיה אדידיה. וראיתי בירושלמי (ברכות פ"ו ה"ב) דמייתי פלוגתא בהא מלתא וז"ל: ר' חזקיה וכו' ר' יהודה היא וכו', ור' יוסי דברי הכל פירות האילן בכלל פירות האדמה. ע"כ. והיה נראה דפסק כהך סברא קעו, אלא דקשה דאין דרכו לפסוק כירושלמי כל שהבבלי בהפך.

ונראה לומר דהרמב"ם ז"ל סובר דרבינו הקדוש פסק כרבי יהודה דיעבד דאם בירך יצא, אבל לכתחילה להביא ולקרות לא, והכי נמי פסק הרמב"ם לענין דיעבד אם בירך סמכינן אדרבי יהודה דאמר עיקר אילן ארעא, ולענין קריאה בביכורים לא אמרינן ליה לקרות כתנא קמא.

ובהיכא דנסתפק בפירא אם עץ או אדמה מסתברא לי למימר דלא יברך בורא פרי האדמה, כיון דלאו הלכה כרבי יהודה בלכתחילה, ויברך

קעה. עיין בחידושי הרמב"ן (ד"ה ופסקו) דגרס א"ר זירא 'הלכה' כרבי יהודה. קעו. וכמו שכתבו התוס' (ד"ה רבי יהודה). קעו. בנוסח הרמב"ם שהיה לפני הראשונים היה הגירסא 'לא יצא', וא"כ אין סתירה בדברי הרמב"ם, אמנם כבר כתב הכסף משנה (ברכות שם) דהגירסא הנכונה ברמב"ם הוא 'יצא', וכן הביא במלאכת שלמה על המשנה כאן שכן הנוסח גם בספר צובא שהוגה מפי הרמב"ם עצמו וחתומת ידו עליו. קעה. כן כתבו הכסף משנה (ברכות שם) והמראה פנים על הירושלמי (שם) לבאר דעת הרמב"ם. ועיין עוד בשו"ת מהרלב"ח (סימן פט) ובתוספות יו"ט (שם).

מסתפק בפרי אם ברכתו העץ או אדמה

שהכל קעט, והגם דשהכל נמי לא קתני מתניתין דינא אלא דיעבד, כברכת בורא פרי האדמה על פרי העץ, עם כל זה בורא פרי האדמה דלתנא קמא דרבי יהודה אפילו דיעבד לא יצא, מה שאין כן שהכל דלית בה פלוגתא דיעבד. והתוס' קפ כתבו דאם נסתפק יכרך בורא פרי האדמה, וטעמייהו משום דפסקי קפא כרבי יהודה דעיקר אילנא ארעא, מה שאין כן הרמב"ם [ס].

ובהיכא דטעה ובירך על הירקות בורא מיני דשאים נראה דיצא דיעבד [ס], מידי דהוה בריך רחמנא מאריה דהאי פיתא דאמרין לקמן (עמוד ב) דיצא, ודוקא בשוגג אבל לכתחילה לא.

מתניתין ועל פירות הארץ וכו' פשיטא לא נצרכא אלא לרבי יהודה כו'. והגם דהא תני ברישא שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ, הוה אמינא פת דוקא, אבל חטה בעינה יכרך בורא פרי העץ. אי נמי דוקא לכתחילה, אבל דיעבד אימא נסמוך אדרבי יהודה, קא משמע לן דאפילו דיעבד אם בירך בורא פרי העץ לא יצא.

גמרא היכא מברכין בורא פרי העץ היכא דכי שקלת לפרי איתיה לגוזא, ע"כ. והאי כללא הוי לבד פרי

על אלו פירות מברכים בורא פרי העץ

דאטדין ודיערות דלא חשיבי, הגם דכי שקלת לפרי איתיה לגוזא ומתקיים שנים רבות, עם כל זה לא חשיב לברוכי עליה ברכה פרטית כזו, ומברכין עליה בורא פרי האדמה, כדאיתא בירושלמי (כלאים פ"ה ה"ז) ומייתי לה התוס' בד"ה איתיה. ומסתברא דכל פרי העולה לפני אנשים חשובים ורגילים לאכלו מברך עליו בורא פרי העץ. ודברים הרגילים להיות בהם מרים אסור לאכול עד שיטעום, כי היכי דלא לייתי לידי ברכה לבטלה. וכי טעים לא בעי לברוכי, כדקיימא לן (לעיל יד, א) מטעמת אינה צריכה ברכה.

דף מ' ע"ב

גמרא בנימין רעיא וכו'. כתב הרמב"ם (ברכות פ"א ה"ז) ואם שינה את המטבע הואיל והזכיר הזכרה ומלכות וענין הברכה וכו' יצא. עד כאן. כתב עליו הרמ"ך, תימא דבהלכות קריאת שמע כתב לא יצא. ע"כ. והילך דברי רבינו בפרק א' מהלכות קריאת שמע (ה"ז) וז"ל: מקום שנהגו שלא לחתום אינו רשאי וכו', מקום שנהגו לחתום אינו רשאי שלא לחתום וכו', כללו של דבר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים הרי זה טועה וחוזר ומברך. ע"כ. הרמ"ך סבר דכלל זה כולל כל שינוי ואפילו אמר הזכרה ומלכות וענין הברכה, ולא היא דכלל זה אינו

אם חתומת הברכה מעב את הברכה

קעט. אכן ראה בבית יוסף (סימן רג) שמפרש דברי התוס' שאינם נחשבים כעץ כיון שהעלים יוצאים מהשורש ולא מהעץ. קפ. בתוספות שלפנינו ליתא. קפא. בתוס'

אלא לחסרון הפתיחה או החתימה שטבעו או להפך כמו שגילה דעתו קפב.

אלא כגון דא צריך לאודועי דההיא דבנימין רעיא חתם נמי, ואמר בריך רחמנא וכו' בריך הוא דברא פת זה וכדומה, וכן מצאתי להרשב"א (ד"ה והא בעינן) שכתב כן. וטעמא דתלמודא לא הקשה זה [ל]בנימין כדרך שהקשה 'והא לא אמר שלש ברכות' 'והא לא הזכיר שם ומלכות' קפג, משום דהני מילי מצי למימר דלא בעינן שלש ברכות מדאורייתא, ומאי יצא דרבנן קפד, גם מאי דבעי 'והא לא אמר הזכרת השם' כיון דלא חידת האי דינא אלא רב, מה שאין כן האי דחתימה משנה ערוכה היא (לעיל יא, א) לחתום אינו רשאי [שלא לחתום], ולא חש תלמודא דנימא שלא חתם.

גמרא והאמר רב כל ברכה שאין בה כו' דאמר בריך רחמנא מאריה כו'. ראיתי להתוס' והרא"ש (סימן כג) שפירשו דרחמנא היינו הזכרת השם, יעויין דבריהם הכא, ובפרק הרואה דף נ"ד (ע"ב) דאמר להו פטרתון יתי מלאודויי (תוס' ד"ה פטרתון; רא"ש פ"ט סימן ג). ולע"ד אין נראה, דאם כן מנא ליה לתלמודא דרבי יוחנן תרתי קאמר, דלמא דפלוגתא דרב ורבי יוחנן היא על זה הדרך, דלרב אם הזכיר רחמנא או שאר הכינויים יצא, ולרבי יוחנן בעינן דוקא שיזכיר מלכות, ואמאי אצטריך לשנויי אמתניתין דמייתי אביי לסייעי מלתיא דרב, 'תני מלהזכיר שמך ומלכותך', לימא 'תני מלהזכיר שם מלכותך'. ותו קשה, היכי מצינן לפרושי מאי דקאמר רב הזכרת השם רצונו לומר רחמנא

ד"ה רבי יהודה. קפב. וכן כתב הרדב"ז (ח"ה סימן נא) וז"ל: תשובה לא קשה כלל, דבהלכות ק"ש איירי בשינוי מטבע פתיחת הברכה וחתימתה ולפיכך כיון ששינה בדבר שהוא עיקר הברכה הרי זה טועה וחוזר, וכן מורה תחילת לשונו מקום שהתקינו שלא לפתוח אינו רשאי לפתוח מקום שהתקינו לפתוח אינו רשאי שלא לפתוח כללו של דבר כל המשנה וכו', ובהלכות ברכות איירי בסגנון נוסח הברכה, וכן מורה לשונו שכתב ונוסח כל הברכות עזרא ובית דינו תקנום ואין ראוי לשנותם ולא להוסיף על אחת מהם ולא לגרוע ממנה וכל המשנה וכו', משמע דלא איירי אלא בנוסח הברכות וכיון שהזכיר ענין הברכה יצא. וכן יש לדקדק מדקאמר לעיל הרי זה טועה, ובהלכות ברכות אמר אינו אלא טועה כלומר אינו חוזר אלא טועה. ודברים ברורים הם לא היה כדאי לישאל עליהם. קפג. בגמרא לא מצינו קושיא זו אלא רק על הזכרת השם, וכמו שהקשו והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, אך עיין ברשב"א (ד"ה והא בעינן) וברא"ש (סימן כג) שהביאו שיש ספרים דגרסינן בהו 'ולרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה, דאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא', ואפילו לגירסת הספרים שלפנינו שלא הוזכר לשון זה, י"ל דרבינו נקט שם ומלכות, משום דלר' יוחנן צ"ל דבנימין רעיא הזכיר גם מלכות, וכמו שכתב הרא"ש. קפד. נראה דצ"ל: דאורייתא. ור"ל דהיה מקום לטעות ולומר דמה שאמר רב דיצא הוא רק מדאורייתא ולכך הוצרכו להשמיענו דלא יצא כלל דגם מדאורייתא צריך לברך שלש ברכות. וכן כתב

האם צריך להזכיר שם או דמהני נמי הזכרת כינוי

דהוי כינוי, דהא כינוי לחוד והזכרת השם לחוד. ומאי דניחא לי למימר הוא דמאי דקאמר הש"ס 'דאמר בריך רחמנא' לאו דאמר רחמנא, אלא דהזכיר שמו יתברך המיוחד קפ"ה, אלא דהש"ס מכנה שם המיוחד בשם רחמנא קפ"ו, וכן ההיא דפרק הרוואה דאמר פטרתון וכו' מיירי דאמרו בריך שם הוי"ה, אלא דמכנו ליה בשם רחמנא. ומעתה מתדייקא מילתיה דרב דאמר הזכרת השם, והוכרח גם כן הש"ס לשנויי מתניתא אליבא דרבי יוחנן 'תני מלהזכיר שמך ומלכותך', דהזכרת השם דקתני מתניתא, שם ממש, ולא מצי לשנויי אלא אי אמר דרבי יוחנן תרתי קאמר ותנא תנא ושייר קפ"ו.

שוב ראיתי להרב רבינו יונה שכתב בפרק הרוואה (מג, א מדפי הרי"ף ד"ה אמרי ליה) דהך דרב יהודה דאמר לרבנן פטרתון דמיירי שהזכיר שם ומלכות, דאמר רחמנא אלהנא מלכא וכו'. ע"כ. הרי דהזכיר שם ומלכות באומרו אלהנא, כי אלהינו הוא אחד

משבעה שמות שאינם נמחקים קפ"ה. אלא דקשה לי למה הוצרך להזכרת 'רחמנא', ואולי דאגב שיטפיה לא דק ועיקר הוא אלהנא מלכא קפ"ה.

והרמב"ם בפרק א' מהלכות ברכות (ה"ה) כתב: כל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה. ע"כ. ובסמוך (ה"ו) אמר עוד: ואם שינה את המטבע הואיל והזכיר הזכרה ומלכות וכו' יצא. ע"כ. ופשטא דמלתיה הוא הזכרת שמו יתברך ממש אחד משבעה שמות, כי לא תקרא 'אזכרה' על הכינוי, ומה גם שלא פירש הרמב"ם דרחמנא תהיה במקום הזכרה שמע מינה דהזכרה ממש קאמר, דרחמנא ושאר כינויים לאו שם איקרו אלא כינויים, כמו שגילה הרמב"ם בפרק ו' מהלכות יסודי התורה (ה"ה).

וראיתי בירושלמי פרק הרוואה (ברכות פ"ט ה"א) דקאמר וז"ל: רבי זעירא ורב יהודה בשם רב כל ברכה שאין עמה מלכות אינה ברכה, הרי דרב גופיה מצריך מלכות, וכי היכי דלא

רבינו לקמן (מח, ב) להביא ראיה מדברי הגמרא כאן דגם מדאורייתא צריך שלש ברכות, יעו"ש. קפ"ה. וכן מסיק רבינו בספר חפץ ה' דאם אמר רחמנא לא יצא וצריך לומר ה' דוקא. קפ"ו. וכן צריך לומר דהא דאמר רבי מאיר ראה פת ואמר כמה נאה פת זה ברוך המקום שבראה יצא, אין כוונתו שאמר 'המקום' אלא שהזכיר שם המיוחד והש"ס מכנה בשם 'המקום'. קפ"ז. וראה בחפץ ה' שהאריך רבינו להוכיח עוד מנלן דלרבי יוחנן תרתי בעי שם ומלכות. קפ"ח. כמבואר בשבועות (לה, א). קפ"ט. ובביאור הלכה (סימן קס"ו ד"ה בריך) פירש ד'רחמנא' הוא במקום הזכרת השם, ו'אלהנא' הוא כנגד אלוקינו, ובזה ביאר הטעם שלא הזכירו הפוסקים דברי רבינו יונה, משום דהמזכיר שם אחד בברכתו ואומר ברוך אתה ה' מלך העולם פשיטא דיצא. ולפי"ז אין ראיה מדברי רבינו יונה ש'רחמנא' לא מהני

ליהוי פליג ירושלמי במאי דאתמר קצ משמיה דרבי יוחנן, אפשר לומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא, ולא פליגי רב ורבי יוחנן קצא.

תמרי דזיקא בורא פרי העץ מבעי ליה, וקשה לישני ליה מאי תמרי זיקא דנשב רוחא והפילן פגים, ויש לומר דאי פגים קאמר דלא חזו לאכילה סובר הש"ס דהיינו בושלי כומרא.

ז' לרבי יוחנן שם ומלכות

גמרא ורבי יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות וכו' קצב. ע"כ. מדקאמר תלמודא אליבא דרבי יוחנן בישובא דהך מתניתין דלא עברתי וכו', יתני מלהזכיר שמך ומלכותך מוכח דתירתי קאמר רבי יוחנן, והכי פסק הרמב"ם בפרק א' מהלכות ברכות (ה"ה) וז"ל: כל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה. ע"כ. והכרח הש"ס גופיה כבר כתבתי בחיבורי חפץ ה' טעמו יעויין שם.

[מתניתין] ועל החומץ כו'. עיי' מה שכתבתי למעלה בדף ל"ה (ע"ב).

[מתניתין] ועל הנובלות וכו'. פירש רש"י (ד"ה בושלי וד"ה תמרי) בושלי כומרא שרופי חמה וכו', תמרי דזיקא שהרוח משירן. ע"כ. ולדבריו ז"ל צריך לומר דאותן דזיקא נתבשלו וראויים לאכילה קצב מבושלי כומרא, מדקאמר הש"ס בשלמא למאן דאמר בושלי כומרא וכו' אלא למאן דאמר

פירוש רש"י בבשולי כומרא

והרב רבינו עובדיה כתב בפירוש דמתניתין (ברכות פ"ו מ"ג) וז"ל: 'נובלות שנפלו מן האילן קודם שנתבשלו כל צורכן'. [ו]קשה דהא אסיקנא בגמרא דנובלות דמתניתין דמברך עליהן שהכל אליבא דכולי עלמא הם בושלי כומרא, ולא פליגי אלא בנובלות דקלין שבדמאי, ואם כן היכי מפרש במתניתין שנפלו מן האילן דהיינו תמרי זיקא, דהנהו בעי ברוכי בורא פרי העץ כדקאמר הש"ס בפשיטות קצד. ובפירוש משנת הקלין שבדמאי (דמאי פ"א מ"א) ראיתי שכתב קצד וז"ל: נובלות תמרה תמרים שאינן מתבשלים באילן ותולשין ונותנין אותן זה על גב זה עד שיתבשלו, ויש אומרים תמרים שהפילתן הרוח קודם בישול. ע"כ. הנה לפום האי פירושא דבושלי כומרא אנן סהדי דטפי חשיבי מתמרי זיקא, דהא בושלי כומרא חזו לאכילה ודאי, ודרכיהו בכך להתבשל במכמר, ומעתה בהכרח דגריס רבינו עובדיה בתלמודא הכי. בשלמא למאן דאמר תמרי זיקא וכו' אלא למאן דאמר

פירוש הרע"ב בבושלי כומרא וגידסתו בגמ'

וצריך להזכיר שם ממש ולא כינוי. קצ. הזכרת 'מלכות' בש"ס דילן. קצא. דגם לדעת רב בעינן גם מלכות. וכן כתב בספר האשכול (סוף סימן כב) עיי"ש ובנחל אשכול שם, וראה עוד במעדני יום טוב על הרא"ש (ברכות פ"ט סי' א אות ד-ה). קצב. קטע זה נדפס בתחילת העמוד והעברנו אותו למקומו. קצג. יותר. קצד. ראה מה שתירץ בתוספות רבי עקיבא איגר (ברכות פ"ו אות לט). קצה. הרע"ב.

בושלי כומר דבורא פרי העץ בעי ברוכי, אלא בנובלות סתמא כולי עלמא לא פליגי דתמרי זיקא, כי פליגי בנובלות תמרא וכו', בשלמא למאן דאמר בושלי כומר כיון דחשיבי וראויין ודאן חייב, אבל תמרי זיקא הפקרא נינהו, ומשני וכו'. איכא דאמרי בשלמא למאן דאמר בושלי כומר, היינו דהכא קרי ליה נובלות סתמא והתם קרי ליה נובלות תמרא, פירוש דההיא בתמרי זיקא, אלא למאן דאמר (הכא) [התם] תמרי זיקא ניתני אידי ואידי וכו' כיון דהך נמי תמרי זיקא.

ולענין דינא נראה דמודה רש"י בבושלי כומר לפירוש רבינו עובדיה דמברכין עליהו בורא פרי העץ, וכמו כן יודה רבינו עובדיה בתמרי זיקא לפי פירוש רש"י ז"ל שהם מבושלים וראויים לאכילה דמברכין עליהו בורא פרי העץ, אלא כל אחד מפרש כפי גירסתיה דהוה גריס בגמרא.

אלא דהרמב"ם בפירוש המשנה דידן (ברכות פ"ו מ"ג) כתב וז"ל: ונובלות הם הפירות אשר נפלו מן האילנות פגים קודם שנתבשלו. עכ"ל. משמע דמוקי למתניתין בתמרי זיקא, ומשמע דגורס בגמרא כגירסת רבינו עובדיה שכתבתי בסמוך, ובפירוש משנת הקלין שבדמאי (דמאי פ"א מ"א) פירש וז"ל: נובלות הם התמרים הנופלות מן הזקל כשהרוח מנשבת. עכ"ל. אם כן מוקי למתניתין דדמאי נמי בתמרי זיקא, וקשה דתלמודא הקשה למאן דאמר תמרי

דעת הרמב"ם

זיקא דהוי ליה תנא להשוות דבריו, ועלתה בקושיא, ואמאי אהדר אפיה מפירוש דקלסיה ופירש דרך דמסיק ליה הש"ס בקושיא.

ונראה כי שיטת הרמב"ם בסוגיא הכי היא, והנובלות רבי זירא ורבי אלעא חד אמר בושלי כומר וחד אמר תמרי זיקא, פירוש מלתא דפשיטא הוא דנובלות הוא לשון נפילת הפרי מן האילן, כאומרו (ישעיה א, ל) 'וכאלה נובלת עליה', אלא דאפליגו בסדר נפילתן היאך היתה, מר סבר 'בושלי כומר' פירוש כמו שפירש רש"י שהאש שורפתן ואין להם עוד אחיזה באילן לינק ממנו ובזה הם נובלות, וחד אמר 'תמרי זיקא' פירוש לא נפלו לצד הורעתם באחיזה באילן אלא מצד הרוח לבד. ופריך הש"ס בשלמא למאן דאמר בושלי כומר, פירוש שנפלו להיותם לקויים היינו דמברכין שהכל נהיה בדברו, אלא למאן דאמר שאין נפילתן אלא מצד הרוח היכי פסיק ותני כל שהרוח נושב ונובלו שהכל, בורא פרי העץ מיבעי ברוכי, ומשני דקושטא הוא דנובלות דהכא הוא שנפלו לצד רעתם, והיינו בושלי כומר, ופולוגתייהו דאמוראי בהאיך דנובלות תמרא, בהא הוא דמר סבר 'תמרי זיקא', דאפילו חזו לאכילה כיון שהרוח נשב בהו הפקרא נינהו.

ולכא פירש הרמב"ם בפירוש המשנה דידן נובלות הם הפירות אשר נפלו מן האילנות פגים, פירוש שנפלו פגים ולא מבושלים, וזה יארע מלקות

השמש בהם שיבש יניקתם באילן, ותיבת 'פגים' שאמר רמב"ם ז"ל דבוקה עם תיבת 'נפלו', וכאילו אמר נפלו פגים, ולזה גם כן לא אמר נפלה ברוח, לומר שלא בכח הרוח היתה נפילתה, ובפירוש משנת הקלין שבדמאי פירש הם התמרים הנופלות מן הדקל כשהרוח נושבת בהם, פירוש לא פגים הם, אלא מצד הרוח נפלו, ואין בהם רעה אלא תמרים גמורים הם, והיינו תמרי זיקא.

ובפרק ח' מהלכות ברכות (ה"ח) כתב וז"ל: 'והנובלות שהם פגים', פירוש לאפוקי נובלות מחמת הרוח והם מבושלים שגם הם נקראים נובלות, אלא דוקא נובלות שהם פגין, והיינו בושלי כומרא, כי השחתת הפרי מן הסתם הוא שריפת השמש, כל שיתרבה עליו החום משיעור הצריך לו כפי לחות יניקתו נבול יבול, ועל זה הוא שיברך שהכל. ובפרק י"ג מהלכות מעשר (ה"א) כתב וז"ל: ונובלות תמרה והם שעדיין לא הטילו שאור וכו' מפני שחזקתן מן ההפקר. ע"כ. פירוש הגם שהם מבושלים אלא שעדיין לא גמרו בישולן, ואלו הם שמפיל הרוח שחזקתם מופקרים, ומעתה עלו דברי רבינו הגדול כעלות השמש ובישוב נכון בפירוש הסוגיא.

אלא דפש גבן ליתובי מאי דקא פריך הש"ס בשלמא למאן דאמר בושלי כומרא היינו דקתני הקלין שבדמאי וכו', ספקן הוא דפטור אבל ודאן חייב, אלא למאן דאמר תמרי זיקא

חייב פירות שחזקתן מן הפקר במעשר

ודאן חייב הפקרא נינהו. ע"כ. בירושלמי (דמאי פ"א ה"א) מיייתי פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש אמתניתין, ריש לקיש אמר לא שנו אלא דמאי אבל ודאי חייב, ורבי יוחנן אמר לא שנא בין דמאי בין ודאי וכו', מתניתין מסייעא לרבי יוחנן מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי וכו' בין דמאי בין ודאי. ע"כ. ולפי זה, תלמודא דפריך הכא 'הא ודאן' וכו' משמע דכריש לקיש סבירא ליה.

והרמב"ם בפרק י"ג מהלכות מעשר (ה"א) כתב וז"ל: פירות שחזקתן מן ההפקר כגון וכו' ונובלות תמרא וכו' אפילו אמר לו העם הארץ אינם מעושרין הרי אלו פטורין. ע"כ. דברי רבינו הם כרבי יוחנן ומגמרא דילן לא משמע הכין. ויש לומר דסובר הרמב"ם כיון דקיימא לן הלכה כרבי יוחנן לגביה דריש לקיש פסקינן ככללין, ותלמודא דהכא בעי לאוקומי אימוראי ככולי עלמא, ואין הכי נמי אי לא הוה מצי לאוקומי ככולי עלמא שפיר הוה מצי לאוקומי פלוגתייהו אליבא דרבי יוחנן, וליכא הכרח מהש"ס דסבר כריש לקיש לסתור כללין דהלכה כרבי יוחנן.

ומתלמודא דפריך אתמרי זיקא 'הפקרא נינהו' טפי

מבושלי כומרא, משמע דתמרי זיקא פשיטא ליה לתלמודא דמפקר לה טפי מבושלי כומרא, או לפי שמועטים הם, או לפי דזיקא מפרח להו למרחוק ועוברי דרכים מפסידי להו ואכלי

להוקצו, ואיכא נמי טעמי אחרוני ועיין בירושלמי ריש מסכת דמאי.

והרמב"ם ז"ל בפרק י"ג מהלכות מעשר (ה"א) כתב וז"ל: פירות שחזקתן מן ההפקר וכו' ונובלות של תמרא והם שעדיין לא הטילו שאור וכו', מפני שחזקתן מן ההפקר. ע"כ. פירוש 'הטלת שאור' הוא גמר בישולן, כמו שכתב בפרק ב' מהלכות מעשר (ה"ה) וז"ל: איזוהי עונת המעשרות וכו' כיצד התאנים כו' התמרים משיפתחו כשאור. ע"כ. וכל שעדיין לא הטילו שאור הוא סימן להם שהם נובלות שנפלו מחמת הרוח, ואפילו ודאן אפקורי מפקר להו. ולא שנא שלא הטילו שאור אבל הם קצת התחילו להתבשל, דהיינו מה שפירשנו בתמרי זיקא לסברת הרמב"ם, דלא שנא פגים, שהם מה שפירשנו בבושלי כומרא פטורין מן המעשר, ואפילו ודאן, וכרבי יוחנן דמייתי בירושלמי.

דף מ"א ע"א

גמרא אמר עולא מחלוקת כו'. מדברי עולא משמע דרבנן דאמרי מברך על איזה מהן שירצה בדוקא קאמריקצו, ופירוש 'שירצה' חביב כמו שפירש רש"י (ד"ה חביב), ולא מצי להקדים מין שבעה על המין שהוא חביב אצלו. גם בפלוגתא דמייתי בסמוך

ביאור 'על איזה מהן שירצה מברך' אי בדוקא או הרשות בידו

דרכי אמי ורבי יצחק נפחא משמע דטעמייהו דרבנן משום דחביב עדיף, וכפי זה אם יש לפניו חביב ושאינו חביב, ורוצה לברך על שאינו חביב ברישא ואחר כך החביב (באיזה) [מאיזה] טעם וסיבה לא מצי.

והרמב"ם בפרק ח' (הלכות ברכות הי"ג) כתב וז"ל: היו לפניו מינים הרבה אם היו ברכותיהן שוות מברך על אחד ופוטר השאר, ואם אין ברכותיהן שוות מברך על כל אחד ברכה הראויה לו, ואיזה מהם שירצה להקדים מקדים, ואם אינו רוצה בזה יותר מזה, אם יש ביניהם אחד משבעת המינים עליו הוא מברך תחילה. ע"כ. מאמר 'ואיזה מהן שירצה' חוזר לשתי החלוקות, בין בברכותיהן שוות בין אין ברכותיהן שוות, וממה שדקדק לומר 'שירצה להקדים' ולא אמר שירצה יקדים, כיון לשלול מקום שממנו תבא לפרש בדבריו מה שפירש עולא במתניתין ד'ירצה' דקאמר היינו חביב, ולעכובא קאמר ליה, לזה קאמר מה שירצה להקדים - שהרצון לא במין אלא בקדימה, והגם דמאחר מין החביב אצלו לבסוף שפיר דמי.

וקשה הרי לכולהו אימוראי משמע דדוקא חביב אצלו הוא דבעי להקדים ולא הרוצה להקדים. ונראה דמפרש רבינו דחביב דקאמרי אימוראי לאו חביב במין, אלא החביב אצלו

קצו. ראה בבא מציעא (כא, ב). קצו. וכדאיתא בגמרא ורבנן סברי מין חביב עדיף.

ביאור הסוגיא לדעת הרמב"ם

לאכול בתחילה מאיזה טעם שיהיה, או מטעם דבעי לאקדומיה כפי הרפואה, כמו שתאמר בשר עופות ודגים ובצים, דעופות חביבי ליה, וכפי הרפואה שכתב הרמב"ם בפרק (ב') [ד'] מהלכות דעות (ה"ז) וז"ל: בצים ובשר עוף אוכל בתחילה בצים וכו', לעולם יקדים אדם דבר הקל ומאחר הכבד. ע"כ. דהגם דאפשר דהבצים לא חביבי ליה באכילתם כבשר עוף עם כל זה מקדים דבר שהוא נכון לו להקדימו, או מטעם לאכול באחרונה דברים היותר חביבים לו רוצה עתה להקדים שאינו חביב לו ביותר, אלא דלזה שרוצה להקדים קרי ליה תלמודא חביב, פירושו חביב להקדים.

והוכרח הרמב"ם לדחוקי הכין משום דהכי משמע פשטא דמתניתין דקתני 'על איזה מהן שירצה', ומוטב לדחוק 'חביב' דאימוראי מלדחוק 'שירצה' דקתני מתניתין. ומאי דכתב הרמב"ם 'ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה', פירוש אינו רוצה להקדים אחד מהם, וסמך על זכרון הקדימה שאמר בסמוך.

ומה שאמר 'יקדים מין שבעה' דין זה יצא לרבינו מההיא דרבי ירמיה דמייתי בסמוך, גם מהא דרב חסדא ורב המנונא דמייתי בתר הכי (לקמן בעמוד ב),

המקור לדברי
גב"ם דיקדים
מין שבעה

וסובר הרמב"ם דאימוראי לאו משום דסברי כרבי יהודה, אלא כרבנן סבירא להו דהוו רבים, ואף על פי כן כיון שלא היה להם רצון להקדים אחד מהם מהדרי לאקדומי כל הקודם בפסוק, ודברי רב יוסף דכל הקודם בפסוק כרבנן אתיא, ולהכי נמי הוא דאמר רב חסדא לרב המנונא לא סבירא ליה למר הא דאמר רב יוסף וכו', משום דהא דרב יוסף אליבא דרבנן נמי אמר למלתיה, דאי לרבי יהודה דוקא מאי קאמר ליה לא סבירא ליה למר, פשיטא דמסתמא כרבנן עבדינן, אלא ודאי דמלתיה דרב יוסף אליבא דרבנן נמי היא.

וראיתי מאן דדייק איפכא, ממה דלא יהיב טעמא רב חסדא לקדימת תמרי משום דחביב שמע מינה דהלכה כרבי יהודה קצת. ואין זה הכרח, דלמא דספוקי הוא דמספקא ליה בדרב המנונא אי משום חביבותא עביד, ולהכי שאול שאל האיש קצט. ותדע דהא לא קאמר רבי יהודה אלא מין שבעה לגבי שאר פירות, אבל מין שבעה זה לפני זה לא אמרה אלא רב [יוסף], ומאן לימא לן דאפילו חביב קאמר רב יוסף יקדים המוקדם, ואם כן מאי קאמר רב חסדא לרב הונא לא סבירא ליה למר וכו', דלמא הוא סבירא ליה, אלא ודאי כדכתיבנא¹.

קצת. כן כתבו רבינו יונה (כח, ב מדפי הרי"ף ד"ה ולענין פסקא) והרא"ש (סימן כה). קצט. ועיין בצ"ח (ד"ה בריך) שהוכיח מדיוק לשון הגמרא דלא הוה חביבי תמרי אדרבה המנונא יותר מרמוני. ר. וכן כתב הרשב"א (ד"ה ולענין פסק) לדחות הראיה משם.

דברי הכסף
משנה בדעת
הרמב"ם

וראיתי להרב בעל כסף משנה דמפרש דברי הרמב"ם שאמר איזה מהן שירצה להקדים היינו החביב. ותמיהא לי טובא. חדא, על מי סמך עליהן הרמב"ם ז"ל לפרושי דחביב קאמר, כיון דפשטא דמלתא ד'ירצה' לא משתמע הכי. ומה גם למאי דדייקנו מתיבת 'להקדים' שכתב הרמב"ם, והוא דייוק אמיתי, אדרכא שלל שלא לפרש כן בדבריו הגם שהוא פשטא דרוצה חביב. ותו לכשתידוק הגם דאפשר לפרש במתניתין חביב, אי הוה תני במתניתין כלישנא דהרמב"ם לא הוינא מפרשי הכי, דבשלמא במתניתין הא קתני לשון חיוב 'יברך על איזה' וכו', ולזה מצינן לפרושא דחביב קאמר ודוקא קתני, מה שאין כן בדברי הרמב"ם שכתב 'ואיזה מהן שירצה להקדים מקדים' לא משמע לישנא דחיובא, אלא רשות, ואי בחביב איירי הוי דלא כמתניתין, דמתניתין קתני חביב עדיף, ודוקא עליו הוא מברך. ומה שראיתי שכתב הרב עוד דמן הסתם אדם רוצה להקדים מאכל היותר חביב וערב עליו, משכחת לה להיפך לפי מה שאנו רואים ויודעים דאדם אוכל בסוף מאכל היותר חביב וערב עליו.

ולענין הלכה יברך על החביב אצלו להלכה כיון דאין מפסיד כלום בזה"א, ולחומרא כיון דכולהו רבוואתא בתראי סברי הכין"י, וגם בדברי הרמב"ם גופיה מפרשי חביב"י, הגם דאין דברי הרמב"ם סובלים פירושם כדכתיבנא.

זיתים ושעור
וזיתים וענבים

גמרא כל הקודם בפסוק כו'. הרמב"ם בפרק ח' (מהלכות ברכות ה"ג) כתב וז"ל: תמרים קודמין לענבים, שהתמרים שני לארץ והענבים שלישי לארץ. ע"כ. איכא למידק אמאי לא אשמעינן דינא דמינים הקודמין לענבים ותמרים שהם שעורים וזיתים, והוי ליה למימר יקדים זיתים שהם ראשון לארץ לשעורים שהם שני לארץ. ואיכא למימר דנתכוון הרב ז"ל לומר מלתא אגב אורחיה דדוקא לענבים קודמים ולא לזין, וכסברא שהביאו האחרונים ז"ל, לפי שהיין חשיב טפיה.

עוד נראה דכיון דהאי דקודמין חטה ושעורה לגפן איירי או בפת או במעשה קדרה, אבל הכוסס חטה ואין צריך לומר שעורה לא קדמי, וכמו שכתב בה"ג (הלכות ברכות פ"ו) להדיא"ה, ומן הסתם הכין דעת רבינו ז"ל, ולא חש לפרש, וכיון שכן בכל גוונא קדמי

רא. שאף לפירוש רבינו בדברי הרמב"ם יכול להקדים החביב אלא שאינו מחויב להקדימו. רב. ראה בשו"ע (או"ח סימן ריא ס"א) ובנו"כ שם. רג. כן כתבו הכסף משנה ורבינו מנחם על הרמב"ם. וראה עוד בספר החינוך (מצוה תל) ובשו"ע (שם ס"ב). רד. ראה רמ"א (או"ח סימן ריא ס"ד). רה. וכן כתב הרשב"א (מא, א ד"ה ולענין) וז"ל: והא דאמרינן כל הקודם בפסוק זה קודם לברכה וחטה קודמת בפסוק לכל, לאו בכוסס את החטה הוא דהא לכולי עלמא חטה דכתיב בקרא לאו בכוסס הוא אלא בפת, כדגלי קרא בתריה דכתיב (דברים ח, ט) 'ארץ אשר לא

שעורים אפילו לזיתים, הגם דסמיך לארץ בתרא, וטעמא לאו משום קדימה לבד, אלא משום דזייני טפי, ובגדר אחד קיימי עם החטים לגבי שאר פירות, אלא דלגבי חטים גריעי, דחטה קודם לשעורים בין בפת בין במעשה קדירה. והתוס' (מא, ב ד"ה זה שני) שכתבו שהזית קודם לשעורים נראה דמיירי בכסייאניי.

דף מ"א ע"ב

גמרא הלכתא דברים הבאים וכו'.
פירש רש"י בתוך הסעודה מחמת הסעודה, ללפת בהן הפת. בתוך הסעודה אין טעונים וכו', דהוי להו טפילה, הלכך כל מידי בין מזון בין בפירות שהביאו ללפתן אין בו ברכה לא לפניו ולא וכו'. שלא מחמת הסעודה, שאינן ללפת כגון דייסא וכרוב. טעונים ברכה לפנייהם, דלאו טפילה נינהו, ואינן בכלל [לחם] דנפטור בברכת המוציא, אבל אחריהם אין צריך דמיני מזון נינהו וברכת המזון פוטרן. אחר הסעודה, דברים הרגילין לבא אחר הסעודה כגון פירות אפילו הביאן בתוך הסעודה שלא מחמת לפתן. טעונים ברכה לפנייהם דלאו טפילה. ולאחריהן, דאין ברכת המזון פוטרן דלאו מזון נינהו. ע"כ. וכך הם דברי הגאון בעל

הלכות גדולות (הלכות ברכות פ"ו), ומה שהקשו התוס' (ד"ה הלכתא) לשיטה זו כבר ישבתי הכל בספרי חפץ ה'.

ועוד נראה לישב קושיתם העקרית
שהקשו ממתניתין (לקמן מב, א) דבירך על הפת פטר את הפרפרת, וקאמר הש"ס (שם עמוד ב) וכל שכן מעשה קדירה, הרי דקאמר הש"ס להדיא דפת פוטר מעשה קדירה כגון דייסא וכו'. הנה ממה דמסיים הש"ס או דלמא אסיפא בריך על הפרפרת לא פטר את הפת, פת הוא דלא, הא מעשה קדירה פטר, ע"כ, ואי תימא דברכת הפת פוטר מעשה קדירה, אמאי בעינן לפוטרה בברכת פרפרת, תיפוק ליה מברכת הפת, אלא ודאי דברכת הפת אינה פוטר מעשה קדירה. והגם דאיכא לשנויי דבדליכא פת קמיירי, הא ליתא, דאין פרפרת ומעשה קדירה באים מן הסתם אלא עם הפת. ומעתה הש"ס לא קאמר וכל שכן מעשה קדירה אלא משום דמהדר לישב מלתייהו דבית שמאי דאמרי אף לא מעשה קדירה, מאי קאמרי, לזה מצדד לפרושי מלתייהו דבית שמאי, ולפום האי פירושא אין הכי נמי דאמרינן דמעשה קדירה ברכת פת פוטרן, אלא דלא קיימא הכי, וכדמשמע נמי מפשטא דמלתייהו דרב פפא (לעי' [לפירוש] רש"י).

מוכיח דפת אינה פוטר מעשה קדירה

במסכנות תאכל בה לחם, ותדע לך דהא לכולי עלמא כוסס את החטה אין מברך לאחריו לא שלוש ולא מעין שלוש אלמא חיטה דכתיבא באורייתא היינו לחם, והוא הוא דקודם לכל וברכתו חשובה שגורם ברכה לעצמו. עכ"ל. וראה עוד בטור וב"י (או"ח סימו ריא). ר"ל: בכוסס שעורין קלויין. וראה עירובין (כט, ב).

שוב קושית
התוס' מ"ן

גם מה שהקשו התוס' מדאמרו לבן
זומא אמאי מברכין על יין. נראה
דלרש"י כל מידי דהוי צורך הפת כגון
לשרות הלחם אחרי אוכלו או ללפת,
הכל מחמת הסעודה הוי, ויין שבתוך
הסעודה לשרות הוי, ולעולם לא הוי
מחמת הסעודה אלא דברים שהם צורכי
הפת.

וחזי מאן גברי רבוואתא חתמי עליה
דהאי פירושא, בעל הלכות
גדולות (הלכות ברכות פ"ו) ורש"י ורי"ז
(הובא בשלטי גבורים כט, א מדפי הרי"ף).
והרי"ף ז"ל לא גילה דעתו בזה.
והרמב"ם ז"ל עיין מה שכתבתי בריש
פרקין באורך, ובסמוך (לקמן מב, ב)
בסוגיא דאבעיא להו בית שמאי ארישא
וכו', ושם העליתי דהרמב"ם ז"ל לא
סבירא ליה כדעת התוס', אלא כדעת
גאון ורש"י בדייסא.

דף מ"ב ע"א

גמרא רב הונא אכיל תליסר ריפתי
וכו' ולא בריך כו'. הרמב"ם
בפרק ג' מהלכות ברכות (ה"ט) כתב
וז"ל: עיסה שנאפת בקרקע כו' הואיל
ואין עליה צורת פת מברך עליה
בתחילה בורא מיני מזונות, ואם קבע
מזונו עליה מברך המוציא. וכן עיסה
וכו' והיא הנקראת פת הבאה בכסנין,
אף על פי שהיא פת מברך בורא מיני

קביעות סעודה
תליא בקביעותא
דידיה ולא
בקביעותא
דאחרים

מזונות, ואם קבע סעודתו עליה מברך
המוציא. עכ"ל. משמע מדבריו דלא
תליא מלתא אלא בקביעת ידיה,
וכעובדא דרב הונא, ולא כדברי רב
נחמן, וטעמא דמעשה עדיף, ותו דהלכה
כרב הונא לגבי דרב נחמן דבקביעותא
דידיה תליא מלתא[סח].

וכן מוכח מדברי הרי"ף (ל, א מדפי
הרי"ף) שכתב וז"ל: רב הונא אכל
מפת הבאה בכסנין תריסר ריפתי כו'
ולא בריך, אמר רב נחמן עדיין מר
כפין הוא, אלא אמר רב נחמן כל
שאחרים קובעים מחמת סעודה וכו',
ומסקנא היכא דאכיל ליה בתורת כסנין
בתחילה מזונות וכו', והיכא דאכיל ליה
בתורת קביעותא מברך עליו המוציא
כו'. עכ"ל. הרי דלא תלה מלתא בקביעות
אחרים כדקאמר רב נחמן, אלא
בקביעותא דידיה וכדעתיה דרב הונא,
והיינו פסקיה דהרמב"ם.

והכי מוכחא דעת בה"ג (הלכות ברכות
פ"ו) שכתב וז"ל: והני מילי דלא
קבע סעודתיה עליה, אבל קבע סעודתיה
עליה וליכא ריפתא אחריתי מברך עליה
המוציא כו'. ע"כ. משמע דאם לא קבע
הגם שאכל שיעור שאחרים קובעים
מברך מזונות, ומהשתא קיימו בה"ג
ור"ף והרמב"ם בשיטה אחת. ומה
שדקדק בה"ג לומר 'וליכא ריפתא
אחריתי' השמיענו דין דבהיכא דקבע
עליה ועל נהמא ר"ח.

רז. כדאיתא להלן בגמרא (מב, ב). רח. נראה דכוונת רבינו לפרש בדברי הבה"ג
לומר שאם קובע סעודה על פת רגיל יחד עם פת הבא בכיסנין יש לו לברך המוציא

ובהיכא דאכל דבר מועט שאין דרך בני אדם לקבוע, כתב הרא"ש (סימן ל) וז"ל: וכתב רבינו משה דאם אחרים אינם קובעים אפילו כשהוא קובע אינו מברך דבתר רוב אזלינן כו'. והראב"ד כתב ואם הוא קובע עליו אפילו משהו מברך תחילה המוציא כו', ונראים דברי רבינו משה. עכ"ל. ואולי דגם הרמב"ם לא אמר אלא אם קבע וכו', ולא הזכיר תנאי, אפשר דמן הסתם איירי בקביעות הרגיל, ולא מיירי בקבע על שיעור שאין דרך לקבועיט, (ובהא) [דבהא] מלתא ליכא פלוגתא בין האמוראים, והגם דלא אשכחן מאן דאמר דבעינן שיעור שבני אדם קובעים, סתמא כפירוש, אבל קביעות ידידיה בעינן, ואם לא קבע אפילו אכל טובא לית לן בה, וכעובדא דרב הונא, ובהאי פרטא דדינא לא אשכחן ברבוותא קדמאי דפליגי.

והגם דהרשב"א בהלכות (חידושים ר"ה רב הונא) כתב וחזר רב הונא והודה לדברי רב נחמן. ע"כ. לא ידענא מאין לו, והרי ספרי דוקאני בה"ג והרי"ף והרמב"ם מוכח מדבריהם דלא הדר ביה. והגם דקיימא לן בכולהו דוכתי דאמרינן בטלה דעתו אצל כל

אדם, הכא לא שייך הא מלתא, דחכמים לא אמרו שיברך אלא בקביעות ידידיה ובשיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו, וכן הלכתא, ומה גם דהוי מלתא דספק ברכה לבטלה, ודלא כפסק מרן ז"ל (שו"ע או"ח סימן קסח ס"ו).

גמרא ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כהא דאמר רבי חייא בר אשי שלש תכיפות כו'. פירש רש"י (ד"ה ולית הלכתא) אין סיום סעודה תלוי בגמר ולא בסילוק ולא בשמן אלא במים אחרונים. ע"כ. וכן מסכימים דברי הרי"ף (ל, א מדפי הרי"ף) שכתב וז"ל: כל זמן שלא נטל ידיו לברכה מצי אכיל. ע"כ. וכן הם דברי הגאון בעל הלכות גדולות בפרק שלשה שאכלו דף י' (הלכות ברכות פ"ז) וז"ל: והיכא דאכלו וגמרו סעודתייהו וסליקו תכא ומשום) מים אחרונים אסיר ליה למיכל מידי וכו', דאמר רב חייא בר אשי שלש תכיפות כו'. ע"כ.

והרמב"ם בפרק (ג') [ד'] מהלכות ברכות (ה"ז) כתב וז"ל: גמר בלבו מלאכול או מלשתות ואחר כך נמלך לאכול או לשתות אף על פי שלא

דעת הרמב"ם
בהסיח דעתו
מלאכול

על פת הרגיל. רט. ונראה דהיה קשה לרבינו מה שהקשו המעשה רוקח (ברכות פ"ג ה"ט) והפמ"ג (או"ח סימן קסח א"א ס"ק יג) על הרא"ש שהביא בשם רבינו משה דאם אחרים אינן קובעין אפילו כשהוא קובע אינו מברך דבתר רוב אזלינן ובטלה דעתו אצל כל אדם, דהרי הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"ט) כתב וז"ל: פת הבאה בכסנין אע"פ שהוא פת מברך עליה בורא מיני מזונות, ואם קבע סעודתו עליה מברך המוציא. עכ"ל. הרי מבואר להדיא דדעתו דאזלינן בתר קביעות ידידיה, והוא להיפך ממה שהביא הרא"ש בשמו. ועל זה תירץ רבינו דלדעת הרמב"ם תרתי בעינן,

שינה מקומו חוזר ומברך וכו'. ע"כ. דבריו ז"ל היפך מסקנת הש"ס. ונראה לומר דלאו קושיא היא, דסוגיא דידן איירי דאסור למיכל ולמשתי אפילו בברכה, דלא אסיר אלא אם נטל ידיו, ודין זה פסקו הרמב"ם בפרק ו' מהלכות ברכות (ה"כ) שכתב וז"ל: ותכף לנטילת ידים ברכת המזון, לא יפסיק כו' אפילו לשתות מים אחר שנטל כו' אסור. ע"כ. והיינו מסקנא דגמרא דידן דקאמר ולית הלכתא כו' אלא כהא דשלש תכיפות וכו', ומשמעות 'תכיפות' הוא דאסור לאכול ולא לשתות אפילו בברכה. ומוכחא מלתא דתלמודא סביר דהנך אמוראי דמר סבר גמר ומר סבר עקר אפילו בברכה אסרי, דאי לא תימא הכי אמאי קאמר 'ולית הלכתא' אי אינהו לאו באיסור קיימי ואפילו בברכה. והכי נמי משתמע מלתייהו, חדא מדרבי זירא דלא אכיל, ואמאי וליברך וליכול. ותו מדאמר האי לישנא 'סילק אסור מלאכול' משמע דאפילו בברכה קאמר. ומאי דכתב בפרק ד' לא כתב דאסור, אלא יברך על מה שרוצה לאכול או לשתות מחדש.

והיה נראה דגמר לה מההיא דערבי פסחים (פסחים קג, ב) דאמר ליה

אמר הב לן
ונברך

רב ייבא סבא לתלמידי דרב הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן ונברך אתסר לכו למשתי, ופירש לה הרי"ף בהלכות (שם כא, א מדפי הרי"ף) וז"ל: כיון דאמריתו הב לן ונברך אתסר לכו למשתי [ונכו] הילכך אי בעי למהדר ומשתי צריכי לברוכי. ע"כ. והוא עצמו מה שכתב הרמב"ם גמר בלבו וכו' חוזר ומברך וכו'. ע"כ. וכד אמר הב לן ונברך אין לך גילוי דגמר כהאי, אלא דחדית לן הרמב"ם דהוא הדין באכילה דבעי לברוכי אמאי דאכיל בתר הכי, דהא הסיח דעתיה ומאי שנא. ודלא כיש מפרשים שהביא הר"ן (שם ד"ה איתסר) דמאי דאמר כיון דאמריתו הב לן ונברך אתסר לכו למשתי הוי משום קביעות ברכת המזון דאסור לשתות אפילו בברכה, עכ"ד. דסברא זו היא סברת האמוראים דמייתי תלמודא דידן, דמר סבר גמר ומר סבר עקר ומר סבר שמן, והא אידחו, דקאמר הש"ס עלייהו ולית הלכתא ככל הני וכו'.

ואם תאמר הא בפסחים נמי אמר לשון איסור דמשמע אפילו בברכה, ואמאי מפרשין לה בלא ברכה אבל בברכה שפיר דמי. שאני התם דלא אמר 'אתסר לכו' לבד, אלא דגמר אומר

שהוא יקבע עליה סעודתו וגם שהקביעות יהיה על שיעור שאחרים קובעין עליו סעודתם. רי. כן היא שיטת רש"י (ד"ה אסור מלאכול, תיכף לנטילת ידים), והרשב"א (ד"ה ולית), אולם מדברי התוס' (ד"ה ר"ז) נראה דמפרשים דברי הגמרא דאסור לאכול בלא ברכה שלפניו, וכן כתבו בחולין (פו: ד"ה אסור) בשם רבינו חננאל, וכן דעת הרא"ש (שם סימן ה) והטור (סימן קעט). ריא. וראה בתוס' (ד"ה רבי זירא) שתירצו 'שמא היה תבשיל שהיה בו פת והיה צריך ברכת המוציא ונטילת ידים וטורח היה לעשות כל כך'.

מאי טעמא דאסחיתו דעתיכו, הרי זה מגיד דעל ברכה קאמר דבעו ברוכי אמאי דשתו בתר הכי, דהוי מלתא דגרים הסח הדעת, והכי נמי טעמא דאצטריך רב ייבא למימר מאי טעמא משום וכו' כי היכי דלא לסבור דאפילו בברכה קאמר ומשום קביעות ברכת המזון כמו שכתבו המפרשים.

אלא ממה שכתב הרמב"ם שם בפרק ד' דין ח' וז"ל: היו שותין ואמרו בואו ונברך ברכת המזון או בואו ונקדש קידוש היום נאסר עליהם לשתות עד שיברכו כו', ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיברכו או יקדשו אף על פי שאינן רשאים צריכין לחזור ולברך תחילה בורא פרי הגפן כו'. ע"כ. מוכח מדבריו דמפרש הך דרב ייבא סבא דאמר לתלמידי רב משום רב דאסור אפילו בברכה לא מצו למיכל, ודלא כפירוש הרי"ף דכתיב[נא] בסמוך, ומרווחי שמעתתי דכל דאמר אסור אפילו בברכה, בין סוגיא דידן בין סוגיא דפסחים. ומהשתא צריכין אנו לומר דסובר הרמב"ם דמאי דקאמר הכא הש"ס ולית הלכתא וכו' אלא כהא דרבי חייא בר אשי דתכף לנטילה ברכה, הוא הדין נמי אם אמר הב לן דלא שנא, ולא דחה מהלכה אלא גמר וסילק ושמן, אבל אמר הבו וניברך כנטל ידיו דמיריב,

ואפשר דעדיפא ריג. ולהכי בתר דאשמעינן הרמב"ם ז"ל הא דאמר הבו וניברך בפרק זה הדר וחדית לן דינא בפרק ו' דאסור לשתות אחר שנטל ידיו. ומהשתא צריך לידע דינו דהרמב"ם מנין לו דאי סילק בדעתו דבעי למהדר ולברך דכתב בדין ז'.

ונראה דגמר לה מדאמרינן התם בפסחים דאמימר בריך אכל כסא וכסא וכו' ואמר נמלך אנא, ואמרינן נמי בפרקין (לקמן עמוד ב) רב יצחק בר יוסף איקלע לבי אביי ביום טוב, חזייה דברין אכל כסא וכסא וכו', ואמר ליה נמלך אנא, הרי דאם הסיח דעתו מלשתות בעי ברוכי. תו גרסינן בחולין דף ק"ז (ע"ב) וז"ל: אמר רבי זירא אמר רב לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש וכו', והשמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה. ע"כ. והתם טעמא מאי משום דקא מסח דעתיה ממיכל, מעתה בעל הבית גופיה דמסח דעתיה מלאכול נמי בעי ברוכי, ואדרבא בעל הבית עדיף משמש דלא מסח דעתיה אלא משום ספיקא, אבל בעל הבית אי מסח מסח כל עיקר, והיינו פסקיה דהרמב"ם. ודוקא ברכה ראשונה, אבל אחרונה על מה שכבר אכל לא, וכמו שהוכיחו התוס' בערבי פסחים (קב, א ד"ה כשהן יוצאין).

מקור דברי
הרמב"ם בהסיח
דעתו

ריב. וכן כתבו התוס' (ד"ה תכף). ריג. כן כתב הרשב"א (ד"ה ולית) וז"ל: כלומר תיכף למים אחרונים ברכה ומכי נטל ידיו אסור לאכול ואפילו בברכת המוציא, דכיון שנטל ידיו לברכה קבל עליה לברוכי, ואי אמר הב ונברך הוא הדין והוא הטעם, וכל שכן הוא דהא קביל עליה בפירוש לברוכי.

אסיקנא לדעתו דהרמב"ם דאם אמר
הבו וניברוך או נטל ידיו אסור
לאכול ולא לשתות ואפילו בברכה
כדמשמע מסוגיין ומסוגיא דפסחים. ואי
אכיל או שתי הגם דאינו רשאי מברך,
בין אם אמר הב לן וניברוך בין אם
נטל ידיו. ואם הסיח דעתו מלאכול או
מלשתות ונמלך לאכול או לשתות יכול
(יכול) לחזור לאכול או לשתות, אלא
דבעי ברוכי אמאי דאכיל ושתי, ולא
למאי דאכיל, גם לא בעי ליטול ידיו
אם נמלך לאכול פת"י, דהא אפילו ברכת
המזון לא בעי אמאי דאכל כבר.

וראיתי להראב"ד שכתב וז"ל: לא
אמרו לענין אכילה אלא לענין
שתיה בלבד, אבל לענין אכילה לא הויא
הפסקה אלא במים אחרונים כו'. ע"כ.
נראה דהרב ז"ל לא עמד בסודו של
הרמב"ם כפי מה שפירשתי בו, ומרן רטו
כתב דלא גריס בסוגיין ולית הלכתא
כו', ואין אנו צריכין לזה וכדכתיבנא.

**מתניתין בירך על הפרפרת שלפני
המזון וכו'.** לפי מה שפירש
רש"י (ד"ה ברך) פרפרת שלפני המזון
היינו דגים ופרגיות, ושלאחר המזון

פרפרת שלפני
המזון פוטרת
פרפרת שלאחר
המזון במין שזה
או בברכותיהן
שוות

היינו כיסני, יש לדקדק דמאי שייכות
יש לפרפרת זו אצל זו, לא דמיא לא
בברכה ולא במין, ואשכחן בש"ס (לקמן
עמוד ב) דבעי אפילו ביין שבתוך המזון
ושלאחר המזון הגם דדמי במין ובברכה,
כיון דזה לשרות וזה לשתות לא מפטר
דלשתות בברכה דלשרות, ומכל שכן
בשני דברים שאין ברכותיהן שוות,
דאפילו דאוכל אותן יחד זה אחר זה
צריך כל אחד ברכה לעצמו כיון שאין
אחד טפל לחברו. ונראה בהכרח דדברי
רש"י לאו במיני פרפרת דקתני דמפטרי
אהדדי מיירי, אלא הודיענו סדר
מעשיהם שהיו אוכלין פרפרת קודם
וכו', אבל לעולם פרפרת דקתני מתניתין
דפוטרת שלאחר המזון היינו כשהיא
שזה במין, כגון אם אכל מין פרפרת
אחד בתחילה ובסוף, או פרפראות
ששוות בברכותיהן הגם דאינו שזה
במין מסתמא הוי דעתיה עליו ופוטרו,
וזה פשוט רטו.

**גמרא בירך על הפרפרת לא פטר את
הפת.** פירוש שאוכל הפת עם
הפרפרת יחד, סלקא דעתין אמינא דגם
הלפתן לצד עריבותו חשיב כעיקר, ואם

החידוש במ
דמירך על
הפרפרת לא
את הפת

ריד. אולם המגן אברהם (סימן קעט סק"ב) דייק מדברי התוס' (ד"ה ר"ז) והרא"ש
(חולין פ"ו סימן ה) שצריך אף נטילת ידים, שהרי תירצו דר"ז לא אכל לאחר שסילק
ידיו כיון שהיה עליו טורח ליטול ידיו ולברך המוציא, ומבואר דצריך נמי נטילת
ידים, ומפרש הטעם דמאחר שהסיח דעתו מאכילתו תו לא שמר ידיו, אך אינו צריך
לחזור ולברך שוב על נטילת ידים. רטו. הבית יוסף בספרו כסף משנה (ברכות
פ"ד ה"ז) ובבית יוסף (או"ח סימן קעט ד"ה ומ"ש רבינו). רטו. וכעין זה כתב גם
הפני יהושע (ד"ה ברך) שרש"י נקט פרגיות ודגים וכסנין לדוגמא בעלמא, ובודאי
מיירי בברכותיהן שוות.

בירך עליו תחילה יטפול לו הפת בלא ברכה, קא משמע לן ר"י, וזה לשיטת רש"י ר"ח. ולדעת התוס' (ד"ה ברך) שפירש פת צנומה בקערה דלית בה תוריתא דנהמא אינו מחזור, דמאי שיאטיה דפת הצנומה בהדי פת דנפטריה, וברכת מיני מזונות אינו פוטרת המוציא [סט], ויש ליישב בדוחק.

דף מ"ב ע"ב

גמרא איבעיא להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון וכו'. איכא למידק אמאי לא בעי ביין הבא תוך המזון אי מפטר ביין שלפני המזון מהטעם עצמו דמצדד הבעיין כיון דזה לשתות וזה לשרות, ותנא לא קתני אלא ברכת שלפני המזון פוטרת שלאחר המזון דתרווייהו לשתות. וליכא למימר דאין הכי נמי דהוא הדין דהבעיא צודקת, דהא מדמהדר הבעיין למציאות אחריתי דלא אדכר במתניתין דהיינו בהיכא דלא בירך על יין שלפני המזון מהו לפטור את היין שבתוך המזון ר"ט מה דינו. אלא ודאי נראה דפשיט ליה דפטר, דדוקא לשרות הוא דגריעא מלשתות ולא פטר דלשרות את לשתות, אבל לשתות פשיטא דפוטרת לשרות, וכן כתבו התוס' (ד"ה ורב ששת) גם כן.

ולפני המזון
יין שבתוך
המזון

ומאי דקאמר הש"ס דלא פטר שלפני את שלאחר אלא בשבתות וכו', תנאי זה לא בעינן אלא לפטור שלאחר המזון, אבל שבתוך המזון בכל גונא פטר וכמו שכתבו התוס' (שם). והכי נמי מתדייקא מתניתין דקתני בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך וכו', ממה דקתני 'בא להם' ולא קתני 'ועל היין שבתוך המזון' יורה דדוקא שבא להם תוך המזון ולא היה להם קודם לברך עליו, אי נמי היה להם ובירכו עליו ולא היה דעתם לשתות בתוך הסעודה אלא שבא להם מחדש לשתות בתוך הסעודה, אבל אם היה להם ובירכו עליו קודם והיה דעתם לשתות גם כן בתוך הסעודה לא בעי ברוכי לא שנא בשבתות וימים טובים לא שנא בשאר ימות השנה.

וזה לשון הרמב"ם ז"ל בפרק ד' מהלכות ברכות (ה"ב): בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך וכו' ואינו פטר את היין שלאחר המזון. ע"כ. פסק כתלמידי רב ורב ששת דאין לשרות פוטרת לשתות, וכן פסקו התוס' (שם).

גמרא איבעיא להו בית שמאי ארישא כו' תיקו. כתב רמב"ם בפרק ד' מהלכות ברכות דין ו' וז"ל: בירך על מעשה קדירה פטר את התבשיל,

מקור דברי
הרמב"ם שברך
על התבשיל לא
פטר מעשה
קדירה

רי"ז. כן כתב הפני יהושע (בתוס' ד"ה ברך), והוסיף לבאר דלעולם אין הפת טפילה אלא באופן שאינו רוצה לאכול אלא אוכל שלא יזיקנו המליח, וכדלקמן (מר, א). ריח. שפירש (בד"ה בירך) פרפרת כגון פרגיות ודגים. ריט. צ"ל: שלאחר המזון.

בירך על התבשיל לא פטר מעשה קדירה. ע"כ. טעמו של רבינו משום דהגם דבש"ס דידן סלקא בתיקון, בירושלמי (ברכות פ"ו ה"ה) פשיט לה דבית שמאי ארישא קאי, דגרסין התם וז"ל: בירך על הפת פטר את הפרפרת ואת מעשה קדירה כדברי בית הלל, בית שמאי אומרים לא פטר מעשה קדירה, אבל אם בירך על הפרפרת תחלה כל עמא מודו דלא פטר [את הפת] ולא מעשה קדירה. ע"כ. הרי דמאי דאיבעיא ליה לתלמודא דידן פשיטא ליה לירושלמי דארישא קאי, ומפרשין מאי דקאמר בירך על הפרפרת לא פטר את הפת, הוא הדין (מיני קטניות) [מעשה קדירה] דלא פטר, ואידי דאיירי בפת נקט פת, והיינו פסק הרמב"ם.

ומהשתא לדעת הירושלמי דבית שמאי ארישא אם כן מוכח דלבית הלל הוא הדין מעשה קדירה פת פוטרתה¹, דעלה קאי בית שמאי אף לא מעשה קדירה, ודלא כרש"י ובה"ג ורי"ז שכתבתי למעלה (מא, ב).

האם פת פוטרת מעשה קדירה

הפרפרת ואמרינן ומכל שכן מעשה קדירה, תתיישב בין לדעת הרמב"ם בין לדעת רש"י ובה"ג דמיירי בברכה אחרונה, וכמו שכתב רש"י בפירושא דהלכתא דרב פפאיכב דהגם דברכה ראשונה של פת אינה פוטרת מעשה קדירה, ברכה אחרונה דהיינו ברכת המזון פוטרת.

ודברי הרמב"ם הכי מוכיחים דכתב בירך על הפת פטר את הפרפרת שאוכלין בהן הפת. ע"כ. והוא כפירוש רש"י דדוקא לפתן, ומאי דסיים 'בירך על מעשה קדירה פטר את התבשיל' מיירי בתבשיל דמישך שייך למעשה קדירה, וכדרך שאוכלין הישמעאלים מעשה קדירה עם תבשיל, ומעתה חידוש קא משמע לן במה שסיים 'בירך על התבשיל לא פטר מעשה קדירה', פירוש הגם דמישך שייך בהדי דידה, ומכל שכן דאם בוך על הפת דלא פטר מעשה קדירה דלית לה שייכות בהדי דידה, ובזה עולים דברי הרמב"ם כדעת בה"ג ורש"י.

גם ממה שכתב בפרק הנזכר (ה"א) וז"ל: דברים הבאים בתוך הסעודה כו' שהכל טפלה² יכג. ע"כ. ממה שכתב טעמא דטפלה משמע דמיירי בטפל

עוד נראה לומר דלעולם גם הרמב"ם יודה דמעשה קדירה לא מפטר בברכת המוציא כדעת בה"ג ורש"י, ומאי דקתני 'בירך על הפת פטר את

רכ. ובכסף משנה בסוף דבריו כתב, וז"ל: ואח"כ מצאתי בתשובה לרבינו יהושע מבני בניו של הרמב"ם ז"ל שכתב ששאלוהו שהיה חילוף נוסחאות בדבר, והשיב הנכון 'בירך על התבשיל פטר מעשה קדירה', ולכן תגיהו הנוסחאות. רכא. כמו שכתבו התוס' לעיל (מא, ב ד"ה הילכתא). רכב. לעיל שם (ד"ה ולא לאחריהן). רכג. ז"ל הרמב"ם שם, דברים הבאים בתוך הסעודה והן מחמת הסעודה, אינן צריכין ברכה לפנייהם ולא לאחריהם, אלא ברכת המוציא שבתחילה וברכת המזון שבסוף

מוכיח מלע
הרמב"ם ד
כדעת רש"י

לעיקר שהוא הפת, ומעשה קדירה אינו טפל לפת אלא בדנפשיה קאי, ואינו טפל לפת אלא לפתן ומכשירי לפתן כגון צנזון וחרדל, וכל דברים הבאים מחמת אכילת הפת בין לפתן בין דברים הנטפלים ללפתן הכל ברכת המוציא וברכת המזון פוטרות.

גם ממה שדקדק הרמב"ם לשנות לשונו ממה שכתוב בש"ס, דבש"ס כתוב בהאי לישנא 'דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה', ואיהו כתב 'דברים הבאים בתוך הסעודה והן מחמת הסעודה', הורה בזה דפירוש הסוגיא לדעתו דלא כהתוס', דלפירוש התוס' בדברים הבאים 'מחמת הסעודה' מתני אם באו 'בתוך הסעודה' לא מברכי עליהו, ואם באו הם עצמן 'אחר הסעודה' הדברים עצמן צריכין ברכה ובזה כיילי אפילו מעשה קדירה דבעי לברך עליהו תחלה וסוף ואין ברכת המזון פוטרות, מה שאין כן להאי לישנא דכתב הרמב"ם שהקדים לומר הבאים בתוך הסעודה, והתנה בהן דבעינן שיהיו מחמת הסעודה, אבל לא התנה בדברים דמחמת הסעודה דאם אכלן אחר הסעודה דלא מפטר. ומאי דכתב בסוף דבריו 'דברים הבאים לאחר הסעודה בין מחמת הסעודה וכו'', אין כונתו לומר בין שהם 'דברים

הבאים' מחמת הסעודה, אלא פשט דבריו הוא (בין) אותן הדברים הרגילים לבא אחר הסעודה, [בין] אם באו מחמת הסעודה ליתובי סעודתא ולמתק הפה והיינו מחמת האכילה, בין שבאו שלא מחמת זה, צריכין ברכה כו' אפילו אותם שבאו לשייכות הסעודה, כיון שהן באין אחר גמר הסעודה. דאי לא תימא הכי לא היה לו לומר 'ודברים הבאים', דמוכח מלשון זה דלא מיירי בדברים עצמן דהוה עסיק בהו עד השתא, גם לא היה אומר 'בין מחמת הסעודה' דמשמע דקאי על הדברים שזרכן לבא אחר הסעודה, אלא הכי הוי ליה למימר 'בין שהם מדברים הבאים מחמת הסעודה' אלא ודאי כדכתיבנא. ותמצא דהתוס' (לעיל מא, ב ד"ה לאחר) מחקו מהגירסא 'דברים הבאים', ואם היתה יכולה להתיישב באיזה אופן אחר לא היו מוחקים אותה, ואם כדברי התוספות, לאו הכי הוי ליה לכתוב, דהרי התוס' מוחקים אותה מגירסת הש"ס, ומה שדחה הכסף משנה בזה יכד מחילה מכבודו, והדברים ברורים דהרמב"ם כרש"י רבה.

ומדברי הרי"ף (כט, ב מדפי הרי"ף) אין הכרע אם כרש"י אם כתוס', והגם דכתב בבא אחרונה כגירסת התוס', עם כל זה הרי כתב גם כן בבא אמצעית

פוטרת הכל שהכל טפלה לסעודה. עכ"ל. רכד. דאין בדברי הרמב"ם הכרע, דאפשר ליישב לשונו כהתוספות, 'ודברים הבאים' דקאמר הרמב"ם היינו 'כל דברים הבאים'. רבה. וכ"כ בראש יוסף (מב, א ד"ה ברך על הפרפרת) שהרמב"ם ס"ל כרש"י, וזהו דלא כהלחם משנה שכתב דהרמב"ם ס"ל כתוס' יעו"ש.

הדין בכה"ג^היכט, וכבר כתבתי למעלה בריש פרקין, והעלתי דסברת גאון עיקר בדין זה.

דף מ"ג ע"א

גמרא אמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה וכו' עד סוף הסוגיא. והרמב"ם ז"ל כתב בפרק א' מהלכות ברכות (ה"ב) וז"ל: רבים שנתוועדו לאכול פת או לשתות יין ובירך אחד מהן וענו אמן הרי אלו מותרים וכו' ויל. פשט דברי רבינו מובן דפסק כלישנא קמא^היל, והגם דקיימא לן הלכתא כלישנא בתרא, הכא משום ספק ברכות דרבנן לקולא, דהא כל הברכות חוץ מן הלחם ברכותיהן מדרבנן^הילב.

אלא דמתשובת רבינו לחכמי לוניל^הילג גילה שדעת אחרת עמו, דלתרי לישני כתב פסקיה, דאפילו ללישנא בתרא נמי שאר פירות לא בעו הסבה^הילד. ובזה נתגלה לנו טעם רבינו דנקט בין

כהאי לישנא נמי, והך בהכרח דלא איירי בדברים עצמן דאיירי בהו ברישא ואפילו לסברת התוס', אלא בדברים אחרים, ואם כן על כרחך לסיפא^היכו נמי אין להכריח דסובר כדעת התוס'. אבל מדברי הרמב"ם פשיטא לי דכרש"י סבירא ליה, ועיין מה שכתבתי בתחילת הפרק (לעיל לה, א ד"ה אלא שראיתי) בענין זה באורך.

כללא דמלתא דאין לאכול מעשה קדירה בתוך הסעודה על סמך ברכת הפת, אלא אם ירצה לצאת ידי כולי עלמא יברך תחילה^היכו ויאכל מהם מעט ואוכל השאר בתוך הסעודה בברכה שבירך עליהם קודם^היכח.

ועיין מה שכתב הבית יוסף בסימן קע"ז (ד"ה ומ"ש רבינו אבל) בשם הגאון מהר"י אבוהב שיש לחוש לדברי רש"י, ולכשיביאו לפניו דייסא יאכל עמה פת תחילה וכו', וממה שלא ייחסו הסברא אלא לרש"י ניכר דלא בא לידם

הלכה למעשה

רכו. אולי צ"ל: מסיפא. רכו. קודם ברכת הפת. רכח. וכ"כ בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן סח) דכדי לצאת ידי כל השיטות טוב שאדם יברך על הליפתן והתבשיל ברכה השייכא לו ואח"כ יברך על הלחם יעו"ש. רכט. צ"ל: בבה"ג. רל. ומסיים שם הרמב"ם ז"ל: במה דברים אמורים בפת ויין בלבד, אבל שאר אוכלים ומשקין אינן צריכין הסיבה אלא אם בירך אחד מהן וענו כולן אמן הרי אלו אוכלים ושותין, ואף על פי שלא נתכוונו להסב כאחד. עכ"ל. רלא. וכדעת רבי יוחנן דאפילו יין נמי בעי הסבה, ואין לומר דפסק כלישנא בתרא וכרבי יוחנן דאפילו יין נמי מהניא ליה הסבה, שהרי פסק דבשאר אוכלין אין צריך הסבה, ואילו ללישנא בתרא בשאר אוכלין לא מהני הסבה, וכדדייק לשיניה דרבי יוחנן דביין מהני הסבה, ועל כרחך כלישנא קמא, דיין בעי הסבה ומשמע דבשאר אוכלין לא בעי הסבה. רלב. וכ"כ הרא"ש (ברכות פ"ו סימן לג) וראה עוד בכסף משנה שם. רלג. נדפס בשו"ת פאר הדור להרמב"ם (סימן כג). רלד. ומפרש הרמב"ם דלא נחלקו כלל לדינא הני תרי לישני בגמרא, אלא בלישנא קמא אמרו אמר רב לא שנו אלא פת אבל יין ושאר

דעת הרמ
בדין הסב
ויין ושאר

בוועד הפת ויין בין שאר פירות, כשכתב דין אחד מברך לכולן בסדר זה 'ובירך אחד הרי אלו מותרים' 'הרי אלו אוכלין' וכו', דמשמע דהגם דלאו מלתא מעליא היא יצאו ידי חובת ברכה, והטעם כמו שגילה דעתו דמלתא בעלמא היא וילך כשיברך כל אחד לעצמו, אלא דבהסבה מקילין עליהם בברכה אחת מאחד מהם, ולהכי תמה רבינו על חכמי לוניל דהיאך רוצים לומר דבשאר פירות אפילו הסבו כל אחד יברך לעצמו, דזו מעלה היא לפירות טפי ממעלת הפת. ומה שראיתי שהשיגו עליו ר' דאדורבה לפי הדבר שמברכין עליו ברכתו חשובה להוציא בה את הרבים ידי חובתם, לא ידענא מאי קאמרי, מי זה אמר שיש בזה מעלה ולא ירידה שכולל כל האוכלין בברכה אחת.

וראיתי להוכיח כדברי רבינו ממאי דגרסינן בפרק (כ"מ) [שלשה שאכלו] (לקמן מה, ב) אמר אביי נקיטין שנים שאכלו מצוה ליחלק, ופירש רש"י (ד"ה מצוה) בין בברכת המזון בין בברכת

מוכח דהא אחד מברך לאו מילתא גלייתא הוא

המוציא. ע"כ. ואי תימא דחשיב טפי לברך ברכה אחת אמאי נחלקין ילו. וראיתי להרא"ש (ברכות פ"ז סימן ו) שכתב על דברי רש"י וז"ל: והעולם לא נהגו כן, וכן ההיא עובדא דבר קפרא ותלמידיו שנתן רשות לאחד מהם לברך להוציא את כולם (לעיל לט, א), ומה שיש חילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה וכו' היינו משום דתחילת סעודה וכו' ור"ל, והרב רבינו יוסף פירש בשם רשב"ם משום דברכת המזון דאורייתא, אבל ברכה ראשונה דרבנן לא אחמור כולי האי, ויוצא האחד בברכת חבירו ע"כ. מהכא אתה למד דמאי דאנו אומרים אחד מברך לכולן לאו מלתא מעלייתא, ולהכי הוא דאמרו למעבד הכי בברכות דרבנן ולא בברכות דאורייתא.

וגם ההיא דבר קפרא שנתן רשות לאחד מהתלמידים היא ראיה לסמוך עליה דבשאר הברכות אחד מברך לכולן בלא הסבה, ופשטה משמע דלא תליא בפלוגתא דרב ורבי יוחנן, מדמייתי לה תלמודא מוסכמת בש"ס, והיא דעת רבינו.

מוכח דבשאר ברכות אחד מברך לכולן בלא הסבה

אוכלין לא בעו הסבה, ורבי יוחנן אמר דיין נמי בעי הסבה אבל בשאר דברים לא בעי הסבה. ובלישנא בתרא אמרו, אמר רב לא שנו אלא פת דמהני ליה הסבה, וכלומר דבלא הסבה כל אחד מברך לעצמו, אבל בשאר דברים לא נאמר דין זה דבעי הסבה אלא אף בלא הסבה אחד מברך לכולן, ורבי יוחנן אמר דאפילו יין נמי מהניא ליה הסבה, שבלא הסבה כל אחד מברך לעצמו ביין, ואילו בשאר דברים אחד מברך לכולן בלא הסבה. ר"ל. צ"ל: 'דמילתא מעלייתא היא'. רלו. כן הקשה הרמ"ה, והובא בכסף משנה שם. רלו. וכן הוכיח בשו"ת ברכת אברהם לר"א בן הרמב"ם (סימן מב), עיי"ש. רלח. וז"ל הרא"ש שם, משום דבתחלת הסעודה כשהן מסובין וקבועים יחד דעתם להצטרף, הלכך כל אחד יוצא בברכת חבירו, אבל בסוף הסעודה בטל הקבע ונחלקין זה מזה הלכך כל אחד מברך לעצמו.

גם מההיא דאמרינן לקמן בפרק אלו דברים (נג, א) תנו רבנן היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפניהם, בית שמאי אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו, ובית הלל אומרים אחד מברך לכולן משום שנאמר (משלי יד, כח) 'ברוב עם הדרת מלך'. הרי דאחד מברך לכולן הגם דליכא הסבה אלא היו יושבין מקודם, גם לא שייך בענין הסבה, ואף על פי כן הקלו בברכה ואמרו אחד מברך לכולן.

ומה שכתב הרא"ש שם (פ"ח סימן ג) לחלק בין האור לפת וז"ל: ולא דמי לפת דאמרינן לעיל בישבו דכל אחד מברך לעצמו, דשאני התם כיון דצריך הסבה ולא הסבו לא קביעי לצאת כל אחד בברכת חבירו, אבל הכא הוי ליה כמו יין אליכא דרב דלא בעי הסבה, ואפילו לרבי יוחנן דאמר היין בעי הסבה, הני מילי חשיב ורגילין להסב עליו, אבל שאר ברכות כמו שהסבו דמו. ע"כ. וקשיא לי תינח להך לישנא קמא, אלא ללישנא בתרא דלרב אפילו יין לא מהני ביה הסבה ולרבי יוחנן יין נמי מהני ביה הסבה, קשה בין לרב בין לרבי יוחנן מבית הלל דקאמרין] להדיא אחד מברך לכולן גם באור בלא הסבה. אבל לדעת הרמב"ם ניחא, דלכולי עלמא אחד מברך לכולן בכל הברכות, אלא

דבפת ויין הצריכום לברך כל אחד ואחד בפני עצמו אם לא בתנאי.

הא דאמו
ברכת הא
דאחד מן
לכולן מש
בית עם
מלך

ומאי דיהבו בית הלל טעמא דאחד מברך לכולן משום ברוב עם וכו' ולט, למגמר מינה דטפי הוי מעליותא שכל אחד מברך לעצמו בשאר ברכות הנהנין, דהא לכולי עלמא מודים דמאי דקתני 'אחד מברך לכולן בהסבו' דאם רצו קתני, ואם לא רצו ולא בעו למיפק בברכתא דחד מצי ברוכי כל חד וחד, ודוקא בברכת האור הוא דאמור בית הלל משום דהוי ברכת חובת שבח והודאה תקנו חז"ל דאי הוי ברבים טפי מעליא. ותדע דלא חשש לה אלא בברכת חובה דהא תנן (לקמן ג, א) 'עשרים נחלקים', ומשמע אפילו סמוך לברכה, ואמאי לא נימא בהו לא יהיו נחלקים משום 'ברב עם', אלא ודאי דלא אמרינן הכי אלא בברכת החובה או ההודאה, אבל בברכת הנהנין שכל אחד מברך על מה שהוא נהנה לא.

ואפשר דבאור עצמו שאמרו אחד מברך לכולן דוקא בבית המדרש דהוו ריבוי עם, אבל באנשים מועטים הרגילים להוועד באכילה או בשתיה ליכא להא מלתא דברוב עם. ובהא נמי דברכת האור אפשר לומר דלא אמור בית הלל דמהני בה טעמא דברוב עם כו', אלא לפי שאנו אומרים

רלט. והא להרמב"ם טפי הוי מעליותא כשכל אחד מברך בפני עצמו, ולכן כתב גבי פת ויין דחשיבי דאין להקל להוציא אחרים אא"כ הסיבו, ואילו לטעמא דבית הלל משמע דאדרבה טפי מעליותא שיצאו כולם בברכה אחת, כסברת הרמ"ה שחולק על הרמב"ם, וכן הקשה על הרמב"ם בהגהות רמ"ך.

בה שאחד מברך לחבירו בכל גוונא אפילו בלא הסבה, כיון דאיכא רוב עם אמרינן לוקמה כדינה, אבל אי הוינא אמרין בה דדוקא בהסבה לא הוו אמרי בית הלל אחד מברך לכולן.

ותדע עוד, דהרי איכא כמה דברים דאנו אומרים בהם דצריך שיוציא בשפתיו ולא יועיל אחר לברך להוציא, כגון תפלה וקריאת שמע דאין שליח ציבור מוציא בתפלותיו אלא למי שאינו יודע, ולא אמרינן בהו טעמא דברוב עם, ומזה אתה למד דמעלה היא שיברך הוא ולא אחרים יברכו והוא יוצא, והם דברי (רבי) [רבינו] ופשוט.

שוב ראיתי להתוס' בפרק לולב הגזול (סוכה לח, ב) בדיבור המתחיל שמע ולא ענה, שכתבו וז"ל: הגם דשומע כעונה, מכל מקום עונה עדיף ומצוה מן המובחר. ע"כ. וחילוק זה הוכרחו לו מכח קושיא שהוקשה להם התם, והוא מוכרח.

ותו איכא לאוכוחי ממה דגרסינן בפרק שלשה שאכלו דף מ"ה ע"ב רב יהודה בר מרימר וכו' כרכו ריפתא בהדי הדדי כו' עד ידי זימון לא יצאתם כו'. הרי ברור דחילוק ברכות טפי עדיף, וגם לא חלק על זה אלא על ביטול הזימון

מינייהו, אבל זולת זה ברב עם וכו' רמ', ומעתה דברי רבינו משה אמרם.

אלא קושטא הוא דבעינן ליתובי תלמודא דידן לדעת רבינו בסוגיית דלא פליגי תרי לישני, דתלמודא קאמר להדיא ללישנא קמא קשיא רישא וללישנא בתרא קשיא סיפא דמתניתא, ולדברי רבינו לא פליגי לישני. גם מאי דמשני לישובא דסיפא מגו דמהניא הסבה לפת מהניא נמי ליין. ע"כ. קשה כיון דלסברת רב אפילו ללישנא בתרא אפילו בלא הסבה נמי אחד מברך לכולן מאי מגו דאהני כו' דקאמר רמא.

ונראה לפרש הסוגיא על זה הדרך, להאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה קשיא רישא דקתני 'כל אחד מברך לעצמו' ואמאי, ומשני שאני אורחים דדעתיהו למעקר, פירוש אינם יושבים ובטוחים שישתו, ודעתיהו אי קרו להו קיימי ואזדי להו, ולהכי כל אחד מברך לעצמו כד מטי ליה למשתי. ודלא כפירוש רש"י (ד"ה שאני) דפירש דרב בעי ישיבה מיהא, דהא הרמב"ם לא התנה באכילת הפירות דאחד מברך לכולן דבעיא ישיבה. או אפילו דסובר כרש"י ז"ל בפירוש 'שאני אורחים' דקאמר הש"ס והוא מאי דדייק באומרו

רמ. פירוש: דהא דאמר להו מרימר דלאו שפיר עבדו היינו דוקא משום ידידי זימון לא יצאו משא"כ היכא דלא שייך זימון משמע בפשיטות דחילוק ברכות עדיף. וכ"כ בפני יהושע כאן, ודלא כט"ז (או"ח סימן קצג סק"ג) שכתב שטעו בתרת, עיי"ש. רמא. וכן הקשה הרמ"ה על הרמב"ם, וראה בכסף משנה שכתב שהיתה לרמב"ם גירסא אחרת בגמרא.

ביאור סוגיית
הגמרא לשיטת
הרמב"ם

'לא בעי הסבה', פירוש הסבה הוא דלא בעי אבל ישיבה בעירמב.

ולהאיך לישנא דאמר רב דהיין לא מהניא ליה הסבה, פירוש דבלאו הסבה נמי אחד מברך לכולן כמו שכתב הרמב"ם^{ימג}, קשה סיפא דקתני 'הסבו כו' ובא להם יין אחד מברך לכולן', פירוש ממה דקתני לה בהדי 'הסבו' משמע דהסבה הוא דמהניא ליה דאחד מברך לכולם, אבל בלא הסבה כל אחד מברך לעצמו. ומתרץ שאני התם מגו דמהניא כו', פירוש לעולם דאפילו בלא הסבה נמי אחד מברך לכולן, ומתניתא דקתני 'הסבו' מתוך דתני לה לגבי פת דבלא הסבה לא מברך אחד לכולן אגב תני דמהניא ליין, ולעולם גם בלא הסבה^{רמד}.

והגם דלא אדכר במלתיה דרב אלא יין, חידוש קא משמע לן יין דחשוב, ומכל שכן שאר פירות דלא חשיבי דאחד מברך לכולן, ורבי יוחנן דפליג ביין לבד הוא דפליג דחשיב כפת, אבל בשאר פירות ברכה אחת דמברך אחד המצויין שם תפטור לכולן. והוכרח רבינו לפרש הסוגיא בדרך זה, משום דהוקשה לו היכי תהוי סברא לומר דבפירות כל אחד מברך לעצמו אפילו בהסבה והפת והיין המעולים גריעי משאר פירות לברך עלייהו ברכה אחת, כמו שכתב לחכמי לונל.

שוב ראיתי בספר מעדני מלך (על הרא"ש פ"ח סימן ג אות ב) שכתב ישוב להך דבית הלל (לקמן נג, א) דאחד מברך לכולן לאיכא דאמרי בתרא דלא מהניא הסבה

רמב. כתב ר"א בן הרמב"ם בשו"ת ברכת אברהם (סימן מב) וז"ל: ושקשה לך בתירוץ הגמרא וכן משום דדעתיהו למיעקר איחשיב ליה יין והוי כפת, לאו הכי היא אלא כך ענין הדברים שאני אורחים דדעתיהו למיעקר כפרודין דמו ולא מצי אחד לברוכי לכולם, ולפיכך כל אחד ואחד מברך לעצמו משום סלוק הקיבוץ בכוננתם לעקירה לא משום החשיבות, ולולי דדעתיהו למיעקר היה אחד מברך לכל אע"ג דלא הסיבו לטעמיה דרב. עכ"ל. **רמג.** בתשובתו לחכמי לונל. **רמד.** כדברי רבינו כתב גם בשו"ת ברכת אברהם לר"א בן הרמב"ם (שם) וז"ל: ודאקשינן על לישנא בתרא דרב מסיפא דבריתא והא קתני אחד מברך לכולם אלמא קא מהני ליה הסיבה, פשיטא מילתא לחדא אפירושא דאנהר ביה ז"ל, לפי שאמר רב בלישנא בתרא לא שנו אלא פת דמהני לה הסיבה אבל יין לא דשמע דהכי דיניה דאחד מברך לכל אפילו בלא הסיבה ולא אהני ביה הסיבה מידי, אקשינן ליה מסיפא דבריתא דאמר בה עלו והסבו בא להם מים וכו' בא להם יין אע"פ וכו' אחד מברך לכולן למימרא דהניא ליה הסיבה, ולולי הסבה כדאמר עלו והסבו ולא היה אחד מברך לכולם אלא כל אחד ואחד מברך לעצמו על זה היין שבא להן כשהן מסובין, ופריק רבא שאני התם דמיגו דהניא לי הסיבה לפת אהניא ליה נמי ליין, כלומר לא אמר התנא בבריתא עלו והסבו מפני היין שכך דין היין לטעמיה דרב אפילו לא הסבו, אלא מפני הפת הוא דאמר העלו והסבו, וזה הוא פי' מיגו דמהניא ליה הסיבה לפת

אלא ליין, (דביין טעמא) דנר כיון דכשמביאים הנר נהנין כולן כאחד מהני הסבה טפי מיין הגם דהסבו כיון דאינם יכולים ליהנות ביחד לא מהני הסבה ע"כ. ואין דבריו מחוורים, מי לא עסקינן ביין שכל אחד כוסו בידו מלא ושותין כאחד ואף על פי כן לא מהני לומר אחד מברך לכולן, ובנר מי לא עסקינן דיוצאין בברכת הנר אפילו אותם שהם מרוחקים קצת ואחר ששומעים הברכה מתקרבים לנר או מרכים להם הנר ליאות לאורו. הגם דיש ליישב דבנר כיון דהנאתם באה מעצמה ביחד לכולן הוי טפי ישיבתם מהסבת הפת, ושערי תשובה לא ננעלו, אלא דלדעת הרמב"ם מעיקרא לא קשה מידי.

ודע דכל מאי דאנו אומרים דבעי הסבה בפת אינו אלא לדין לכתחילה לברך אחד לכולן, אבל דיעבד אם בירך אחד ונתכוון השומע לצאת ומשמיע להוציא יצא ודאי, דהא שומע כעונה, כדאמרין בפרק שלשה שאכלו (מה, ב) ובפרק ג' דסוכה (לח, ב) רמ"ה. וז"ל [הרמב"ם] פרק א' מהלכות ברכות דין י"א: כל השומע ברכה כו' ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא. ע"כ. ובאותו פרק דין י"ב כתב וז"ל: רבים שנתוועדו לאכול פת כו' אבל אם לא נתכונו לאכול כאחד אלא זה בא מעצמו כו' כל אחד מברך לעצמו. ע"כ. ממה

יעבד כשלא
הסבו בפת

שסיים כל אחד מברך לעצמו ולא אמר אם בירך אחד לא יצאו מגיד דיעבד יצאו, אלא לכתחילה הוא דאמר כל אחד מברך לעצמו רמז.

גמרא כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים חוץ ממושק. נראה לי דאי הוו עצי בשמים בריחייהו ובושמיהו בקיומיהו, ואי שריף להו לא יהבי ריחא מעליא כדהוו מקמי הכי, לא מברכין עליהו אלא מיני בשמים, דהא ירדו ממעלתן שבראם הבורא יתברך שמו.

דף מ"ג ע"ב

גמרא יפיל אדם עצמו כו'. מקשים החבירים יצ"ו, ומי יאמר שאם לא היה מודה יאודה שלא היתה מכלימתו ואומרת לו ממך אני הרה, ולא היתה מפלת עצמה לאש. ונראה לי דדייק קרא שאמר 'שלחה אל חמיה לאמר' כו', שהיה לו לומר 'והיא שלחה לאמר אל חמיה', דאז תהיה הכונה ששלחה לו האמירה עם הסימנים ביד שלוחה, אבל לא שלחה הסימנים אליו, ומאומרו 'שלחה אל חמיה לאמר' הרי זה מגיד ששלחה לו הסימנים, ואמרה לו בשליחות זה 'לאיש' כו', ומעתה לא חששה ליאודה שיכפור בסימנים ולומר שקר בימינה ואין בידה להוכיח

אהני ליה נמי ליין. עכ"ל. רמ"ה. אולם ברא"ש (סימן לג) כתב שבלא הסיבו לא יצא ואע"ג דשומע כעונה ואפילו אמר אמן. אכן בשו"ע (סימן קסז סי"ג) נפסק דיצא רמז. אך בפני יהושע (ד"ה רבי יוחנן) כתב בדעת הרמב"ם דלא יצא.

עצי בשמים
שריחם נפחת
בשריפתן

כדבריה, ומזה אתה למד שהסכימה על הדבר שלא תכלימנו הגם שתשרף, שהרי הסימנים יצאו מידה והם אצל יאודה, ופשוט.

דף מ"ד ע"א

מתניתין הביאו לפניו מליח כו' ובגמרא ומי איכא מידי וכו' באוכל פירות גנוסר, ע"כ. כתב הרמב"ם

בפרק ג' מהלכות ברכות (ה"ז) וז"ל: כיצד היא הטפילה שאינה מעורבת, הרי שצריך לאכול דג מליח ואכל הפת עמו וכו' הרי זה מברך על המליח. ע"כ. דקדק לומר 'שצריך לאכול מליח', לומר דוקא היכא דצריך כו', והוא שאמרו באוכל פירות גנוסר שהם הצריכוהו לאכול מליח, אבל בלאו הכי ליכא מידי דמליח עיקר רמז.

רמז. וכן כתבו הלחם חמודות (ברכות פ"ו אות קכו) והב"ח (או"ח סימן ריב ד"ה כגון שאוכל דג) בדעת הרמב"ם, ודלא כט"ז (שם סק"ב). וראה עוד באליה רבה (שם סק"ב).